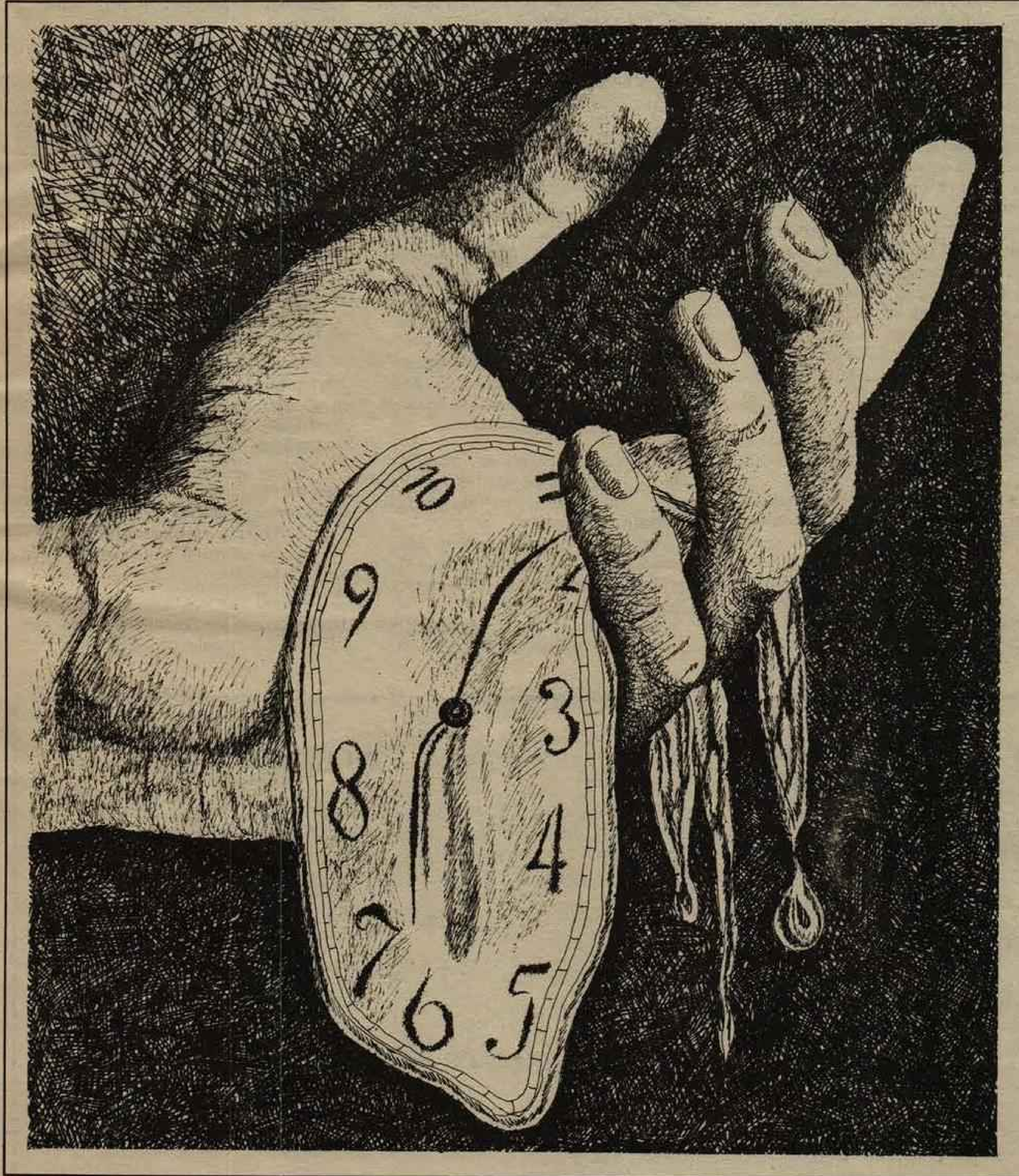

EDEBİYAT DOSTLARI

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ

Yıl: 1 Sayı: 3-4 Temmuz-Ağustos 1987 Fiyatı: KDV Dahil 400 TL.

"Erdemli bencillik ve yeni insan tutkusu "Nasıl Yapmalı"nın temel mesajını oluşturuyor. Topluma ve insanlığa tam anlamıyla yararlı olabilmenin, belli bir bireyci doyumdan ve erdemli bir bencillikten kaynak bulması, hemen söyleyeyim, bana hiç de ters ya da ürkütücü gelmiyor. Üstelik bu yaklaşımın yalnızca Çernişevski'ye özgü bir yanı yok. Helvetius'la başlıyor."

METİN ÇULHAOĞLU

"Yeni İnsan, gelecek olanı bugünden yakalayan, yarının toplumunu bugünden inatla yaşamak isteyen insandır."

"Şiir tarih değildir. Ama şiirde tarih vardır. Ondan da önemlisi, şiir edebi metin bir toplumun okuma biçimidir de. Bir döneme yayılan edebiyat pratiği, o dönemi anlatmakta, bir bütünü değil ama, o bütüne ilişkin önemli ipuçlarını verir bize."

AKİF KURTULUŞ

"Ütopya, yaşanan acı gerçekliğe karşı bir düş dünyası önerebilir; gerçekliğin kabuk bağlamış çıbanlarını keskin neşteriyle açarak, duyarsızlaşmış okuyucunun irini görmesini sağlayabilir; düzenin kutsal emanetlerinin rezilliğini gösterebilmek için, onların korunduğu içiçe kalelerin duvarlarını (bacalardan girerek) geçebilir."

ADAM ŞENEL

CEHALET MUTLULUKTUR

Murat YETKİN

Sanatın yalnızca güzel imgeleri güzel biçimlerde birleştirmek olmadığını, kaldı ki bunun bile, hiç değilse asgari anlamda bir tarih, politika, ekonomi bilgisiyle, toplumsal bilimlerle yoğrulması gerektiğini dilim döndüğünce, dilimiz döndüğünce anlatmaya çalışıyoruz "şair" adayına. Üniversitede sosyoloji okuyor. Kitaplar, şiir kitapları istiyor, gidiyor. Bir kaç gün ya da birkaç hafta sonunda aynı kötü şiirlerle çıkıp geliyor ama. Şiir bir yetenek işidir sonunda, olabilir, kötü yazabilir. Ancak şiirler üzerindeki tartışmalar da giderek daha geri noktaları savunuyor olması, sabrın sınırlarını zorlamaya başlıyor. "Niye hiç okumuyorsun?" diyebiliyorum sonunda. Yanıtı, kanımızı donduruyor: "Okursam duyarlığımın zedeleneceğinden korkuyorum."

1980'ler Türkiye'sinde, üniversitede sosyoloji okuyan biri "Toplumsal içerikli" dediği şiirler yazmaya çalışıyor ve kitap okursa duyarlığının zedeleneceğinden korkuyor.

Bu, cehalet olmakla kalmayıp, cahillikte ısrardır.

Bu, yalnızca herhangi bir örnek olsaydı, kuşkusuz anmaya bile değmezdi. Ancak cahillik, en somut anlamıyla bilgisizlik son altı yedi yıldır bir erdem gibi yüceltiliyor ve bir kanser gibi yayılıyor neredeyse. Yüceltilmesi de, yaygınlaşması da dolaylı yollardan gündeme geliyor ve açık deyimiyle manipüle ediliyor.

Bu yönlendirmenin iki ana unsuru var. Birincisi yasal düzenlemeler, ya da doğru deyişiyle kısıtlamalar bazında. Örnek vermek gerekirse, Yüksek Öğrenim Kanunu ilk kalemde sayılabilir. Diğeri, yaygınlaştırıcı ve içselleştirici olanı, kitle iletişim araçlarının kullanımında ortaya çıkıyor.

Birincisiyle kısıtlanan daraltılan giderek ortadan kaldırılan ufuklar, ikincisiyle meşru bir zemine oturtuluyor.

Birincisiyle, azıyla yetinmek zorunda bırakılan insanlar, ikincisiyle azıyla yetinmeye alıştırılıyorlar.

Açmak için aynı örnek üzerinde yoğunlaşırsak, YÖK, kendi alanında uzman, kendi alanı dışındaki dünyaya ilgisiz ve bu dünyadan habersiz kara cahiller yetiştirme stratejisinin formülasyonudur. Akademik kariyer verme kriterlerinden "iyi bir eş nasıl seçilir" anketlerine, televizyonda "Ayın Konusu" programlarından reklam panolarına dek açılan bir üstyapı ilişkileri yumağı ise, bu kendi alanında uzman karacahillerin, konumlarını doğal, olması gerektiği gibi, değişmez ve yeterli bulmalarını sağlıyor.

Verili olan konumunu kabullenmek, onunla yetinmek durumunda kalan insan, belki de korunma içgüdüsünün dürtüsüyle, bu durumunu meşrulaştırmak, belki ilk önce de kendi içinde meşrulaştırmak yoluna sapıyor. Bu meşrulaştırma çabası dahi, kişinin henüz toplumsal anlamda bir hafıza kaybına uğramamış olduğunun bir göstergesi sayılabilir. Ancak bundan sonraki adım eğer atılırsa, o büyük ve geri dönülmesi çok zor unutkanlığa, hafıza kaybına, tarih kaybına doğru atılıyor.

Bu adım, kişinin hedeflerini verili olan konumunun sınırlarına indirgemesi, o sınırlar içinde yeniden tanımlamasıdır.

Kişi, mutluluğunu kendisine dayatılmış sınırlar içinde aramaya başlıyor.

Giderek, küçük sevinçler, küçük mutluluklar, gerçek sevinçler ve gerçek mutluluklara dönüşüyor terminolojisinde.

Bu noktaya vardığında ise, sistemin ona, onun durumundakilere verdiği mesajı sevinçle algılıyor: "Bir tek dileğim var, mutlu ol yeter!"

Mutluluk ne peki? Keşfedilen yeni hedeflere yaklaşabilmenin getirdiği sevinç mi?

Peki, mutsuzluk ne o zaman, kişinin hedeflerine ulaşamamasından, ya da hedeflerinden uzaklaşmasından duyduğu acı mı?

Sevgilimden ayrıldığımda mutsuz olmuyor muyum? Hastalandığımda, kötü bir haber aldığımda, bir arkadaşımın tutuklandığını duyduğumda mutsuz olmuyor muyum? Ya da sevgilimle birleşmek, iyileşmek, kötü haberin asılsız çıkması, arkadaşımın tahliye olması mutlu etmiyor mu beni?

Burada bir yanılsamayı aşmak gerekiyor: Ne acılar mutsuzlukla özdeştir, ne sevinçler mutlulukla.

Mutsuzluk acıyı, mutluluk sevinci kapsar. Ancak, acı, mutsuzluğun tanımında ne kadar yetersiz kalırsa, sevinç de mutluluğun tanımı için o kadar yetersiz kalır.

Mutluluk, bir formülasyonla, gerçekleşebilecek, gerçekleşme olasılığı görünen hedeflerin, ideallere oranıdır.

$$\text{Mutluluk Oranı :} \quad \frac{\text{Gerçekleşebilecek Hedefler}}{\text{İdealler}}$$

Mutluluk bir orandır, görece ve kişiye göre değişkendir.

Mutluluğun "az" ya da "çok" oluşunu belirleyen ise kişinin idealleridir, ideallerinin boyutları, genişliği, derinliği, vadesidir. Çünkü, verili herhangi bir toplumun fiziksel sınırları içinde, devrimler ve karşı devrimler türünden sıçrama ve süreksizlikler boyunca süren gelişmeler dışında, gerçekleşebilecek hedeflerin belli sınırları, kişiden kişiye çok fazla değişmeyen bir tanım aralığı vardır. İşte bu tanım aralığı içinde kişinin mutluluk oranının belirleyici unsuru kişinin idealleri olmaktadır.

Bu saptamaya göre, kişinin ideallerinin genişliği oranında daha az mutlu, ya da mutsuz olabileceği söylenebilir.

Daralan, sınırlanan ve bu (yeni) sınırlarını kabullenip hedeflerini yeniden tanımlayan bir insanın yüksek, geniş, derin ve uzun vadeli idealleri olması beklenebilir mi? Peki ya hafızasını, geçmişini yitirmiş bir insanın, geleceğine ilişkin büyük ve heyecanlı hayaller kurabilmesi?

Mevcut olanı kabullenmek, herşeyin ötesinde görmekten ve yargılamaktan şu ya da bu ölçüde, kısmen ya da tümüyle vazgeçebilmenin bir sonucudur.

Görmekten vazgeçmek, bilmekten vazgeçmeye ve zaten dolaylı olarak yargılama, karar verme yeteneğinin körelmesine zemin oluşturuyor.

Verili sınırları içinde saptadığı hedeflerle mutlu olmak isteyen kişi, ister istemez bilmekten, bilgilenmekten vazgeçmek durumunda kalıyor.

Giderek mutlu olmanın önkoşulu bilgi edinmekten vazgeçmek ve hatta yukarıda da anıldığı gibi, bir korunma güdüsüyle, bilgilenmenin reddi olabiliyor.

Mutluluk, cehalette bulunuyor.

Vazgeçebilen insan, önceki konumuyla orantılı olarak, statüko tarafından ödüllendirilmiş, bunun getirdiği yaşam standardı rahatına da kavuşabiliyor. Örnek verilebilir.

"Havagazı fenerinin altında durdular. Roy Dranat sarhoştu. Benerci'nin ellerini tuttu:

— Benerci, belki siz haklısınız, dedi. Belki haklısınız. Fakat ben "dünya düzeltecek ben mi kaldım" 'a kadar düştüm. Mümkündür ki, "beş parmak bir olmaz'-'a kadar da alçalayım."

Vazgeçiş bir kez başladı mı, sürüyor. Satırların yazarı, Benerci rolündeki Nazım Hikmet yıllarca hapis yatıyor, acı çekiyor, sürgünde ölüyor. Satırların kahramanı, Roy Dranat, Vedat Nedim Tör Cumhuriyet ideolojisini yaratan Kadro'da başladığı yolculuğunda, o günler için çok önemli bir yere Ankara Radyosu Müdürlüğüne ulaşıyor.

Bu noktada öyle güzel bir denge kuruluyor ki, hem çağımızın mutsuz insanı az bir çabayla, ya da belki hiç bir çaba göstermeden "mutlu" oluyor, hem de bireylerden yola çıkıp toplumun cehaletini sağlamayı hedefleyen strateji amacına ulaşıyor.

Bilmek istemeyen insan, soru sormaz.

Soru sormayan insanın, bir sorunu çözmek gibi bir tasası ve sorunların çözülebilmesi doğrultusunda tasarıları yok demektir. Günübirlik yaşar, günübirlik yokolur.

Cahilliğin mutluluğu, yokolmanın mutluluğudur.

Mutsuzluğun bilinci, insanın varoluşudur.

İnsanca varolmak, mutsuzluğun bilinciyle, bilginin bilinciyle mutlu olmaktır.

Bir insan örneğiyle başlayan yazı, yine bir insan örneğiyle bitsin.

İsmail Beşikci son onaltı yılın on yılını hapiste geçirdi. Bu on yılın son altı yılı, yazdığı bir mektup müsvettesindeki görüşlerin tümüyle kendisine ait olduğunu savunması yüzündendi.

İsmail Beşikçi, hafızasından, tarihinden, sorularından ve yanıtlarından vazgeçmemenin inadıyla bir bilim adamı ve bir insan olarak varolmanın bilinciyle ve bu bilincin getirdiği mutsuzlukla bir itirazı haykırıyor.

İsmail Beşikçi'nin mutsuzluğunu paylaşmamak için insanın hafızasını yitirmemiş olması mümkün mü?

"DAYANILMAZ HAFİFLİKLER"

YAPMAMALIYDIK AMA OLDU Bİ'KERE

"(...) Kadınlarımız. Anamız, kızkardeşimiz, karımız sevgilimiz. Çok çektiler bizden...Pek çok üzdük onları...Mahkeme mahkeme, hapishane hapishane dolaştılar peşimizde. Heyecanla beklediler...Evde...Saçlar dağınık...Gözler puslu...Kadınlarımız...Nasıl ödeyeceğiz sizin hakkınızı...Nasıl...Hiçbirini...Hiçbirini mutlu edemedik.(...)"

Cengiz Gündoğdu
"yağmur... tren... bir kadın..."
Varlık, Haziran 1987

ERKEK DAKTİLODA, KADIN MUTFAKTA, AYGAZ BİTTİ, ESER MAHVOLDU

(Varlık Dergisi için söylüyor) "(...) Dergi, bu yüzden birçok atılımı yapamıyor. Yazarlarına yeterli telif veremiyor... Yazarlarımız da böyle. Çoğu herhangi bir işte çalışıyor. Akşam eve geldiğinde son derece yorgun oluyor. Kadınsa, evin işleri de var üstünde. Erkeğin derdi de bitmiyor. Kirayı, çocuğun ayakkabısını, şunu bunu düşünüyor. Eseri tam kurgularken mutfakta bir ses, "Aygaz bitti". Eser, tam kurulurken berbat oluyor.(...)

Cengiz Gündoğdu
"yağmur... tren... bir kadın..."
Varlık, Haziran 1987

IF I WERE A RICH MAN...

"(...) Türkiye'de okur, yazarını zengin etmelidir. Peki okur ne olacak? Yoksul mu kalacak? Yoksul kalmaz. Yazarla okur birlikte yükselir. Böyledir bu. Okurla yazarın buluştuğu noktada yaratıcılığın önündeki birçok engel yıkılır. Okurla yazar birlikte yükselir.(...)"

Cengiz Gündoğdu
"yağmur... tren... bir kadın"
Varlık, Haziran 1987.

ŞİMENDİFER DİYENLER VAR DA!...

"Romanı bir sanat olarak görüyorum."

Mümin Güneş
Broy, Haziran 1987

NEREDEN BAŞLARSAN BAŞLA SEN GENE DE BAŞTAN BAŞLA

"(...) Yalnız çevre sorunları yok ki! Sonra insana ait sorunlarda bir değil. Kadın hakları var. Tutuklu hakları var. İdam cezasına da karşıyım. İşkence. Temel haklar, hürriyetler. Demokrasi... Hangi birine yetişeyim? Nereden başlayayım?"

Ali Taygun
"Tek Adam ve Kaplumbağalar"
Yeni Düşün, Haziran 1987

YOLBOYU

KADIN KOKUSU KADIN KORKUSU

Fransızca'da *émancipé* pek serbest, yüzü gözü açılmış, hafifmeşrep anlamına geliyor. Almanca'da *emanzipieren* fiili de kadın özgürlük hareketleri için kullanılıyor. Herhalde Batı'da kadınlar bu kavramı "hafifmeşrep olabilmek" için kendileri "seçmediler". Durup dururken gökten zembille inmediği de muhakkak bu "fiil"in. Ancak öncü kadınların yerleşik ahlak kurallarını epey zorladığı kelimenin kökenine ve gelişimine bakıldığında anlaşılıyor. Çok da doğal, şaşacak bir şey yok.

Bizde de son zamanlarda yayınlanan "Erkek Düşmanlığından Korkmamak" veya "Erkek Kokusu" gibi yazılar kelimenin "özüne" uygun olarak -galiba pek de farkında olmadan- dünya "emancipation" tarihine birer "katkı" olsa gerek. Hafifmeşrep olma özgürlüğü için verilmiş birmücadele de sayılabilir. (Çokaçık daolsa burada hafifmeşrepliği bir ucuzluk, yerleşik ahlaka ayrılmamacasına eklemlenen bir ucuzluk olarak kullandığımı belirtmeliyim. Yoksa gerçek anlamında hafifmeşreplik yerleşik ve baskın olana "kendi halinde" bir reddiyedir. Kabul ederim, kabul edilebilirdir.)

Öte yandan Duygu Asena da, *"araba ne özgürlükmüş meğer"li, "koltuğuma gömüldüm, özgürüm ben özgür"*'lü hafifmeşreplikle, hizmet kervanına katılıyor. Araba bir özgürlük değil bir rahatlık, olsa olsa bir serbestliktir. Sorgulanmamış fakat aynen kabullenilmiş bir mekan ve zamanda hareket serbestliği!

Fransız Devrimi'nden bu yana özgürlük kavramı üzerine epey şey söylendi, epey de yol alındı. Özgürlük ulaşılması gereken mutlak, nihai ve ideal bir "nokta" değil. Bu, idealizmin ta kendisidir. Bir şema tesbit edip, yaz tatilimi istediğim yerde geçirebilirsem, istediğim gibi kitap okuyup sinemaya gidebilirsem, istediğim zaman yemek pişirip istemediğim zaman peynir-ekmek yiyebilirsem veya yiyebileceksem, özgürüm...Böyle bir ideal "nokta" yok. Çünkü bu mükemmelliyetçiliktir. Böyle bir mükemmel özgürlük noktası yok. Daha doğru bir kavram olarak özgürleşme ise sürekli bir sıçramayla ulaşılan bir genişlemedir. Sürekli olarak bir üst noktaya, yukarıya doğru bir sıçrama. Özgürlük serbestlik değildir. (Ama örneğin Almanca'da 'Freiheit' hem özgürlük hem de serbestlik anlamına gelir. Keza İngilizce'de 'freedom' iki anlama da gelmek üzere kullanılabilir. Bu da Türkçe'nin önümüze çıkardığı bir küçük "zorluk".N'apalım.) Dolayısıyla yeni ve özgür bir kadın tipini yeni bir insan tipine doğru bir adım olarak düşünmek zorundayız. Yeni bir hayata doğru. Eğer özgürlük ve serbestlik birbirinin yerine kullanılmaya devam edecekse "Kadın Özgürlük Hareketi" adının "Kadın Serbestlik Hareketi" olarak değiştirilmesini öneriyorum. Mücadele edilecek "hususlar"ın tespitinde kolaylıklar sağlayabilir. Örneğin yakası açık bluz giyme serbestliği gibi, her kadına bır araba gibi, koltuğa gömülerek özgürleşme serbestliği gibi...

Peki Duygu Asena bir feminist midir? Bu konuda kendisinin ne düşündüğünü hiç merak etmiyorum. Bence değil! Sosyalist? Aman yapmayın! E, öyleyse onun adı olmayan kadınını (sahi niye yok o kadının adı?) *"sen niye toplumsal konularda tavır almıyorsun, "zavallı" KDG öldü de sen koltuğunda ağlayarak özgürleştin, başka birşey yapmadın, niye ülkenle hiç ilgilenmiyorsun, sen ne biçim müdürkadın pardon kadınmüdürsün, niye erkeklerle beraber daha güzel bir toplum için elele kavga etmiyorsun"* diye eleştiriyorsunuz? Kadını rahat bırakın lütfen. O sizin bildiğiniz "toplumsal içerikli" kadınlardan değil. İyi de mecbur mu olmaya?

Feminizm kendi başına bir gericiliktir. Yeni bir insan ve yeni bir toplum için kendini varetmedikçe bir gericiliktir. Feminizm aileyi ve cinsiyete dayalı işbölümünü dolayısıyla yerleşik olanı reddediyorsa yeni bir toplum projesinden kendini sıyıramaz. Bu, ayrı bir feministler "beraberliği"ne gerek yoktur, anlamına gelmez. Zaten ikisi birbirinin yerine geçemez. Bir öncelik sıralaması bir acillik sıralaması bu yüzden hiç anlamlı değildir. (Kollontai öleli epey oluyor.) Tam tersine yalnızca kadın olmaktan doğan "özel" sorunları tartışabilecek bir kanal yaratmaya çalışmak bir zenginliktir. Ancak bu kanalda yürümeye çalışanlar "kalıcı çözüm"ün yeni bir toplumda aranması gerektiğini gözardı edemezler. Kendileri için de daha hayırlı olmaz mı? Tersini savunmak tam anlamda yerleşik ideolojilere eklemlenmeyi getirecek. Erkek düşmanlığı öneren, bir gece önce beraber olduğu erkeğin odasına sinen kokusundan tiksinen ve kokuyu çıkartmak için neler yaptığını anlatan"feminist" hanımlarla beraber... İnsan sinen herhangi bir kokuyu giderebilmek için odayı havalandırabilir. Bu soğan kokusu da olabilir, "erkek" kokusu da olabilir. Ayrıca insanların oda havalandırma konusunda bir kısıtlama yaşadıklarını hiç zannetmiyorum. Bunun için feminist olmaya hiç gerek yok. Bu aslında kendini sevmemektir, kadını sevmemektir, erkeği sevmemektir. Kimseye öyle kolay kolay "tiksinme" veya "düşman" olma hakkı vermiyoruz. Ama : Kadının yaşadığı kendine özel sorunlar 'insanlığın sorunundan ayrı tutulamaz'ise de insanlığın sorunuyla 'bir ve aynı şey' olmadığı muhakkak. Yeni bir toplum hayal edenler için feminizm bir renktir. Feminizm saplantısını aşmak gerekiyor. Cinsiyetçiliğe dayalı egemen ideolojileri sorgulamak, kadın meselesini doğru düzgün görebilmek daha "derin" bir insan tipiyle yürümeyi isteyenleri yakından ilgilendiriyor. Yoksa eşit işe eşit ücret alıp, çocuğunu da bir kreşe yerleştirdikten sonra *"tamam kadın sorununu hallettik"* mantığı bir yoksullaşmadır. Yeni bir insan ve yeni bir toplum. Yeni insan hiç de öyle tek renkli olmayacak. Belirleyici renk "bizim", "hepimizin" zenginliğinden çıkacak.

Asena'ya ve kahramanına veya andığım diğer iki yazıyla yazanlarının ortak paydası olan seviyesizliklere ve yoksullaşmalara bakarak "feministçe bir araya gelmelerden" fena halde kuşkulanmak da tersine bir sığlıktır. Ancak her iki "hasım" tipoloji de yürünen yol ve tartışılan kanallara, herşeye rağmen, birçok yeni-zenginleştirici tonlar veriyor. Doğru olan ise asla bu iki tip birbirine hasım gibi duran toplamaların ortasında bulunmak değil. Ortada olmak çoğunlukla pis bir hesaplılığı içerir. Zenginliğimiza yakışmaz.

Adalet ÇUTSAY

Kirpiler, Horozlar ve Kartallar

CİNSİYETÇİ İDEOLOJİ VE ŞİİR

Akif KURTULUŞ

Turgut Uyar, Ağustos 1983'de, günlüğüne "çevremdeki herkes mutsuz" diyerek başlıyor. "Çok özel nedenlerle bir dostuma "bir cehennemi yaşıyorum bugünlerde" dedim. "Ben de" diye yanıt verdi. Aslında onun bir cehennem yaşaması için hiç bir neden yoktu. Genel geçer ölçülere vurulduğunda, parası vardı, uzun süren ve belki de sıkıcı olmaya başlayan bir ilişkiden kurtulmuştu. Hatta kurtulmadan önce, bir çeşit garanti olarak, yeni bir ilişkiyi başlatmıştı".(1) Turgut Uyar, günlüğüne sanki bir kısatarih yazmış. Son söylediğini yinelemek istiyorum: "Hatta kurtulmadan önce, bir çeşit garanti olsun diye yeni bir ilişkiyi başlatmıştı".

Aşağıda yine değineceğim ama, şimdiden sorayım. Günlüğüne bir dostunun *hetarizm*'ini mi yazmış Turgut Uyar? Bence yalnızlığa dayanıksızlığı anlatıyor. Yani sevgisizliği. Oysa insan herhalde ve *her* halde buna, yalnızlığa dayanma gücüyle sevgiye başlayabiliyor. Sevgi içgüdü değil, bilinçtir. İnsan, yalnızlığından en kolay içgüdüleriyle kaçar. Korunma ve cinsel içgüdüleriyle. İçgüdüleri yok saymak, giderek aşağılamak mümkün mü? Evet, hatta bu da çok kolay. Zor ama sağlıklı olan, içgüdüleri özgürleştirmek. Rahatlamak değil, zorunluluğun tanınması anlamında kullanarak, özgürleştirmek. Bilinç, özgürleştirilmiş içgüdüdür demek, bana yanlış gelmiyor.

Bir ilişkiden kurtulmadan önce, *bir çeşit garanti* olsun diye bir ilişkiyi başlatmak, yalnızlıkta tükenişe başlamaktır. "Halkımız" buna "yedek lastik" diyor. "Yedek lastik", evet, bazen bir biracıda altıncı birayı devirip, fıstık kabuklarını da süpürdükten sonra gidilen bir kadın oluyor. Ama, *sadece* sıkıntılarından kurtulmak için kapısı çalınan bir *arkadaş* da yedek lastiktir. Kuşkusuz, araya hatta tedavüldeki kimi politik konuların da sıkıştırıldığı bir sohbet. Nietzche, Böyle Buyurdu Zerdüşt'te bunlara "sizin komşu sevginiz, kendinizi kötü sevmenizdir" diyor. Kendini yitirmenin diğer adı.

Yalnızlığı aşmaya çalışmanın başka bir adı da sanırım sevgidir. Bir çokluk-azlık sorunu değil, tersine, nitelik sorunudur. Rilke'nin "insan yalnızlığını verip, ne denli yavan ve ucuz olursa olsun, bir beraberliği almak ister karşısında"(2) dediğini, Engin Geçtan da anlatıyor. Engin Geçtan, bize kirpilerin öyküsünü anlatıyor.(3) "İnsan eskisinden çok daha fazla sayıda insanla çok daha kısa süreli ilişkiler kurma eğilimindedir. Bu soğuk bir günde karşılaşan bir grup kirpinin öyküsüne benzer. Kirpiler ısınabilmek için birbirine sokulurlar ama dikenleri birbirine batar. Birbirinden ayrıldıklarındaysa soğuktan rahatsız olurlar. İleri geri hareket ederek sonunda dikenlerini batırmadan birbirlerini ısıtabilecekleri en uygun uzaklığı bulurlar". Üşürler, ama eskisi gibi değil. Dikenleri birbirine yine batar ama, eskisi gibi değil. Aradıkları böyle bir ortalamadır. Değişmek istemiyorlar. Doğa, değiştirir nasılsa. Biraz öyle, biraz böyle; sonunda Dar-ül Aceze'de aşka evet demek anlamına gelir. Ortalamaya evet.

Turgut Uyar, Ağustos 1983'de bir dostunun hetarizm'ini mi yazmıştı? Tarihsel olarak erkekler için korunan, kadınlar için *yerleşik ahlak*'ın kazanlar kaynattığı bir çeşit eş-aldatmacayı mı? Bana, Engels'in çalışmalarında çok yararlandığı Morgan'ın ilk kez kullandığı bu kavramı, sadece cinsel ilişkiler ölçeğinde düşünmek biraz eksik bir bakış gibi geliyor. Bir insanın cinsel tutumunu, o insanın bütününden ne kadar ayırabiliriz acaba? Kuşusuz, bir ayrılığı vurgulamıyorum. Ancak, bu farklılık da, bileşik kaplardaki farklılıktan daha fazla değil. Bileşik kapların birine cıva konduğunda, diğer kaplardaki su düzeyi yükselir. Bizi, belki de "işimize öyle geldiği için", görüntü yanıltıyor. Hetarizm, bir erkek ege-

menlik kurumu olarak, cinsel içgüdüleri mi,korunma içgüdüsünü mü daha iyi kullanıyor? İkisini birlikte çok iyi değerlendiriyor bence.

Biliyorum, yazı bir başka yere akmaşa başladı. Yine de şu iki noktayı belirtmeliyim. Birincisi, hetarizm, çok-eşlilik değil. İkincisi, alternatifi tek-eşlilik hiç değil. Tam tersine, tarihsel olarak, özellikle tek-eşlilikle birlikte düşünülmeli. Çok açık: hetarizm, tek-eşliliğin aşılmasıyla, çıktığı yere geri dönecek.

Erkeklik de bir ideoloji olarak, çıktığı yere geri dönmeli.

CİNSİYETÇİ İDEOLOJİ

İyi ama, ister istemez hemen insanın aklına şu soru geliyor. Erkeklik, nereden çıktı?

Sex sözcüğüyle başlamak istiyorum. Türkçe karşılığıyla cinsiyet, Latince'den geliyor. Türkçe yazılışıyla seks, Latince kesmek, bölmek ayırmak anlamlarını taşıyan *secum* kökünden türetmedir. Hatta sinema dilinde kullanılan *secans* da aynı kökten geliyor. (Dil, pratiğinde yeterli ölçüde ironi taşımakta. Cinsel ahlakçılık, insanı, önce erkek ve *kız diye ikiye ayırmakta. Kızı kadın yapmanın pratiği de seks. Kızı erkeğe seks ettirdikten, yani parçalattırdıktan* sonra kadın yapıyor. Bu kullanımıyla, seks, cinsel ahlakçılığın pratiğine ne kadar uygun düşüyor). Seks, hiç kuşkusuz, ilkel bir bölünmeyi anlatmakta. Doğal bir bölünme bu. Bir faaliyet olarak işbölümünü doğurması kaçınılmaz. Marks, ilk işbölümünün, "er-kekle kadın arasında, döl verme bakımından yapılan işbölümü" olduğunu yazdı. Gönüllü bir işbölümü değil, doğal bir işbölümü. Her doğal işbölümü gibi, özel ve ortak çıkarlar arkasında bir farklılık yaratacak. Kadına döl veren erkek, ortak düşmana karşı kadınla birleşiyor ama, kendi arasında çıkarlarını da gözetiyor. Neden? İşbölümü, bireyleri "yalnız kendi çıkarlarına-evrensellik, kısacası kollektivitenin aldatıcı bir biçiminden başka bir şey olmadığından dolayı, kendileri için kendi kollektif çıkarlarıyla uyuşmayan özel çıkarlarına-"(4) bakar duruma getiriyor. Bir kavramlaştırma olan ideoloji, ilk ideologlar olan din adamlarından bile önce, tek tek öznelerin, insanların dünyasında böyle yaşamaya başlıyor. Erkeğe, kadınla ilişkisinde bir ad, bir kimlik vermeye başlıyor. Erkeğin toplumsal faaliyetinin, bu doğal işbölümüyle artık kendine hükmeder duruma gelmesi, bir erkek olarak varolma durumunu, bir ideolojinin içinden yaşamasına getiriyor. Cinsiyetçi ideoloji, doğal işbölümünün, kasgücüyle erkekden yana *meşrulaştırılmasıdır.* Yüzyıllardan bu yana, değişen kültürlerin taşıdığı bir erkek benliğidir sözkonusu olan. Her sınıfsal egemenlik ilişkilerinin özünü koruyarak değişik biçimler verdiği bir benlik. Bebel, "her sosyalist, emekçinin kapitaliste bağımlı olduğunun farkındadır(...) ama aynı sosyalist, çou kez, kadınların erkeklere bağımlı olduğunu göremez, çünkü bu sorun, az ya da çok yakından, kendi sevgili benliğini ilgilendirmektedir."(5) diyor.

Engels'in şu sözleri, dikkat çekmeyecek gibi değil: "Tarihte kendini gösteren ilk sınıf çatışması, erkekle kadın arasındaki uzlaşmaz karşıtlığın karı-koca evliliği içindeki gelişmesiyle, ve ilk sınıf baskısı da, dişi cinsin erkek cins tarafından baskı altına alınmasıyla düşündeştir"(6). Çok açık söylüyor Engels. Üretim ilişkilerindeki egemenlik, erkeklerden başlıyor. Erkek baskısı, hatta, bir egemenlik ilişkisi olarak, net bir biçimde, ilk sınıflı toplumu önceliyor. Artık, tarihsel anlamıyla egemenlik ilişkilerinin erkeklerin hesabına kaydedildiğini anlamak çok kolay. Cinsiyetçi ideoloji, ilk sınıflı toplumu önceleyerek, bütün sınıflı toplumların *onsuz olmaz, fakat sadece onla hiç olmaz* denilebilecek bir temelini oluşturuyor. Anlamanın çok kolay olduğu bir başka sonuç da şu: Marks'ın, ilk mülkiyetin doğduğu yer olarak gördüğü aile, cinsiyetçi ideolojinin, erkekliğin, aynı anlama gelmek üzere, kadını "kadınlaştırma"nın bir birimidir, aygıtıdır. Aileyi reddetmek gerekiyor. Her red, bir zamanlamadır kuşkusuz. Evlilik de öyle. Bu iki kurum, ne için, nasıl, ne zaman aşılacak? Bunlar tartışmalı. Bu yazının konusu bu değil.

HERŞEY BENİMLE GÜZEL, HERŞEY BENİM İÇİN

Timur Selçuk: Faşizmin "anasını" ne yapmalı?

Geçerken, bu yazı, şunu söylemek istiyor: Aile, reddederek aşılabilir.

Peki, bizler,ne kadar cinsiyetçi ideolojiye mücadele ettik? Bana, siyasi iktidar mücadelesinden *daha* önemsiz gelmiyor. *Daha* önemsiz gelmemesinin ilk nedeni, kesinlikle siyasi iktidar mücadelesiyle *birlikte* düşünülecek olmasından. Bir başka nedeni; yeni bir toplum, belki aynı ölçüde ve aynı anda değil ama, mutlaka *her yerinden* kurulur. "Ben senin için ne şiirler yazıyorum, sen bana nasıl çay getiriyorsun lan kahpe karı" diye bağırıp, bardağı kadının suratına fırlatan şairlerin azalması, siyasi iktirdarın alınmasından *çok daha fazla,* iktidar sonrası "yeni bir toplum"un kurulmasını kolaylaştıracak. Daha mı önemsiz? Türkiye'nin yeni insanları bir sabah ansızın bir başka insan olmayacaklar. Yeni insan, gelecek olanı bugünden yakalayan, yarının toplumunu bugünden inatla yaşamak isteyen insandır. Türkiye'nin iktidar isteyenleri, böyle insanların çoğalmasıyla, belki çoğalacak, ama mutlaka zenginleşecektir.

Bir dönemin bizlere ait gerçekliğinde, bir kültürü, bir ideolojiyi tartışmak istiyoruz. Eylül'den Sonra (E.S) gibi bir dönemi seçmek anlamlı değil. 12 Eylül'ü, bizler, bir süreçle düşünmeliyiz. Birçok yönden yapılacak bir tartışma ve eleştiriyi, değişen boyutlarıyla sol politikayla kurduğu ilişki ölçüsünde, şiirlerden yola çıkarak yapmak istiyorum. Cinsiyeti yönüyle erkek sol edebiyatçının, cinsiyetçi ideolojik bir özne olarak kadına ve aynı anlama gelmek üzere dünyaya bakışı, artık Kemal Tahir incelemelerinin sınırlarını çok aşmış durumda.

Hayır şiir tarih değildir. Ama şiirde *tarih* vardır. Ondan da önemlisi, şiir edebi metin olarak, bir toplumun *okunma* biçimidir de. Her edebi metin, estetik bütününde, metnin ideolojisini, üretildiği dönemin ve yazarın ideolojisini taşır, ifade eder. yeniden üretir. Bir döneme yayılan edebiyat pratiği o dönemi anlatmakta, bir bütünü değil am:, o bütüne ilişkin önemli ipuçlarını verir bize. Bir yöntemi belirlemek açısından söyledim.

Yönteme ilişkin bir noktayı daha eklemeliyim. Yazıda örnek olarak seçtiğim dizelerden, şairin ideolojisini tanımaya, tartışmaya çalışmadım. Bu, daha tekil bir çalışmanın yapılmasını gerektirir. Bu tür çalışmalardan, yani edebi metinlerin bir başına cinsiyetçi ideolojik yapısıyla okunmasının, çok önemli sonuçlar çıkaracağını sanıyorum. Bir iki örnek dışında, böylesi çalışmaların yapılmadığı söylenebilir.

ERKEKLİK ÖVGÜSÜ ÇÜRÜMENİN ONAYLANIŞIDIR

Ben, 1974 yılıyla başlıyorum. Türkiye'nin hapishaneleri, yaklaşık yedi yıl sonra doldurulmak üzere, yığınsal olarak boşaltılıyor. Yasal sosyalist partiler kuruluyor, ve sosyalistler başka yolları da deneyerek, hemen hemen hiç prestij kaybına uğramadan, dahası prestij kazançlarının önemli bir bölümünü CHP'ye vererek yeniden kütleye gitmeye başlıyorlar. 1950'li yıllarda doğanların sosyal pratikleri, kabaca bu yılda başlıyor. Türkiye'nin 12 Mart'dan sonra ilk öğrenci gençlik derneklerini kuruyorlar.

1953 doğumlu Erol Çankaya da, 1976'da şiirlerini bu yıllarda yazdığı bir kitapta topluyor. Bilgi Yayınevi'nin bir de reklam spotu vardır kitabın arka kapağında: "Türk Edebiyatı'nda yeni aşama için en güçlü umutlar".(7) Kapak arkasındaki imzasız tanıtma yazısından Erol Çankaya'nın "deyişiyle erkek, özüyle mert ve atılgan, yapısıyla sağlam, içeriğiyle toplumcu, duyarlığı yüksek şiirler"ini okuyacağımız duyuruluyor. *Cehennem Biziz* için söylenen bu sözler, en iyimser deyimle bir reklam spotudur. En iyimser deyimiyle diyorum, çünkü, erkekliğin edebi metin için bir estetik değerlendirme ölçütü olamaycağı çok açık. 1976 yılına kadar, sanat kuramı, estetik vb. üzerine hatırı sayılır kitaplar var. Şu da var. Yayınevi'nin o yıllardaki editörü Atillâ İlhan'dır. Kendi imzası olmasa bile, yazıdan sorumlu olması gerikir. Atillâ İlhan, hakkını vermek gerekir, şu iki şeyi çok iyi bilir. Birincisi, erkeklik bir estetik ölçüt olamaz. İkincisi, erkeklik, erkeklik övgüsüyle birlikte, "bizler" için, iyi bir reklam spotudur.

Reklamlar, tüketici taleplerini, tüketicinin kültürel, ideolojik çerçevesini gözeterek yakalamak ister. Müslüman mahallesinde salyangoz reklamı yapmamak için, reklamcılığı bilmeye bile gerek yok. 70'li yılların ilk yarısında "umut", "toplumcu", "duyarlığı yüksek", "devrimci şiir" niteliklerinin yanına, hatta ne yanına, en başına "deyişiyle erkek" nitelemesi, hangi nedenle olursa olsun konabiliyor.

Bu, açıkça bir cinsiyet övgüsüdür. Erkek sesli olmak, seslerin soprano, tenor vb. gibi, hatta erkek sesleri-kadın sesleri ayrımını belirtmekten başka hangi amaçla yapılabilir? "1940 Kuşağı'nın devrimci şiirini, 1970 gençliğinin heyecanı, soluğu ve imgeleriyle yenileştiren, gözü ve yüreği pek bir ozan" olan Erol Çankaya'nın deyişi de erkek olunca, 1976 yılında erkeklik, "bizler" için, gözü ve yüreği pek olmakla aynı anlama geliyor.

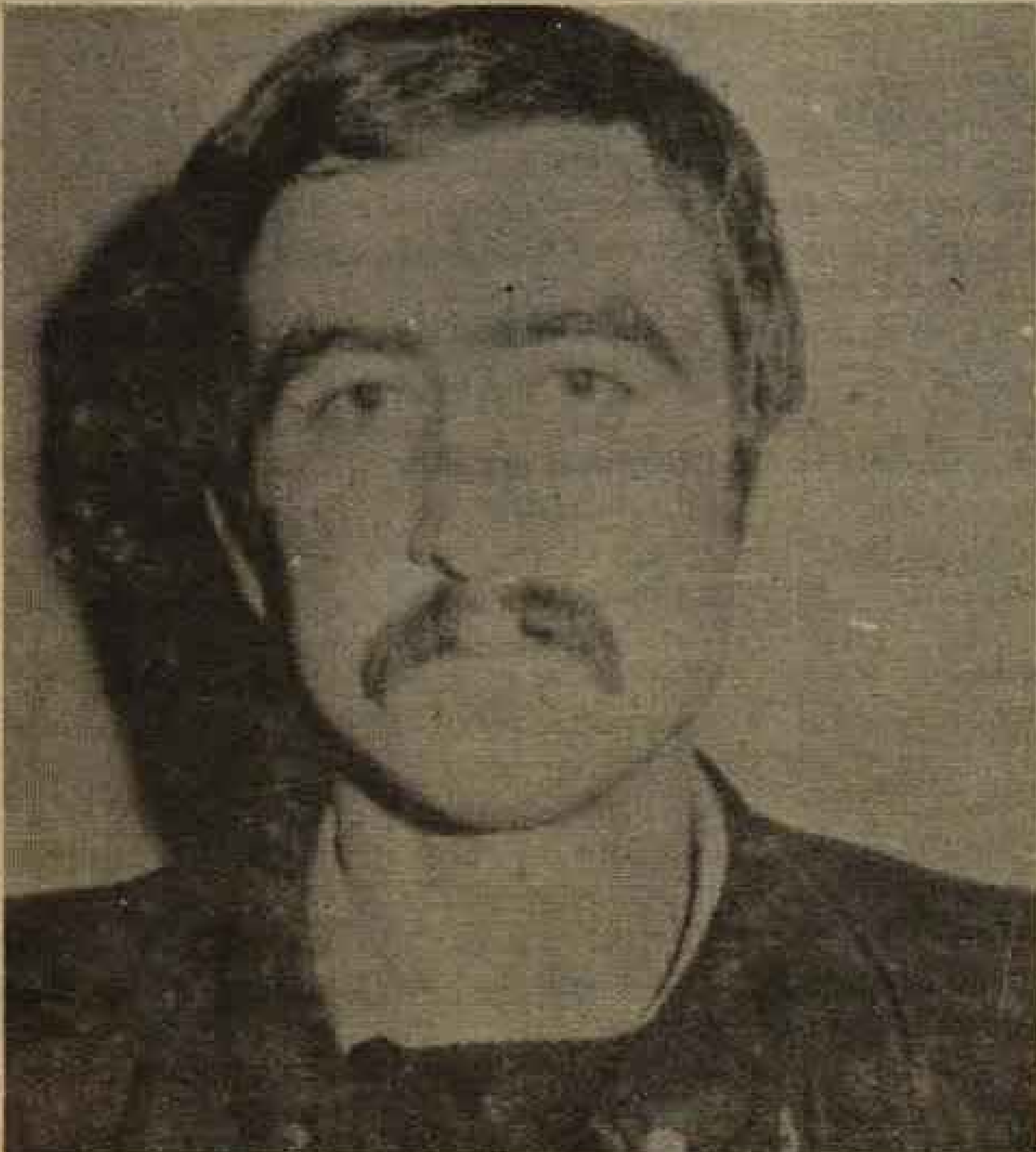
Bu övgü, kitaptaki şiirlerle birlikte düşünüldüğünde, reklam spotunun, "aslına uygun" olduğunu anlıyoruz. Erol Çankaya*Dışarıdan* başlıklı şiirinde, yani içeri alınan birine, arkadaşının yazdıklarını aktarmakta:"Uzakta bir nehrin gürültüsünü hatırlıyorsun/Başucunda bir çiçek demeti sonra/Papatyalar/Çam kokuları doldurmuş çevreni, onlarlasın/Sonra arkadaşlar için erkek şiirler/Yeniden, yeniden oku onları/Yenilersin kendini".

Eleştirmekten ve eleştirilmekten korkmak; biri diğerinden daha *vahim* değil. İkisi de gelişmenin önünü tıkar. Şunu söylemek istiyorum. Bizler, 1970'li yıllarda, erkekliği çok sevdik ve birbirimizi yenilemek için hem de *erkek şiirler* yazdık ve okuduk.

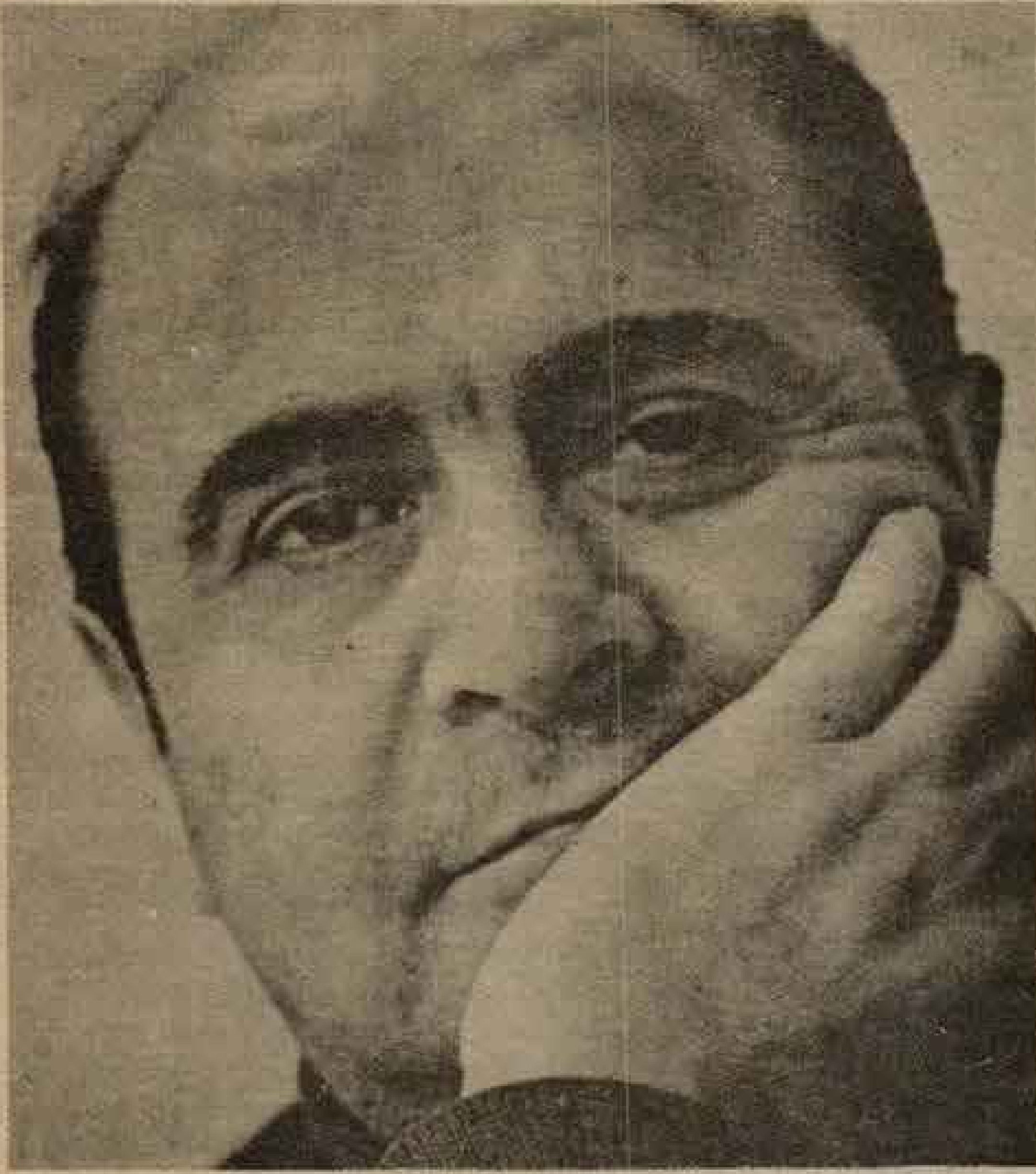
Peki Timur Selçuk'un ODTÜ Konseri'ne ne demeli? Timur Selçuk, 70'li yıllarda, "eşeği saldım çayıra/otlaya karnın doyura"yla başlayan ve her bölüm sonunu "anasını, anasını" diye bitirdiği bir halk türküsünü söylüyordu. ODTÜ Konseri'nde, herhalde hatırladık, faşizmin "anası" ile kurulması muhtemel bir ilişki biçimi önerdi: "Anasını, anasını". Türkünün sonunda piyanosunun başında kafasını kaldırıp, biz "kitle"ye "faşizmin de faşizmin de"diye bağırdığı, biz kitleler de yanıtladık: "anasını, anasını". Kadınlı erkekli insanlar, hep birlikte bir şarkının nakarat kısımlarıyla, bir çok hasmımızın "anasını" ve en sonunda faşizmin de "anasını", artık neyse işte, bir şeyler yaptık. Halklaştık. Özeti bu. Erkekleşmek, özellikle yeni bir toplum isteyenler için halklaşmaktır. Yazmak istiyorum; çirkinleştirmektir, çeresizliktir.

1970'li yılların ikinci yarısında, ODTÜ Konseri'nin dinleyicileri ve konser kasetini Zafer Çarşısı'ndan satınalıp coşkuyla dinleyenler mi çaresizdi, Timur Selçuk mu? Timur Selçuk, yıllar sonra bu türküyü yine "anasını" nakaratlarıyla söyler mi? Dinleyenler, yıllar sonra bu nakarata katılır mı? Sonuncu soruyu, o dinleyiciler *adına* değil, sadece o dinleyicilerden biri olarak, bu yazıdan yanıtlamaya çalışıyorum. Timur Selçuk'a gelince, bir çaresizlik ise eğer o konser, bu yazı, Timur'un da çaresizliğini yanıtlayabilir. Çaresizlik değilse, geriye, bir sanatçının "esnaflığı" kalıyor. "Halkım ne isterse ben onu yaparım", değiştirmek isteyen ne sanatçının, ne de politikacının tutumudur.

Yine şiirle sürdürüyorum. *Erkek* şiirler sadece 70'li yıllarda mı yazıldı? 1940 kuşağının "yeni bir dünya" isteyen öznesi, yurt sevgisinin yetersiz olduğunu düşündü ve bu eksikliği yine *yetersiz*

Erol Çankaya: "Arkadaşlar için erkek şiirler oku. Hatta yeniden oku. Kendini yenilersin."

Ahmed Arif:
"Yalanım yok. Sözüm erkek sözüdür"

bulduğu erkeklikle kapamak istedi: "Bu yürekle memleket sevilmez/Daha erkek!(8)

İsmet Özel'in şiirinde 60'lı yılların ilerici öznesi kavga arkadaşlarını "dik başlar, erkek haykırışlarla" tanımladı: "Çünkü kavganın yüreğidir benim yerim/canlarım kollarında parti pazubentleri/dik başlar, erkek haykırışlarla/göndere en yukarlara çekiyorlar/en yukarlara çatlıyacak kadar aşkî yürekleri-ni"(9). Şiir ne kadar gerçeği gösterir? Yine de İsmet Özel'in, Türk şiirinin dille kurduğu ilişki bakımından az sayıdaki özgün şairlerinden biri olarak gördüğüm İsmet Özel'in ilerici öznesni*rahatsız* bulmak, sanırım kolay bir yol. Erkekliğin, çok önemli bir değer sayıldığı bir toplumda, "ne kadar çok *yaparsan*, o kadar erkek olursun", bir rahatsızlıkla açıklanamaz: "girelim yarimizin avlusuna tam tekmil/ve mürdüm erikleri/dopdolgun elmalarıyla o bahçede/o geniş kalçalı yarimizi tam dört kere"(10). İlerici özne, 1968 yılında, padişah söylencelerine geri dönüyor.

Ahmed Arif, okurla kurduğu ilişki bakımından değerlendirilecek olursa, 1970 li yıllarda öne çıkıyor. Ahmed Arif'in şiirlerinde eyleyen, bu yıllarda "dostluğun da düşmanlığın da", "erkekçe" olmasını istedi. Bu isteğinin içtenliği yolunda, bir de kanıt verdi bize:"Yalanım yok, sözüm erkek sözüdür".(11)

Erkeklik öve öve bitirilemedi. Tersine överek çoğaltılmaya çalışıldı. Fazla gelenler, "türkülere", "umuda", "işçilere", "dünyagörüşümüze" dağıtıldı.

Timuçin Özyürekli 1978'de, "işçinin ortalığa çökmüş karanlığı/erkekçe hançerleyip parçalayışı"nı yazdı. Erol Çankaya'daki "türkülerin en yiğit sözcükleri"nden, Ahmet Telli'nin "erkek türküleri"ne geldik. Artık, yaşatmak için yola çıkanlar, kendi yaşamlarını korumaya çalışırlarken özellikle, ölümle karşılaşmaya başlamışlardı. Ölüm de erkekçe oldu:"Ölüm/diriltir kimi sevdaların/intikam türkülerini/eğer erkekçeyse ölüm"(12).

Erkeklik övgüsü, tarihsel olarak kurumlaşmış bir egemenlik ilişkisinin övgüsüdür. Çürümüş olanın onayıdır.

Sosyalizm, "delikanlı" değildir. Kanının deli olduğu anlatılmak isteniyorsa, cinsiyetçi ideoloji kodlayana dek "kanıdeli" diyebiliriz.

Murtaza Vural, *Terimle Suladım Hollanda Lalelerini*'yi Ağustos 1980'de yayımladı. Gülten Akın, kitabın arka kapağını yazdı:"...şiirleri yaşamıyla özdeş. Devrimci bir işçinin şiirleri". Murtaza da, "dünyagörüşümüzü"n, "delikanlı" olduğunu. "Ağır ağır emiyoruz ışığı Maria/yılanın diş yarasından/zehiri emer gibi/emiyoruz süzerek/delikanlı dünyagörüşümüzü". Devrimci bir işçi bile yazsa; reddetmek istiyorum. Reddedilmesi gereken, "delikanlılık" övgüsüdür. Delikanlı bir erkek ağzıdır. "Ne delikanlı kız" ifadesi bile, "ne erkek karı" anlamına geliyor. Dilin kullanımıyla yerleşen bir değeri, dilin bizi gönderdiği *yeri* vurguluyorum.

Sevda Şiirleri'ndeki erkeği de reddetmeliyiz. Ben, "biz" diye bir ifadeyi kullanmaya gerek görmeden sevmediğimi söylüyoruz. Ahmet Erhan'ın 1984 yılında yayımladığı Sevda Şiirleri'ndeki erkek, "ve bir kadın" düşlüyor(13); "yaşamı benilme bölüşecek", "sevdiğim şeyleri sevecek", ve "bana çocuklar doğuracak". Sevda Şiirleri'ndeki erkek kimdir? Bu sorunun yanıtını aramaya çalışıyorum.

Kadından her şeyi kendisi için isteyen bir hayat korkağıdır. Kadını önce yüceltir, "hayatı seçtiysem sensin nedeni" der ona, "ölümsüzlüğün sırrına seninle erdim". Her yüceltme, yücelten açısından bir korkuyu anlatır. Korkuyu aşmanın kesinlikle değil korkuda kalmanın en ilkel yoludur. Kısaltarak söylüyorum, Sevda Erkağı, kadını bir imaj olarak yüceltti̇ği yerde, her şeyi kendi için yapmasını istiyor. Kendisi için çocuklar doğurmasını, kendi sevdiklerini sevmesini, yaşamı kendisiyle bölüşmesini. Kollontai de 1923'den bu yana bağırıyor: "Burjuva ideolojisinin alışkanlıklarını hâlâ güçlü olarak taşıyan erkek -çoğun bunu hesaba katmıyor bile olsa-, kadının en değerli olan şeyini, "beyaz kuşu"nu, kişiliğini ona adamasını ister, salt kendi iç ve dış rahatı için"(14).

Özgürlük yerine rahatı aramak, bir konformizmdir. Kendi rahatı için yakınımızdakinin örgürlük yollarını tıkamak, önü alınmaz bir tutumdur konformist için.

Kadının kişiliğini kendine adamasını istemenin *ince* bir biçimi, kadından istenen destekçiliktir. Askeri deyimiyle lojistik destek. Erkek, aslında doğrudan destek istemiyor. Kadının yüzyıllardan bu yana yerleşmiş güvensizliğini -bilerek ya da bilmeyerek, ne önemi var- çok iyi kullanıyor. Erkekliğin baskın değer olduğu bir toplumda, kadına, sağladığı *lojistik destek*le, görevini yapmış olmanın huzuru bırakılıyor. Cinsiyetçi ideoloji, imecenin ideolojisidir. Farklılığı geliştirerek zenginleşmeyi değil, tamamlayıcılığı kendisi için körükleyerek kişiliği fakirleştirmenin normalize edilişidir. Sadece kadını değil, inanıyorum, erkeği de fakirleştiriyor. Erkek, kendi çıkarları üzerine oturtulmuş bir işbölümüyle vicdan azabını bile dindirmeye çalışmıyor, açıkça azap yaşatıyor.

Yanlış anlaşılabilir, o nedenle daha açık yazmalıyım. Her ne kadar, cinsiyetçi ideolojinin, tamamlayıcılığı erkekten yana kullanmasını söylemiş olsam da, biraz açılmaya muhtaç gibi geldi bana.

Değiştirme çabası, mutluluk arayışıdır. Her anlamda. Bu toplumda, bizi sevindiren yığınla şey bulabiliriz. Buluyoruz da. Fakat, bu toplumda mutlu olamayacağımız için, "yeni bir toplum" talep ediyoruz. Bu çabadaki her farklı iki insanın, bu çaba için bir araya gelmesi, bir tamamlayıcılık olamaz. Kesinlikle olamaz.

Rosa ile: Rosa Lüxemburg ile sevgilisini (tarih Rosa'yı yazınca Polonya İşçi Hareketi'nin önemli ismi Jogiches de Rosa'nın sevgilisi oluyor.) tam da burada düşünüyorum.

Daha ilişkilerinin dördüncü yılında Rosa, "aramızdaki biricik bağ, Dava, bir de eski duyguların anısı" diyor ve acısını yazıyor. "Bu çok acı verici"(15). Polonya İşçi Hareketi'nin -Tarih diğerini yazmasa da Sevgili'ye Mektuplar'dan anlaşılıyor- iki önemli insanı, birbirlerini tamamlamak şöyle dursun,eksiltmeye başlıyorlar. 25 Mart 1984 tarihli aynı mektubunda Rosa, "seni seviyorum ama, galiba kendimi tekrarlamaya başladım" diye yazıyor. Kesinlikle yalan söylemiyor ama bunun sevgi olduğundan doğrusu biraz kuşkuluyum. Sevmek, nasıl kendini tekrarlamaktır? Rosa, Jogiches'le geleceğinden kuşkuya düşüp, "seninle sürekli birlikte olmak, kişiliğimi bozuyor" diye yazmasına karşın, ilişkisini bir başka biçimde düzenleyemeyecek kadar yalnızlıktan ürkünce, anılarını sevmeye başlıyor. Rosa, Jogiches'i sevmiyor aslında. Böylesi bir noktada, bir başlangıç anını seviyor. ("O zamanlar her şey ne kadar güzeldi!") İnsan, geleceği belirsizleşip bugününden de rahatsızlığını sürdürdükçe, anılarını seviyor. Nostalji önemli ölçüde budur.

Sevgili'ye Mektuplar'ı, hızla geçmek durumundayım. Mektuplar, çok iyi anlatıyor ama, ben yine de şu soruyu yanıtlamak için Mektuplar'a giriş yazısını yazan Elzbieta Ettinger'e başvuracağım. Soru şu: Rosa ve Jogiches, neden birbirlerini tamamlayamadılar? Ettinger yanıtlıyor, katılıyorum: "Her ikisi de insanlık adına koştukları özgürlüğü birbirlerine tanımamakta direndiler. Onları sosyalizme birleştiren dünyayı yeniden kurma güdüsüydü. Bu güdü, kişisel ilişkilerine uzandığında, yıkıcı bir güce dönüştü". Peki, bundan sonra ne oldu? Rosa mutsuzsa kendini suçlu, mutluysa kendini aldatılmış hisseden, Rosa kendisine birşeyler verdiğinde tedirgin, vermediğinde mutsuz erkek, Jogiches; ve mutluluk anılarıyla (otoritesinin bozulacağı korkusuyla yanına gelmeyen sevgilisi yüzünden), yaşamak zorunda kaldığı yalnızlık arasında kısılıp kalan bir kadın; Rosa Lüxemburg. Sonunda ne oldu, sorusunun yanıtı bir kaç eksiğiyle bu. Rosa, bu kısılmışlık içinde, kendine "tapacak" bir arkadaş, bir erkek aradı Clara Zetkin'in oğlu Costia Zetkin'i buldu ve Jogiches'in kör, her kıskançlık gibi kör kıskançlığını bile hesaba katarak artık silahla dolaşmaya başladı. Jogiches'den kendini kurtarmak için edindiği silah, "her şeyin daha kaybedilmediği doğrultusundaki sonsuz inancı"yla birleşince, Jogiches'le tekrar bir beraberliği getirdi. Ancak, Rosa'nın silahı, daha sonra Hitler'in birliklerine katılacak katil sürüsünden kendini kurtaramadı. 15 Ocak 1919'da öldürüldü. Jogiches Rosa'nın katillerinin izini sürerken, iki ay sonra aynı sonla karşılaştı.

Rosa ve Jogiches, iki gelişkin tipolojidir. Gelişkinlikleri, özel yaşamlarındaki gerginliğe karşın, politik bilinçliliklerinde. İnsan bilincinin en yüksek düzeyi, politika bilincidir. Eşitsiz gelişme, toplumsal olduğu kadar, verili bir toplumsal ilişkiler ağında tek tek bireyler için de geçerlidir diye düşünüyorum. Hatta, yer yer politik bilinciyle öne fırlayan birey, bu uçurumu doğrudan kendisi yaratıyor. İçinde yaşadığı toplumun değerleri içinden bir başka dünyaya fırlamak, gündelik hayatımızdaki eskiye ait olanları, belki de daha net açığa çıkarıyor olmalı. Bu yazıyı yazarken, sadece düşünüyorum. Bir sonuca ulaşmadığımı rahatlıkla söyleyebilirim.

Tekrar, *Kadının lojistik* desteğine dönüyorum.

1940 Kuşağı'nın önemli sayılması gereken bir iyimserlikle "yeni bir dünya'-'ya umudunu sürdüren ismi Arif Damar, genç şairlere öğüt veriyor:"(...) eşlerini kendilerine her zaman destek olacak kişilerden seçmeliler".(16)

Ahmet'in Sevda Erkeği, şiirlerinden anlaşıldığına göre, aynı zamanda şairdir. Sevgilisinden daha özel bir destek istiyor:"Anlaki yitik bir ülkeyi korumaya benzer/Bir şairin sevgilisi olmak". Şair sevgilisi'nin, diğer sevgililere, ya da "evlilik" kurumuna göndermek için, Medeni Yasa'nın deyimiyle diğer "karı"lara göre, çok daha fazla bir sorumluluk yüklenmesi gerikiyor. Artık, doktor karısı, mühendis karısı, genel müdür karısı vs. gibi, bir de şair sevgilisi ortaya çıkıyor. Şairler acaba neden sevgililerine göre tanımlanmıyorlarÖrneğin, eczacı kocası (ya da sevgilisi) erkek şairler, banka memuresi kocası ve Bağ-kur'dan emekli olacak kadar mesleki bir kod olduktan sonra ev kadını kocası erkek şairler.

Sevda erkeği, sevgilisine özel bir destek görevi verirken, besbelli, kendini çok abartıyor. Bu belki bir "şair deliliği", şair uyumsuzluğu'dur. Uyumsuz yaşamakta, deliliği yaşamakta "destek" aramak, bana çok profesyonel işi geliyor. Delilik değil, biraz fazla *akıllılık*.

AŞKIN VE KADIN'IN YÜCELTİLİŞİ

Ahmet'i eleştirmiyorum. Tersine, Ahmet Erhan bizim reddetmemiz gereken bir erkeğin önemli uçlarını veriyor. Sevda Erkeği'ni daha iyi tanımaya çalışıyorum.

Sevda Erkeği, önce de söyledim, Kadın'ı yüceltiyor.

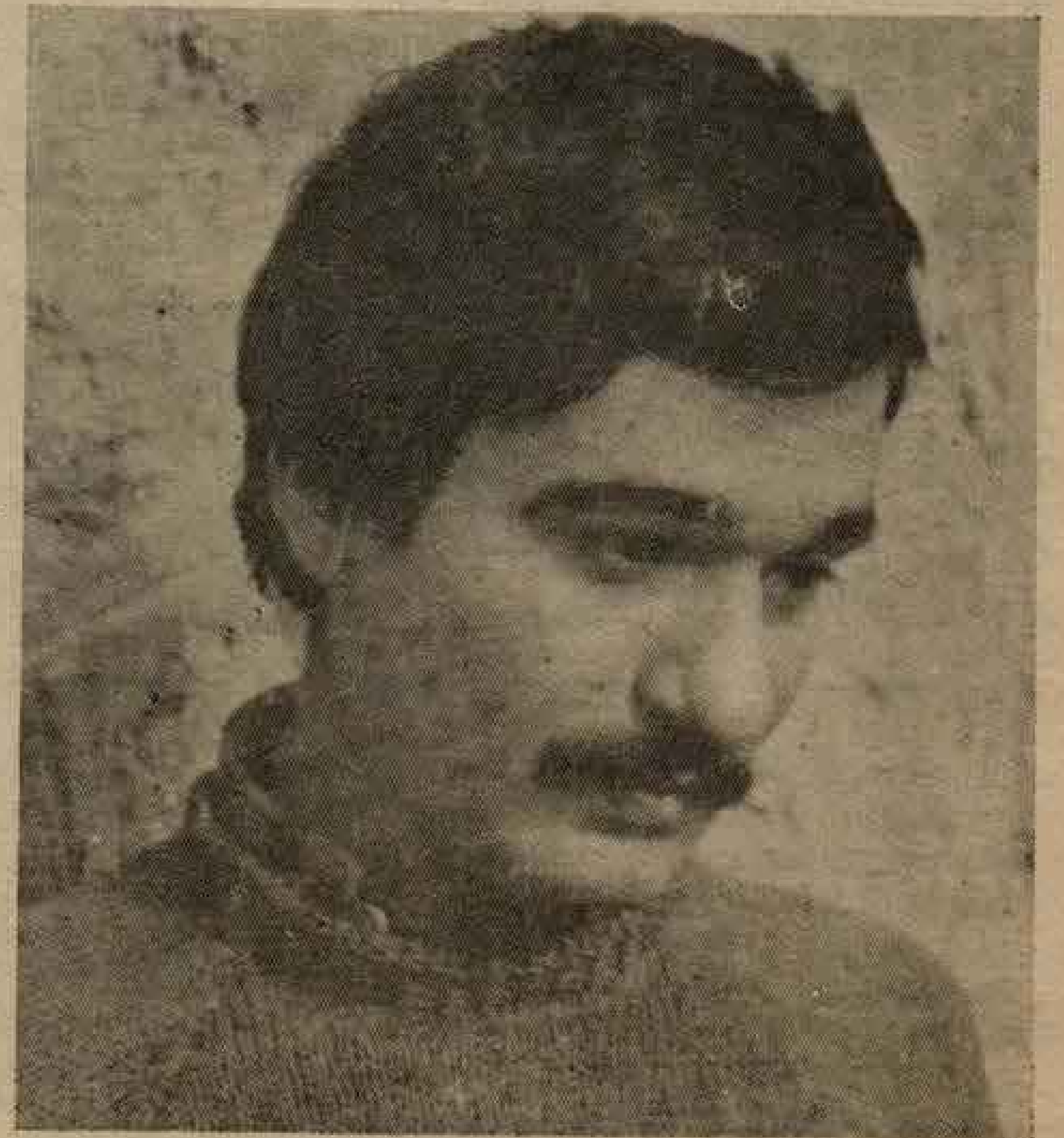
Kadın'ın yüceltilişi, aşkın yüceltilişiyle birlikte, bir burjuva pratiğidir. Yeri doldurulmaz bir kadın imgesine ve onunla birlikte bir Gerçek Aşk, Büyük Aşk yanılsamasına dayanır. Tek-eşliliğin güvence altına alınmasının, bu aile içinde erkek egemenliğinin yeniden-üretilişinin imgesidir. İkiyüzlülük olduğunu anlamak çok kolay.

Yüceltmenin bilinen sonucu. Yüceltilenin yerine bir başkası ikame edilince, artık sıradanlaştırma çabası başlıyor.

Sevda Erkeği'nin, bu konuda gerçekten daha ince olduğunu söyleyebilirim. Ayrılık artık kaçınılmaz olduğunda, "her aşktan" geriye kalacak "böyle şiirler" bulacaktır. Kuşkusuz bir kırıklıktır yine de sözkonusu olan.

Duras'nın dilimize *Aşka Tatil Yo ve Tarquinia'nın Küçük Atları* adlarıyla çevrilen romanında, Jacques Sara'ya "dünyada hiç bir aşk, gerçek aşkın yerini tutamaz" der. Ardından, Sara'nın sorusunu yanıtlar: "Yapılacak şey yok". (17)

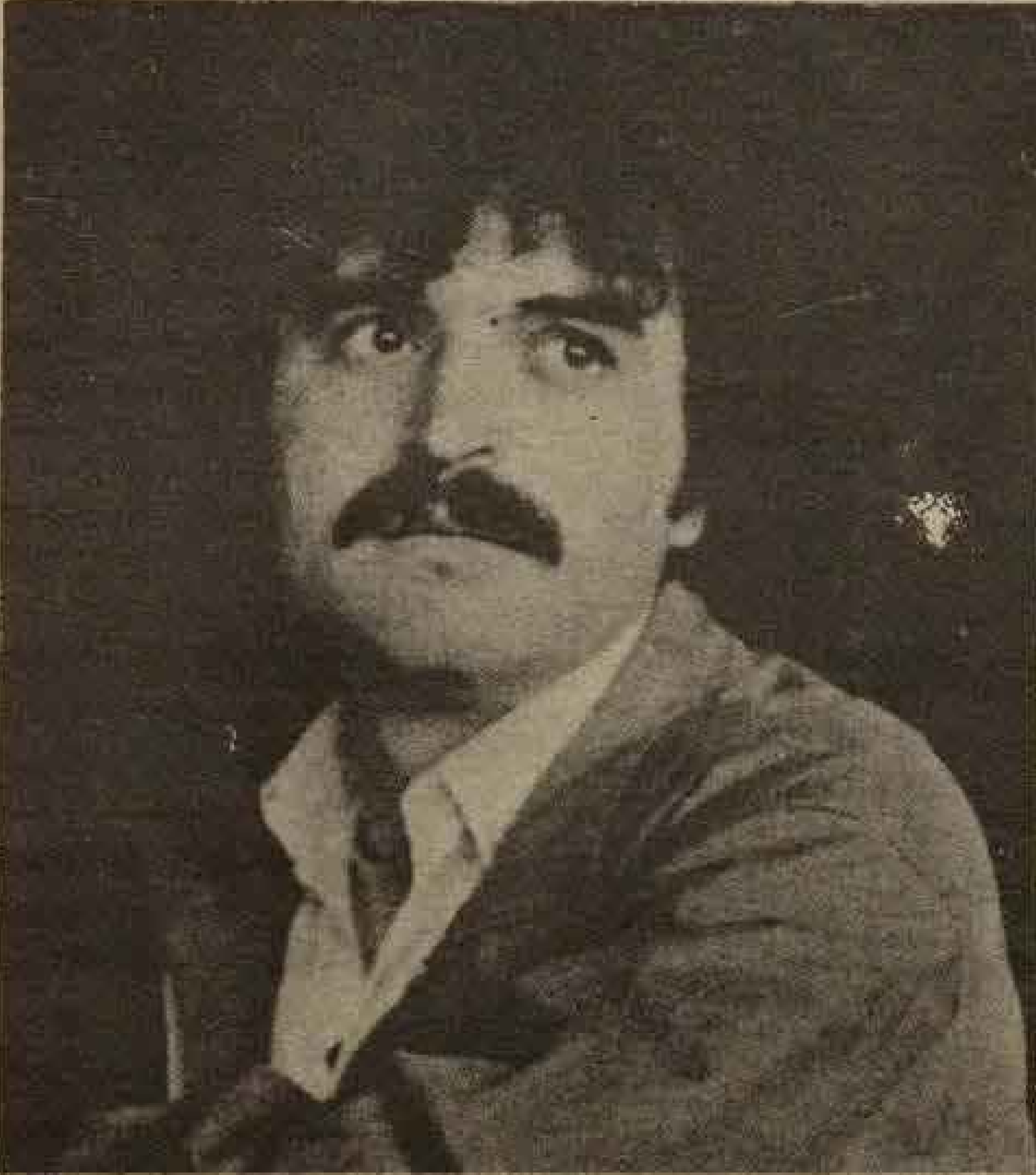
Kadın erkek ilişkilerinin en azından

Ahmet Erhan:
Uyumsuzluğu, deliliği yaşamakta kadından destek istemek, "akıllılık"tır.

"aşk" diye adlandırılabileceği 19. yüzyıl romantizminden bu yana, edebiyatın nerdeyse beylik bir kaç konusundan birisidir bu kırıklık. Aşk kırgınlığı için, *yerleşik değerler* onu gösteriyor, "yapılacak şey yok". Ama Sara, yine de bir umutla soruyor. "Hiç bir çare bulunamaz mı? Bir şey yapılamaz mı"? Fakat, Jacques, kararlı. "Hiçbir şey yapılamaz. Git uyu'. Jacques Sara'ya nerdeyse suç işlemiş bir çocuğa babanın ettiği sözleri söylüyor. "Git uyu". "Ayaklarını yıka, dişlerini de fırçala, hadi doğru yatağa". Böyle de söyleyebilirdi. Pek farketmiyoı.

Cinsiyetçi ideolojinin Gerçek Aşk yanılsaması karşısında erkekler kırıklığı, kadınlar da bir genellemeyle suçluluğu yaşıyorlar çünkü. Kırıklık, kolay rasyonalize ediliyor. Ahmet'in Sevda Erkeği, "gidersen sana benzeyenler var" diyor; hem zaten biten her sevda "önsöz gibiydi/ bir çağrıydı, daha nice sevdaya". Ad-

Adnan Özer:
"Erkek-güneş, erkek-deniz, erkek rüzgâr: Yoldaşlarım! Kadın, nesin sen?"

nan Özer'in erkeği ise, sıradanlaştırmayı bir kenara bırakın, iyice küçümseyecek kadın'ı. "Erkek-güneş, erkek-deniz, erkek-rüzgâr: Yoldaşlarım! Kadın, nesin sen? Acılar imgesi, ölü tabiat resmi, erkeğin ışığıyla tonlanan. Seviş dur dünyayla. Koru düzenleri. Şair olmadın nasılsa"(18)

ŞÜKÜR ERKEĞİ'NİN KANLI MACERALARI

İsmail Uyaroğlu'nun erkeği'nin böyle sorunları yok. Öfkeden ne yapacağını şaşırmış, ağzına geleni sayıyor: "İlk kez küfredeceğim kutsal diliyle şiirin/Ve yazdığım en kötü şiir olacak bu/Çünkü sözünün geçtiği yerde senin/Edilebilecek en iyi kelime: -Orospu!". İkinci dörtlük de, yine "Orospu" ile bitiyor. (19) İsmail Uyaroğlu'nun şiirindeki erkek, mahalle bakkalının önünde, boş bira kasalarına oturup kolasının içine votka karıştırmış bir genci hatırlatıyor. Gömleğinin düğmeleri yarıya kadar açık, şişeyi yere koyduktan sonra, bir eliyle göğüs kıllarını okşuyor, öbür elinde de küçük bir zincir, parmaklarında sallayıp duruyor. Şimdi önünden geçen kız var ya, artık bütün ma-

Kirpiler biraz az üşüyorlar, biraz daha az acıtıyorlar birbirlerini. Oysa birbirimizi hiç kanatmamak, belki de soğuktan donmayı göze almayı gerektiriyor.

halle biliyor be onun her önüne gelenle yatıp kalktığını. Kızı, iki üç gün, günün bu alışılmış saatinde, işden dönerken kesiyor; şöyle usturuplu bir kaç laf.... Ama kızda en küçük bir işaret yok. Artık dayanamıyor. Önüne geçiyor ve öfkeden kudurmuştur: "ne o kız! Millete şapır şupur da, bize mi yarabbi şükür? Orospu!". İsmail Uyaroğlu'nun şiirindeki erkeğin adı, Şükür Erkeği'dir. Adını ben koydum.

Şükür Erkeği, bekâret heyecanı peşinde koşuyor. 1985 yılında Cem Yayınları arasından çıkan *Ve Aşk*'da, bekâret bozmaya "usulca" başlıyor: "Serçeninki kadar masum boynun/Beyaz ve bakir/Öyle kışkırtıcı ki fakat suçsuzluğu/Önüme gelen yerde, tutamayıp kendimi/Bozuyorum usulca bekâretini".

Şükür Erkeği, bekâret bozup, "her yer kan olduktan sonra", Turgut Sunalp'in müstahdemi olmalıdır. Taş Gibi Delikanlılık Kurumu'ndaki münhal kadro için gerekli koşullara sahip görünüyor.

Şükür Erkeği'ne "usulca" bozmak yetmıyor. Artık, kan istiyor. İsmail Uyaroğlu, Şükür Erkeği'nin Kanlı Bekaret Bozma Macerası'nı yazıyor: "Eteğini kaldır. Karanlığını tanı/Ayıp sözler ettiriyorsun bana/Eteğini kaldır karanlığını tanı/Hadi artık soyunup yatsana/Hadi artık soyunup yatsana/Ve altıma bekâretini ser/Hadi artık soyunup yatsana/Kızsın ne güzel kan olu- her yer". (20)

Şükür Erkeği, her yer kan olduktan sonra,doğruTurgut Sunalp'in yanına gitmelidir. Turgut Sunalp'in müstahdemi olmalıdır. Müstahdemi istihdam edilmek anlamında kullanıyorum. "Taş gibi delikanlılık" Kurumu'ndaki münhal kadro için gerekli koşullara sahip görünüyor. (**) Eğer bir kadro açığı yoksa, parça başı da çalışabilir. "Bizler"le bir ilgisi, ancak oralarda olabilir. Oralarda olmanın yollarını tıkamaya çalışıyoruz.

"Yeni" bir toplum istiyoruz.

"Bizim" toplumumuzun kuruluşu, hiç kuşkusuz, cinsiyetçi ideolojiyle mücadelenin başarısına önemli ölçüde bağlı.

Rilk , 1903 yılında, genç bir şair'e, Kappus'a, yoksa tam da bunu mu yazmış: "Belki kadın ve erkek cinsleri sanıldığından daha akrabadırlar birbirine. Dünyada o büyük devrimi gerçekleştirecek şey, belki de erkekle kadının duygu çıkmazlarından ve isteksizliklerinden kendilerini kurtararak karşıt cinsler değil de, kardeş ve komşular olarak birbirlerini aramaları, *insan* kimliğiyle bir araya gelmeleri, kendilerine doğuştan yüklenen o taşınması zor cinselliği ağırbaşlı ve sabırla taşımalarıdır." (21)

Engin Geçtan'ı. kirpilerine dönerek, yazının sonuna geliyorum. Kirpilere sevgisizliğim, yazı ilerledikçe arttı. Biraz az üşüyorlar, biraz daha az acıtıyorlar birbirlerini. Oysa, birbirimizi *hiç kanatmamak*, belki de soğuktan donmayı göze almayı gerektiriyor.

Hayatı seçmek, en yoğun biçimiyle, birbirimizi hiç kanatmayacağımız bir toplumu istemektir. Ölüm, hayatı seçenler için her zaman "küçük bir aksilik"tir.

Kartallar için özellikle. (***)

Çok uzaklarda tek bir kartal, belki şu an yükseklerde kanat çırpıyor. Karşı cinsten bir kartalla karşılaşıyor. Birlikte kanat vurmaya başladılar şimdi. Dengelerini bozmadan uçmaktalar. Ne birinin kanatları diğerine, ne diğerininki öbürüne çarpıyor. Altlarında yemyeşil bir örtü, sonra sarp kayalıklar. Uçurumlar, yüksek tepeler. Ama Cemal Süreya'nın söylediği, "yüksek tepeleri birleştiren uçurumlar". Çok aşağılarda, dümdüz bir ovayı ikiye bölen bir tren. Şimdi güneşin batışını izlemek için dağın arka yüzüne geçtiler birlikte. Sevişmek istediler sonra. İyice sarılacaklar birbirine. Bunun için, iyice yükselmeleri gerek. Çok yükselmeleri gerek. Çok yükseklere çıkıyorlar, ve sarılıyorlar. İçi e geçiyor gövdeleri. Dünyayı kucaklıyorlar sanki. Hızla düşmeye başladılar ama. Düşüyorlar. Kayalara çarpacaklar. Oysa ölüm akıllarına bile gelmedi. Bir sevişme sonrasının diriliğiyle, evet diriliğiyle tekrar yükseklere kanat çırpmaya başladılar. Dengeleri yine bozulmuyor. Kanatları, birbirinin kanatlarına çarpmıyor.

Ölüme giden kartallar da olmuştur herhalde. Kayalara urmuşlardır. İyi ama, yarım mı bıraksalardı dünyayı? Doğru, daha çok yükselselerdi. Dünyayı sarabilmenin zamanlaması bazen yapılamıyor. Horozlardan daha aşağılara iniyorlar.

Hangi nedenle söyledi, bu yazıyı yazarken merak ettim. O nedenle bağlamının dışında kullanıyorum: Lenin kartalların, horozlardan daha aşağılara inebileceğini yazdı. "Fakat horozlar, hiçbir zaman kartallar gibi yükselemeyeceklerdir." (22)

Horozlardan daha aşağılara inmek, kartallar için, çoğu zaman ölüm oldu. Fakat, fizik ölüm.

Ne var ki, horozlar, kartallar gibi yaşayabildiler mi? Özgür, bağımsız, kendi için bir dünya olduğu kadar, bir başkası için de bir dünya olabildiler mi?

Kirpilerin dikenlerine gelince; hiçbir horozu yaralamıyor. Onlar, birbirlerini biraz daha az kanatmayı, biraz daha az üşümeyi, yani Dar-ül Aceze'de, Düşkünler Yurdu'nda aşkı kabul etmiş görünüyorlar.

Kirpiler, horozlar ve kartallar...

Ben, yine bizim dünyamıza dönüyorum.

Rosa Lüksemburg
Jogiches'le birlikte insanlık adına koştukları özgürlüğü birbirlerine tanımamakta direndiler.

(*) Bu yazının kimi noktalarını Ahmet Telli'yle konuşma, tartışma fırsat ve olanağım oldu. Telli, böyle bir konunun **yazılacak** oluşundan duyduğu hoşnutluğu belirtip, Yangın Yılları'ndaki kimi dizelere, doğrudan kendisi dikkat çekti. Bu bir ahlak'tır. İkimiz arasında kalsın istemedim. Bir not olarak yazmak istiyorum.

(**) 12 Mart döneminde işkencelere karıştığı iddiaları üzerine Turgut Sunalp'in demeci'nden: "Bunu iddia eden kız, ağır derecede komünistti. Özür dileyerek söylüyorum, taş gibi delikanlılar var elimizde, yirmi yirmi-bir yaşında. Yani kalkıp da bir kıza bu yoldan işkence yapacaksa copa müracaat eder mi insan". **Nokta,** 15.12.1985, Yıl: 3, Sayı 49

(***) İsmini bile unuttuğum bir filmde, gökte tek başına bir kartal uçuyor ve bir dağcı kadın, sevgilisine kartalların hayatını anlatıyordu. Benim, aklımda kaldığınca söylediklerimi. Bütün hayvanlar ansiklopedilerini karıştırdım. Filmde, dağcı kadının anlattıklarını bulamadım. Bu kartalı **uydurmuş** olmak istemiyorum. Bütün hayvanlar ansiklopedileri, kartalların üremesini yazıyor. Sevişmelerini değil. O zaman, o dağcı kadın, bunları nerden öğrendi? Neden ansiklopediler, kartalların sadece üremesini yazıyor. Kartallar, hiç sevişmezler mi? Yoksa dağcı kadın, uydurdu mu bunları? Ben yine de hayvanlar ansiklopedilerini sevmiyorum. Hiçbirini.

NOTLAR

1) **Turgut Uyar,** Sonsuz ve Öbürü; İstanbul Ekim 1985, s. 138.
2) **Rilke'nin Mektupları;** İstanbul 1983, s. 80
3) **Engin Geçtan,** İnsan Olmak; İstanbul 1984, s. 23
4) **Marks-Engels,** Alman İdeolojisi (Feuerbach); Ankara Eylül 1976, s. 64-65.
5) **A.Bebel,** Kadın ve Sosyalizm, Ankara 1974
6) **Marx-Engels,** Seçme Yapıtlar C.3; Ankara Aralık 1979, s. 292.
7) **Erol Çankaya;** Cehennem Biziz; Ankara Temmuz 1976
8) **Arif Damar,** Alıcı Kuşu Kardeşliğin; İstanbul 1976, S. 14
9) **İsmet Özel,** Şiirler 1962-1974; Yeryüzü Yayınları, 1. Basım, s. 62.
10) a.g.k. s. 71
11) **Ahmed Arif,** Hasretinden Prangalar Eskittim; İstanbul 1985, 9. basım, s. 49
12) **Ahmet Telli,** Yangın Yılları, 1. basım İstanbul 1979, s. 16
13) **Ahmet Erhan,** Sevda Şiirleri, 1. basım İstanbul, 1984, Kuş Kanadı Kalem Olsa İçinde
14) **A. Kollontai,** Marksizm ve Cinsel Devrim; Aralık 1974, s. 185
15) **Rosa Lüksemburg,** Sevgiliye Mektuplar; İstanbul 1984, s. 36
16) **Arif Damar,** Yeni Düşün, Ekim 1986.
17) **Marguerite Duras,** Aşka Tatil Yok, İstanbul Şubat 1977, s. 120
18) **Adnan Özer,** Rüzgâr Durdurma Takvimi, İstanbul Nisan 1985, s. 48
19) **İsmail Uyaroğlu,** Ateşin İçinden, Toplu Şiirler, İstanbul 1985, S. 296
20) **Ismail Uyaroğlu,** Ateşın İçinden, Toplu Şiirler; İstanbul 1985, s. 179
21) **Rilke'nin Mektupları,** s. 60
22) **Lenin,** Düşünceler Aforizmalar; İstanbul 1975, s. 231

GÜN GELİR MANSUR GİBİ

-Zeynep için-

I

karanlık sapaklarda, dönemeçlerde
dar geçitlerinde ömrümün
iki ben varsa bende benden içeri
çekerim fünyemi
ben bir beni öldürürüm

anlat ozana
şimdi rüzgar çölün
bu çıldırtan uğultu ölümün sesi
ama bahçe
hani hiç bellenemeyen
aşkın yıkık bahçesi

sor ozana
şimdi yılandan yana
akmada ise dün ceylanların yıkandığı su
yalçın kayıp
serdar işkencede, hüseyin mapus
ve hala tutuyorsak içimizdeki nefesi
bu uyku ne uykusu
bu şiir neyin nesi

alsın ozan dersin
ölüm gülü dirim gülü
karışsın birbirine yanarak
nerede kaldı o gülistan düşünüz

öğütlerin senin olsun Şirazlı Sadi
susmanın yararı
yetinmenin erdemi
falan
filan
kafdağının ardında saklı bizim külümüz

bize terazini göster ey ozan
tart bakalım o dirhem atılmaz canavarı
ölüm ki darası korku
gerisi bedendir
ateşle üreyeceksek
anka kuşu misali varsın

varsın yanarak
dara çekilsin mansur
resminiz duvara
adımız sürgüne düşsün

düşsün yanarak
erelim fenafillah sırrına
ki bahçe
olsun umudun bahçesi

akrepli bağevlerinde, ışıksız hücrelerde
dar geçitlerinde ömrümün
iki ben varsa bende benden içeri
yıkarım beden kâbemi
ben bir seni öldürürüm

bir beni bıçağa döndürmek için

İBRET

ahir zaman olup
kıyamet kopunca
dört kitapta yazan da bu
ben ahlarımı yazarım önce

gafildi kavmim şeytan uyumazdı
kimseler duymadı israfilin surunu
kafi delil sayılmadı yecuc ile mecuc

oysa öğretmişti bize Lut
- tarih ondan razı olsun-
asi kentler yıkılırken elbet
ardına bakan
taş kesilecektir

öğretmişti bize talihsiz Lut, tanırsınız
depremden kurtardığı öz kızları
-kim derdi ki-
babalarının ırzına geçecektir

de ki
cennet milad ile yasak
şiir eğreti bir yaratık
şekilsiz ve mayi
değilse
dört kitapta yazan da bu
ben düşlerimi yazarım önce

de ki şiir
alıp firavunun elinden
yılan kılıklı şeytanı
denizler yaran
o büyülü asaya dönüştürecekse

yanılmadınız ey cühela
evet
ben düşlerimi yazarım önce
sonra kitaplarımı yeniden okurum

FIRAT TEZER

ADAM ŞENEL'LE KONUŞMA

ÜTOPYA'NIN MASALSI BİÇİMİ KENDİNİ TABU BEKÇİLERİNE KARŞI KORUYACAKTIR

Teleanregenos Ütopyasında Evlilik Hayatı adlı çalışmanızla karşı karşıyayız ama, üzerinde duracağımız konular, yer yer kitabın dışına çıkacak. Ütopya kavramını, değişik açılardan gündeme getirmek istediğimiz açık. Biz, isterseniz Ütopya'dan başlayalım.

—Klasık ütopya, bir gezginin, bilinmeyen, daha doğrusu, yeryüzünde bulunmayan bir ülkeye yaptığı gezinin ilginç anılarını içerir. Dolayısıyla aslında ütopya yazarının düşsel, düşsel olduğu için de düşünsel bir gezintisidir. Düşsel olduğu ölçüde yazar kendini, içinde yaşanılan gerçeklikten tam anlamıyla özgür duyabilir. İstediği her düşü kurabilir, istemediği her işi yerebilir. Bu yolda hiç bir tabu onu durduramayabilir. Ütopyanın "masalsı" biçimi kendisini tabu bekçilerine karşı koruyacaktır.

Bu söylediklerim, ütopyanın bir yazın biçimi olduğunu ortaya koyuyor. Bu biçimin içi çeşitli görüşlerle doldurabilir. Ütopya katı disiplinci bir içerik kadar, anarşist özgürlükçü bir içeriği de 'kabul etmem' demeyecektir. Tersine öteki yazın biçimleriyle dile getirilemeyecek sertlikte ve aykırılıkta görüşler için yazarın bulabileceği bir kaç çıkış yolundan biri mizah ise, ötekisi ütopyadır. Kısaca ütopya, yaşanan acı gerçekliğe karşı bir düş dünyası önerebilir; düzenin kutsal emanetlerinin rezilliğini gösterebilmek için, onların korunduğu içiçe kalelerin duvarlarını (bacalardan girerek) geçebilir.

Ütopyayı vareden geçmişe dönelim. Ütopyanın kurucusu bellidir. Efsanelerde olsun destanlarda olsun, kurucu belli değildir. Masallarda, destanlarda bir "tespit" var. Ütopya ise, öneriyor, yadsıyor. Burada şöyle bir şey söyleyebilir miyiz? Ütopya kaynağını, eski düşlemleme gücünden, yani masallardan, destanlardan alıyor.

— Kuşkusuz; insanın içinde yaşadığı gerçeklikle ilişkili görüşleri değer yargıları var. Bir noktada gerçekliğe başkaldırarak ileri sürdüğü düşünceler veya düşler var. Bu bakımdan ütopya böyle bir başkaldırının ürünüdür; bu bir. İkinci olarak da gerçeklikten iplerini koparak düş kurmak eğilimi, ya da içinde yaşadığı dünya berbatsa ondan kurtulma eğilimi, ütopyanın belkemiğini oluşturan psikolojik motifler.

Yani, ütopya, toplumsal kurtuluş önerir. Ama efsanelerde, masallarda kişiseldir, kurtuluş önermesi.

— Anlamlı bir noktaya değindiniz. İçinde yaşanan toplumu yadsıyarak bir düş dünyası kurmak dinde vardır, bir cennet olarak; mitolojilerde bu tanrılar arası ilişki biçimine sokulmuştur. Bütün bunlar düş oranı fazla fakat toplumsal gerçeklikle ilişkisi az şeylerdir. Buna karşın ütopya da insanın bir özlemini dile getirmekte. İstemediği şeyden kaçma özlemini dile getirmekle birlikte, bunu yaparken belki çıkmış olduğu çağın özelliğini de hesaba katarak, sınıfsal bağlamlar içinde yapmak durumunda. Önerdiği düşsel bile olsa, çözümler toplumsal, sınıfsal nitelik taşır, ya da taşıyabilmelidir.

Yani ilk ütopyacılardan sınıf temeli, sınıfsal bir bakış yok. Ütopya verili olan'dan ileri fırlayan bireyin ilk önce aklında kuruluyor.

— İlk ütopyacılar kişisel bir rahatsızlıktan çok toplumsal bir rahatsızlığı dile getirmişlerdir. Sonra bu rahatsızlık içinde sınıfsal rahatsızlıklara da dikkat çekmişlerdir. Ancak o tarihlerde sosyoloji sınıfsal çözümler getirecek kadar gelişmemiştir; ya da sınıf sosyolojisi gelişmemiştir. Onun için, bireysel kalmıştır çözümleri. Gerçekleştirilemeyecek çözümler olmuştur.

Benim söylediğim kişisel rahatsızlıkları dile getirmeleri değil. Burdan belki şunu konuşabiliriz. Aklıma şöyle bir söz geliyor. "Marksizm ütopyayı sevmiyor" diye. Acaba gerçekten böyle mi? Marks olsun, Engels olsun, ilk ütopyacılarla bayağı uğraşmışlar. Markizm, bir toplum tasarısı ise, Marksizmin bir ütopyası neden olmadı?

— Marks'ın ütopyacılara saldırdığı doğrudur; çünkü zamanında ütopyacı düşünüş, edebiyat kitaplarından çıkıp, toplumsal gerçekliği hesaba katmadan, çizmeyi aşmış, siyasal eylem programlarına girmeye kalkmıştır. Marksizmin ütopyayı sevmediği ise, o kadar doğru değil. Çünkü kendi içinde de bir katre ütopya taşır. Marksizmin sevmediği çok şekerli ütopyadır. Bana göre Marksizmin "komunizma" diye bir ütopyası da vardır. Ancak, sosyalist deneyimden edindiği kazanımlardan yararlanarak onu sağlam temellere oturtmak amacıyla, ütopyasının en kaba taslağını çizip onu rafa kaldırmış durumdadır; sosyalizmin başarı ve deneyimleri arttıkça onu raftan indirip ayrıntılarını işleyecektir. Ütopya düşmanlığının , o gün için yeri vardı; bugün ise yeni üretici düşünceler, düşler, gerçekleştirilebilecek düşler türetme olanağını kısıtlıyor.

Batı'da düşünce, bir çok ütopya kurdu. Hatta 20. yüzyıl Batı Aklı'nın bile bir çok ütopyası var Distopya olarak düşünülecek metinler. Türk aydınının bir ütopyası yok. Geleneği yok. Ürün anlamında da pek karşılaşmadık.

— Yaptığınız saptamanın temelinde şu gerçek yatabilir. Yeryüzü cennetleri düşleme anlamında ütopyaların çıkışı kapitalizmin büyük umutlar taşıdığı dönemin ürünü olsa gerek. Eleştirel düşünüşlü kişiler kapitalizmi yadsısa bile sanayileşme insan ilişkilerinin iyiye gidebileceği umudunu yaratmıştır.

Buna karşın, 20. yüzyılın ilk yarısındaki hatta ikinci yarısındaki ütopya, yeryüzü cehennemlerinden kurtulma amacındaki uyarılar niteliğindeki "ütopya" biçimini almış olup, kapitalist toplumun her türlü açmazının anlaşıldığı, endüstri toplumunun iyimser döneminin yerine karamsar döneminin başladığı çağa denk düşse gerekir. Bu sorunun bir yönü. Diğer yönüne gelecek olursak; Batı'da bir ütopyanın çıkmasına karşın, Doğu'da, özellikle İslam dünyasında, daha özel olarak da Türk kültüründe ütopyanın bulunmayışı neyle açıklanabilir?

Bir başka görüşmemde ütopyanın, toplumsal ve siyasal baskı düzenlerinde, egzoterik ve esoterik (görünürde ve saklanmış) ikili anlatım yönteminin bir ürünü olduğunu söylemiştim. Baskının merkezileşip yoğunlaştığı İslam-Doğu toplumlarında bu gereksinimi masallar ve meseller karşıladı. Akıma, Kelile ve Dimne'deki hayvan öyküleri ve öykülerin arasına sıkıştırılmış padişah, vezir ve sultanla sınırlı öyküler geliyor. Sözkonusu baskı, çağımızda sultan ve hayvan kahramanların yerine insanları koyabilecek kadar azalmamış olmalı ki, hâlâ masallardan ütopyalara geçebilmiş değiliz. Ben böyle düşünüyorum.

Kitaba gelmek istiyorum. Once; isminin bende çağrıştırdığı bir anlam var. Hemen aklıma, Uzak Erkekler Ülkesi gibi bir isim geliyor. Teleandregenos Uzak Erkekler Ülkesi mi?

— Evet. Birçok arkadaşım anlamını sormuştur. Kitabın sorunu, bence evrensel bir sorundur. Eski Yununca sözcükleri bunun için seçtim. İkinci olarak, ilginç ve akılda kalacak bir isim olsun dedim. Bu da belki "pazarlamak" için. (Gülüşmeler). Anlamına gelince, değindiğiniz gibi tele, uzak anlamına gelmektedir. Andre, erkek; genos da aile oluyor. Üçü birleştirildiğinde Uzak Erkek Ailesi, yani erkeğin egemen olduğu uzak bir bir ülkedeki aile düzeni, ütopyadaki aile düzeni. Ayrıca, genos, kadın anlamına da gelmektedir. Kadınla erkeğin birbirine yapışık olduğu halde, birbirlerine uzak, aralarında büyük uçurum, hatta düşmanlık olduğu bir aile imajı yaratma amacı var adında.

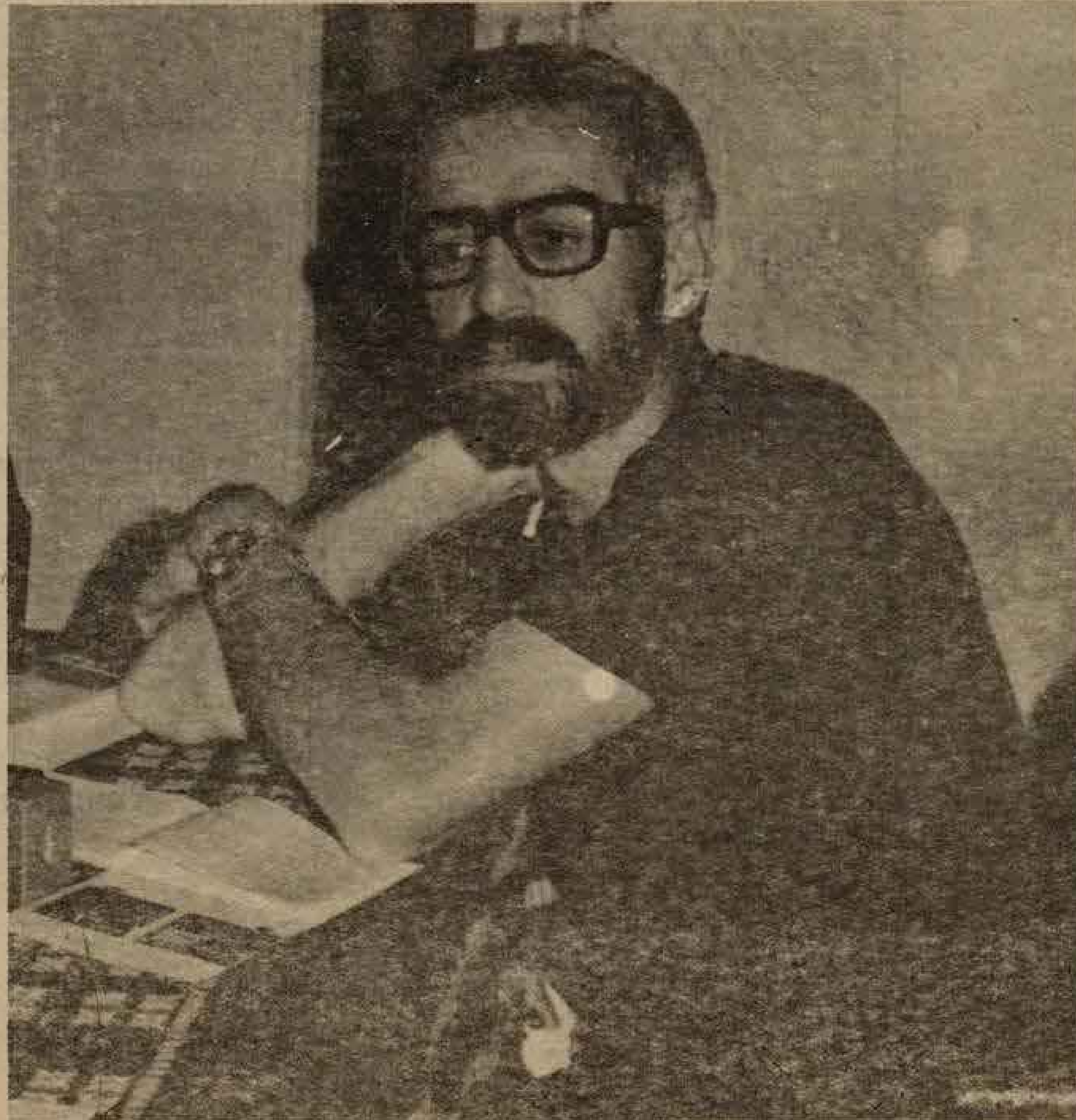

Yazdıklarınız, düşte akılda yaratılmış bir uyum toplumu değil. Klasik anlamıyla bir ütopya değil karşı karşıya olduğumuz. Hatta, distopya, ters-ütopya da değil. Ters-ütopya, akılda yaratılmış bir uyum toplumunun karabasana dönüşmek, dönüşebilmek gibi olası bir tehlikeyi işaret ediyor. Oysa sizin çalışmanız, bence, doğrudan, yaşanan bir azap halini gösteriyor. Yani, Uzak Erkekler Ailesi, bugünün ailesi ve kitabınız bugüne "saldırıyor".

— Ütopya, düşte bir toplum yaratmış, ters-ütopya (distopya) da yeryüzü cehennemlerinin oluşmasını önlemeye çalışmış. Aynı yöntemle, bir yazar, neden düşlerinde karabasanlar gören insanları uyarıp kurtarmaya çalışmasın? Bu anlamda, Teleandregenos Ütopyası'nda Evlilik Hayatı da bir ütopyadır.

Bana, bu toplumun gündelik ilişkilerine çok somut bir saldırı yapılırken, ütopyayı bir biçim bir teknik olarak kullandığınızı düşünüyorum.

— Ütopyanın bir içerik değil, bir biçim bir teknik olduğunu az önce ben de söylemiştim. "Gerisi yitik papirüs rulosu" motifi, "varolmayan ülke"ye (ki ütopya sözcüğü bu anlama gelir) öyküsel bir gerçeklik kazandırmanın ve bunu okuyucuda bir merak uyandıracak biçimde yapmanın yoludur. Bütün ütopyalarda buna benzer motifler kullanılır.

Çalışmanızın ilk basımının çok az yapılıp, neredeyse "eşe dosta" dağıtıldığını sanıyorum. Dilinin "sıkı" olmasına karşın, "arif olan"ları rahatsız edeceğini, ettiğini de öngörebiliyorum. Hatta, kitabın yazarı diye özel birisini kastetmiyorum ama, kitabın yazarı'ndan bile başlayarak hemen her arif olan, bu oklardan payını alacaktır. Tabii, alıyor mu bilemem. Kitabın gündeme gelmemesinde bu "taciz" edişin bir payı var sanırım.

— Haklısınız. Öyle düşünüyorum. Ancak ilk baskısı kitapçıları sergileri doldurmamışsa da depoları dolduracak kadardı. Yayıncım, dağıtımını yapmayınca basımevinde kalan 4.000 adet kitabı bir at arabasına atıp, önce kitapçının deposuna koymuş, sonra memleketime yollamıştı. Yıllarca yüklüklerde kaldı. Bir bölümü sobayı tutuşturmakta kullanıldı. Bir bölümü de sanırım hamur yapılmak üzere satıldı. Kurtarabildiklerimi "eşe dosta" dağıttım. Benim dışımda yayımcım da sanırım 800 dolayında kitabı kendi olanaklarıyla, gelişi güzel dağıtıma çıkarmış olmalı.
Sorumluluğa veya Teleanregenos atığı oklara gelince, önemli bir noktayı yakalamışsınız. Fazla yayılmamasına ve fazla tanınmamasına benim de neredeyse sevindiğim yıllar oldu. Çünkü başka bir toplumsal kavgada Achilleus tendonundan kalleşçe vurulmak istemiyordum. O kritik yıllar dışında okunsun, tanınsın istedim. Ama bunun için "pazarlama"ya kalkmadım. Yeniden basılması önerisi benden gelsin istemedim. Kitabımın değil, kitabımın eşelemek istediği büyük sorunun gündeme getirilmemesi; belirttiğiniz gibi, hepimizin çeşitli derecelerde katıldığı "kollektif bir suç" ile ilişkili olabilir. Ama bu suçun faillerinden çok kurbanları olduğumuza göre, soruşturmada kazanacaklarımız, yitireceklerimizden çok fazla olacaktır. Dolayısıyla "bugünkü biçimiyle...aile kurumu mutluluğun savcılığı altında, aklın yargısı önüne çıkarılmalıdır".

Pavese, günlüğünde, aklımda kaldığıyla söylüyorum"hayat uzun bir toplama işlemidir" diyor. "Bir yerinde hata yaptığın zaman, bütün bir sonucu etkiler". O uzun toplama işleminde, hele bir de hata, başlardaysa başa dönme cesaretimiz mi yok yoksa? Yoksa, gözgürlüğü isterken, korunmayı, güvenliği mi çok öne çıkarıyoruz? Güvenlik bizden, cesareti de alıp götürüyor. Bütün bunları aslında Teleandregenos'da, "Mutsuzluğun Nedenleri" bölümü benim ilgimi çekti. Bu bölüm, bir uyum toplumu önemli anahtarlar veriyor. Çalışmaya, geniş bir kesimin "umutsuzluk metni" olarak yaklaşabileceğini tahmin ediyorum. Bence, tam tersi. "Mutsuzluğun Nedenleri"'yle birlikte düşünerek, siz acaba, bir "cennet" tasarladınız mı? Bir "toplum hayali"nizde, kadın ve erkek birlikte, ya da birbaşlarına, neyse artık, ne yapacaklar?

— "Mutsuzluk Nedenleri" bölümü, metni hafifletmek amacıyla konmuş iç başlıklardan biri. Gene de aile kurumunun bozukluklarının temelinde yatan nedenlerden bazılarına değinirken, mutluluğa, dolayısıyla olumlu bir ütopyaya götürecek yollara işaret etmiş oluyor. Bunlardan biri kadının da erkek gibi "amaç" olarak görülmesi, ikincisi doğal poligamik eğilimlere de yer verilen bir doğal-toplumsal bireşimi; üçüncüsü "sorumluluk" duygusuyla tavlanmış bir özgürlük anlayışı.

Goya

Telendregenos, belki bir örgütlenişin olumsuz yönlerinin ütopya yöntemiyle gözler önüne serilmesi, olarak alınabilir. Bu nefatifin bir pozitif karşılığı da kuşkusuz olacaktır Bu pozitif karşılığın kurulması, bir kaç işaret dışında okuyucuya bırakılmıştır. Böyle bir karşılık benim kafamda vardı zaten Teleanregenos'u yazmaya yönelten de sadece olumsuz bir şeyi sergilemek değil, olumlu bir seçeneğin bulunması yönünde insanları harekete geçirmekti. Ama ben, olumlu bir ütopya yazmadım. Bunu bir başkası yapabilir. Yani aile ve veya ailenın yerini alacak mikro düzeyde toplumsal örgütlenmenin ideal ilişkilerini ütopik anlatım biçiminde ortaya koyarsa çok sevinirim.

Kadının da erkek gibi amaç görülmesinden sözettiniz. Bunu biraz açmak gerekiyor. Erkek değerleriyle örgütlenmiş bir toplumda, kadına da "erkek"leşmek istediğinde çıkış noktaları yaratılabiliyor. Bazı baraj kapakları var. "Amaç" gibi görülmesi, kadının da aynı rekabet ilişkilerine sokulması değil sanırım.

— Hayır, benim söylediğim kaba eşitlikçi, yani, erkeğin sahip olduğu ne varsa kadında da bulunmasını isteyen bir anlayış değil. Kadının ve erkeğin tümüyle farklı özellik ve niteliklere sahip olduğu, ancak, bu nitelik ve özelliklerin "eşdeğer" olduğu bakış açısına gelince; doğrusu bunu da tam benimseyemiyorum. Kadının doğası farklıdır ve altından kalkamayacağı işlere kadını koşmamak gerekir. Bunu demek istiyor bu anlayış. Ben, kadının ve erkeğin doğalarının büyük bir bölümünün çakıştığını, birbiri üzerine çakışmış iki daireyi düşündüğünüzde, çakışmayan bir bölümün çok küçük olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla kadının da bir amaç olarak alınmasını isterken, çakışan yeteneklerin aynı ölçüde geliştirilmeye çalışmasını, birinin beslenip ötekinin dumura uğratılmamasını, farklı özelliklerinin ise aynı derecede beslenip, bu farklılıkların da geliştirilmesini ve bundan da toplumun çeşitlilik kaza ımasını anlatmak i.tiyorum.

Burjuva ideolojisi, erkeği ve kadını cinsiyetçi ideolojiyle tanımlıyor. Bizim, evlilik, aile gibi bir kuruma yaklaşırken yeni bir tanıma ihtiyacımız var. Evet, başlangıcında belki teorik bir çözümleme olacak. Kaldı ki, bu konuda hiç de başlarda sayılmayız.

— Bir kez, kadın erkek ilişkilerinin önce teorik bir çözümlemesinin yapılması gerektiğini söylediniz. Ve bu konuda bir ipucu olarak aile kurumunun burjuva ilişkilerinin bir uzantısı olduğunu söylediniz. Bunu kabul etmekle birlikte iş bununla kalsaydı, çözüm daha kolay olurdu. Bana öyle geliyor ki, kadın erkek ilişkileri üç katlı bir eşitsizliğin ürünü olarak bugüne gelmiştir. Bunun için de sadece burjuva mülkiyet ilişkileri değil, aynı zamanda feodal eşitsizlik de vardır. Hatta ben ilkel komünal toplumlarda erkeğin savaşçı olmasının verdiği olanaklarla kadın-erkek ilişkilerinde üstünlük kazandığı kanısındayım. Kısacası ilkel komünal toplumdaki bu erkeğin zorbalığına feodal toplumda kadını adeta bir serf gibi gören anlayış eklemlenmiştir. Bunun üzerine her şeyi parasal ilişkiler açısından değerlendiren burjuva anlayışı binmiştir. Dolayısıyla bu üçü birbirini pekiştirerek günümüze gelinmiştir. Şunu da kabul etmek gerekir ki, parasal ilişkiler çağımızda, burjuva kadınına ve hatta bir ölçüde işçi sınıfı kadınına göreli bir eşitlik de kazandırmıştır. Ama bu göreli eşitlik, insanları tüketimde eşitleyen sağlıklı bir eşitlik olmadığı gibi, bir propaganda aracı olarak kullanılmaktadır.

Neden aile üzerinde durulmamış? Toplumsal huzursuzluğun kaynağı olabilir diye olsa gerek. Zamanımızda ve belki de bütün zamanlarda insanlar yaşam biçimlerinden yakınmaktalar. Bunun nesnel nedenleri var. Çözümü ararken bazıları, rahatsızlığı toplumun bütününde aramış. Örneğin, hıristiyan kültürü Pagan bir toplum, bozuk toplumdur lanetlenmiş toplumdur, tanrının lütfuna mazhar olamamış toplumdur, diye bakmış? Bazı toplumlar rahatsızlık yaratan şeyi ulusta, milliyetçilikte, şovenlikte aramışlar. Bazıları da sınıfsal eşitsizliklerde aramışlar. Kimi yazarlar bozukluğu ailede değil, aileyi oluşturan kadın ve erkekten kadının "günahkarlığı"nda arayıp buna yükleme-ye kalkmışlar. Bunlar çoğaltılabilir. Nedense hastalık, bir türlü canlıyı oluşturan hücreler diyeceğimiz ailede aranmamıştır. Bozuklukların tek kaynağı aile olmayabilir ama kuşkusuz hemen her toplumda bozuklukların yansıdığı bir birim olarak, hem de kendi başına bir bozukluk kaynağı olabilecek ailede ele alınmalıydı. Nedense aile bir tabu olarak bir çok düzenlerde, hatta sosyalist düzenin kurulduğu dönemlerde eleştirilerin dışında, halk demokrasilerinde bile bir tabu olarak ele alınmış, korunmuştur. Bunun nedenleri üzerinde, anlaşılır nedenleri üzerinde durulabilir kuşkusuz.

HİÇ BİR ÜTOPYA, BİRBİRİMİZİ İNCİTMEYE DEĞMEZ

Bazı kitaplar, demek zamanını bekliyor okunmak için.
Teleandregenos Ütopyasında Evlilik Hayatıda böyle kitaplardan biri herhalde. 1960'ların sonunda yazılmış ve yazarının anlattığına bakılırsa depoları doldurup sobaları tutuşturmuş bir kitap, 1985 yılında yeniden basıldı. Okunuyor mu acaba? Gerek yazarı, gerek yayımcısı, bu konuda yükselen bir "talep"le mi karşılaştı? Bir çırpıda yanıtlanacak gibi değil.
Hem belki de bugün, artık sobaları tutuşturmuyordur. Kitap Klubü'nden gelen son partinin içinden çıkmış, uzun ve geniş yataklarda, bir gece lambasının ışığı altında şöyle bir kaç sayfa "atılıp", komodinin üstündeki yerine, ertesi gece tekrar ele alınmak üzere bırakılıor ve lambanın düğmesine basılıyordur. Uzun ve geniş yataktaki kadınsa, biraz önce, "hayatım yeter artık! Gözlerin bozulacak, kapat ışığı da uyuyalım" demiştir. Ertesi gece erkek, kadına tam da kitaptan "Karılık Mesleği"ni okurken kadın uykuya dalacak. Kim bilir?
Teleandregenos Ütopyasında Evlilik Hayatı, artık tamamı yanmış bir papirüsle başlıyor. Demek ki, burada yazılanların "hak'katen" olup olmadığını hiç bir zaman anlayamayacağız. Sevinelim mi, üzülelim mi?
Bu parçayı bulan Adam'ın biri, tam bir ay geceli gündüzlü çalışarak çözdüğü yazıları aktarıyor bize. Bir deli mi, meczubun biri mi yoksa? "Anlattıklarıma inanmayacak" diyor ama, yine de bu çözdüğü papirüsün nelerden sözettiğini açıklamadan edemiyor. Gerçekten deli. Ya da vicdanını rahatlatan***akıllı.***
"Tamam olabilir. Ama ***kanıt*** göster bize. Yazılı bir belge olmadan ben rahatımı bozmam". Şehir ahalisi böyle diyor. Papürüse bakılırsa, nu bulan, ne de yazan, şehir ahalısini inandırmak için tek bir kanıt bile gösteremeyecek.
Çocukların ezbere bilgilerle yetiştirildiği, kızlara "birinci cinsiyet kafesi" geçirilene değin "evcilik oyunu" oynatıldığı, "erkeğin konuştuğu yerde kadının sustuğu", kadının en cazip işinin "karılık mesleği" olduğu, aldatıcı sevginin, sonunda eşlerin birbirini ortadan kaldırmaya götürecek kadar nefrete dönüştüğü bir dünya. Uzak Erkekler Ailesi Ülkesi böyle bir dünya.
Bu papirüste yazılanlara "Allah'tan" inanıp inanmamakta "özgürüz".
Okunmasına, inanıyorum, yine okunuyor.
Başucundaki lambanın ışığı altında, "Karılık Mesleği"ni okurken uyuyakalan kadına erkek, ertesi gün işyerinden telefon ediyor:
"Endişe edilecek bir şey yok sevgilim. Bak Rıfat tartışırken kitapı çekmecesinden çıkarıp bir yer okudu...Alo! Dinliyor musun beni... Tamam doktorla randevumuz akşama doğru, hayır unutmadım... Dinle bak: ***Teleandregenos'un ber yer sarsıntısının ya da iri bir göktaşının çarpmasının sonucunda batan bir adayla birlikte yok olan bir "uygarlık" olma olasılığı var***". Bak gördün mü, sabah kahvaltıda boş yere birbirimizi incittik".

KÖLELER ÖLÜLERDEN ACIKLIDIR

Bağışlanmaz o savaşın ham meyvasıydım
Pelte kılındım aşkın taş baskı plaklarında
Oysa cesur çocuktum, sever miydim dokunmadan
Dokunduğum her tende sevince boğuldum
Güzel oldum, dünya güzeldi, yakıştım alevlerin rengine
Nasıl olsa dünya
İnsanların ortak malı değil miydi.

İndim güneye, pussuz ve berrak kıyıda
Tam ondört gün yorgun bedenimi dinledim
İlk kez duydum söylenirken bir yurtsuz insana
Mülkü elde tutanlar bizden gayrıdırlar dendiğini
Meğer ben Roma'da kolonların dibinde bir yerdeymişim
Sicil tutan kayda geçmemiş tahammül mülkümü
Çıplak asılışıma fetva veren kadılar ve tekfurlara
'Sıkı basın gırtlağıma yumuşak kibarlardan değilim'
diyen ben taşra çakalı
bir zaman diliminde dağlara yangın ekermişim.
Beni koyunlar yemiş, susmuşum
Unutmayı da başarsam
benimle yaşar, benimle ölürmüş köleliğim.

Doğrulup sordum yeryüzünü
Bulutlar dediler, hüzün yüklüdür gurup vakti
Anladım bir mağarayı mekan
üçyüz yıl uykuyu tedbir ve farz kıldığımı.
Eprik mitilimle ulaşabildiğim pazarda
satılacak yalnız kemikli ellerimle kaldım.
Ben geçerken erik dalı eğildi
Duydum
kıpran dedi, kıpran ve dayan
bahar geldi.
Yanılabilirim, bu ses
kapımdan atılı buruşuk kağıda da yazılabilirdi.

Gün devrildi, bir meydana varıldı
el ele ses sese verildi ve yüründü.
Benim ve bana benzeyenler için dendi ki
'Bunlar yürüyenlerin en serri ve budalasıdırlar
Ey ehli tüccar
kepenkleri indir
barbarlar gelebilir, tufan olabilir
Ve çünkü ay bir dedi'
Toplandı şehir ahalisi hepbir ağızdan
Köleler ölülerden acıklıdır kardeşler'i söyledi.

DELİKANLI VE KRİTON

Dünya ışıdı bir kere daha
delikanlı açtığında gözlerini dünyaya
Ama bir yanı vardı ki delikanlının
ışımayan bir yanı
kangren karanlık dokusunda.
Dışarda yaşam, dışarda köpek sesleri
nükleer kırıntılara kendini sulatmış sebzeler
otomobiller naylon ipek satıcıları üniformalar
resmi sivil parlak silik duygu
dışarda yaşam.
Süslü şarkılar pahalı aşklarla
başladı ölüm saati radyoda.

Dört duvar arasında delikanlı
bu kez kalbinden başladı bedenini okşamaya
ağır kara damarlı bir mermer tortusuna dokundu
'Dehşet' die bağırdı dehşette delikanlı
Çarpılan ses kırıldı duvarda.
Tozların içinden fırlayan panter
gözlerine takıldı delikanlının
tırnakları kırıldı dişleri döküldü
Sese çağrılı çıngıraklı
zehrini kendine akıttı.
Delikanlı kaldırdı gövdesini
tutarlı bir atılışla çarptı duvara
çatladı duvar yarıldı dünya
kan karanlığında bir boşluk açıldı sonsuzluğa
Bağırdı delikanlı
'Ey belirsizlik buradayım ve sana hazırım'
ve boşalttı soluğunu boşluğa

'Kriton, Kriton' diye seslendi karanlık
Kriton olan çıktı karanlıktan
tuttu çekti delikanlıyı
karıştılar kan karanlığındaki sonsuz boşluğa.

Ezik ot kokusu yayıldı ayak seslerinden
Kibrit çakımı göz aldı
yandı sönhdü bir cıgara ateşi
Guguk baykuş yarasa
gidenlere yedi şarkı söyledi
Gurrita guy guy gumbara duba
Gurrita cıvk cıyk gumbara duba
daha
daha
daha...

MEHMET FİKRİ ÜNAL

AŞAĞILAMA VE YÜCELTME MEKANİZMALARI

Hüsamettin ÇETİNKAYA

Kendine düşen payı yemek isteyip de, Koyun'un kesilmesine 'KARŞI' olanlara....

Yakın eski yılların dergilerini karıştırıyorum bir süredir. Şaşkınlıkla karşılanması gerekirken doğallaşan bir izleğin peşi sıra yürümek istiyorum bu yazıda, aklın duyguya, öznelliğin nesnelliğe, betimlemenin açıklamaya, düzanlamların yananlamlara, bilinçaltının bilince, felsefenin bilime, bilimin ideolojilere vb.*tahvil ediliş süreçleri*...Nasıl kıvrak kaypaklığın, muğlaklığın, kolaycılığın, düşünce tembelliğinin ve çocukça bir benmerkezciliğin serüvenidir bu, onu izlemek istiyorum. Politik sonuçları açısından vahim ve bir o kadar da gerici, ama rasyonelleşmiş olan bu tavrın burjuvazinin gündelik, sonralık, aylık yıllık, ilanihai politik tavrı ile özdeş olduğunu göstermek istiyorum. İstemek ile göstermek arasında ise sonsuz kilometre mesafe olduğunu da biliyorum.

Ufacık davranış.ar, jestler, sözlü yazılı işaretler, simgeler vb. göstergeler, alıcılar tarafından anlamlandırılması amacıyla gönderilirler. Gönderilen işaret gerçekte bir düzanlama sahiptir ve normal anlamın bu düzanlamda olması gerekir. Ama gerçekte işleyiş bunun tam tersi, çünkü göstergeler hemen daima yananlamlar üretir. Göndericinin tavrı, alıcının hangi anlamı anlamlandıracağını genellikle belirler. Eğer istenen yananlamın belirleyici olması ise -ki genel işleyiş budur- sonuç büyük ölçüde ideolojik ve politiktir. En masum göstergenin bile yananlamsal işlevi ideolojiktir. Örneğin, başörtüsü Anadolu kadınının masum bir aksesuarıdır ve bu, başörtüsünün düzanlamsal (denotative) anlamıdır. Oysa aynı başörtüsü (kısmı biçim değişikliği ile) islamcı militan bayanın başında türban olarak tümüyle yananlamsal (connotative) bir işleve bürünür. Burada belirleyici olan göstergenin yananlamıdır ve bütünüyle ideolojik bir işleve sahiptir.

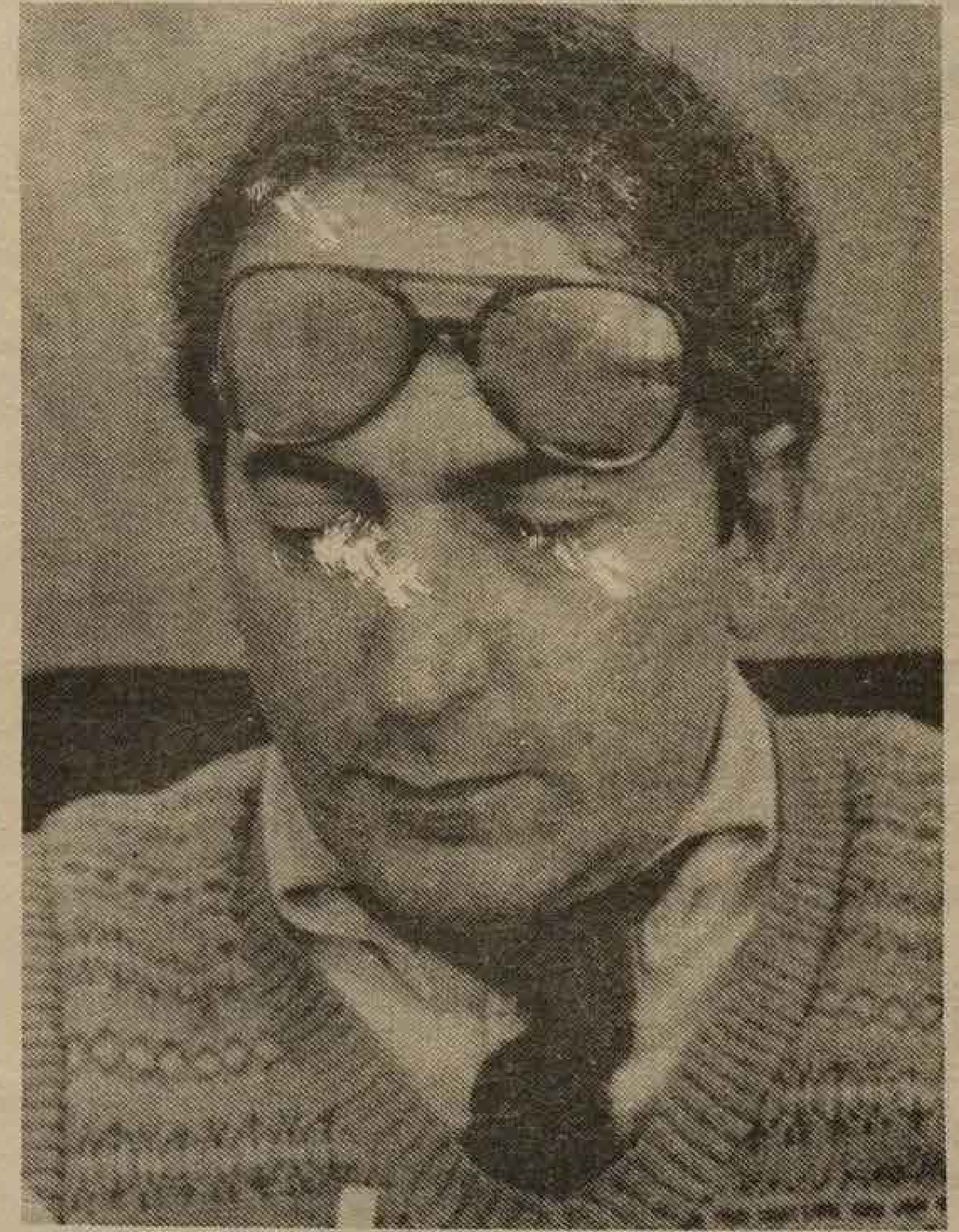
Yine diyelim Devlet dairesinde müdür beyin odasının kapısı açıktır. Kapının açık olmasının düz anlamı, doğallıkla odanın havalandırılmasıdır. Oysa açık kapının karşısında imza defteri duruyor ve müdür oturduğu koltuktan kimin erken kimin geç geldiğini izleyip çetele tutuyorsa, kapının açık olması, yananlamsal bir belirleyicilik taşır ve psikolojik bir baskı aracına dönüşür. Yine aynı örneği sürdürelim, bu kez imza defteri gösterge olsun. İmza defterinin düz anlamı, giriş ve çıkışların kontrol edilmesidir. Oysa imze defterinde yöneticilerin imza haneleri yoktur. İşte bu, imza defterinin yananlamsal işlevini belirleyici kılan hadisedir ve temelde yönetilenin (memurun-hizmetlinin) doğal olarak kaytarmacı olduğu, görev sorumluluk ve bilincinden yoksun olduğu gibi bir varsayıma dayanır. İmza defteri artık memur üzerinde psikolojik ve ideolojik bir baskı unsuru olmayı aşan bir iflah ve ıslah aracına dönüşür. Temel mantık, yönetilende olan değere güvenmek ve bunları geliştirmek değil tersine varolması istenen ve olmadığı varsayılan "değer"lerin baskıya (yananlama) dayalı yöntemlerle tesisine çalışmaktır. Bu edimde, yönetilenlerin doğal olarak kusurlu oldukları özsel olarak varsayılmakta ve önlem (imza defteri) geliştirilmektedir. Bu da elbette, açıkça yönetenlerin kusursuzluğu fikrinden hareket etmek demektir. Yöntem önsel düşüncenin, maddi hayatı (burada çalışma hayatını) belirlemesi çabasıdır.

Geçenlerde İzmir'de Belediye Sarayı'nın tepesinden kendisini boşluğa bırakarak yaşamına son veren bir genç kızın intihar haberi yeraldı gazetelerde. Almanya'dan dönen 'uyumsuz' (onlara 'uyumsuz' demek bile hayatın nasıl yananlamlar üzerine inşa edildiğini gösterir. Çünkü bu gençlere 'uyumsuz' demekle kendi eğitim sistemimizin doğal ve uyulması gereken olduğu baştan varsayılmış oluyor, oysa) bu genç kız, intiharından bir ay önce okulda yapılan test'e verdiği yanıtta, anımsayabildiğim kadarıyla şöyle diyor:"Öğretmenimden nefret ediyorum, çünkü bildiklerime hiç değer vermiyor, hep bilmediğim şeyler üzerinde duruyor". Tüm ideolojilerin temel mantığı budur. Doğruyu kendileri bilir ve kendi bildikleri doğrunun karşı tarafca bilinmemesini bir eksiklik ve kusur olarak görür. Bilimsel bilgi ve tavır dışında yer alan tüm felsefi, ideolojik, psikolojik vb. çeşitlemelerin ve elbette burjuvazinin ve kendine, bilgisine meşruluğuna güvenmeyen her kişinin, grubun, sınıfın temel mantığı budur. Karşısındakinde varolan değerlere güvensizlik ve olmasını istediği şeyleri geliştirmek için binlerce yol ve yöntemle enjekte etme faaliyetinde bulunmak. Ne ki, bu binlerce yol ve yöntem dönüp dolaşıp göstergenin düzanlamını da gösteren haline getirerek, yananlamı göstergeye çevirmektir.(1). Çünkü düzanlama dayalı kuramsal çaba bilimsel bir yörüngeye oturur. Nedeni açık, öncül maddidir, açıktır ve nettir. Oysa yananlam üzerine inşa edilen kuramsal çaba, diyeceğini açıkça demez, düzanlamı diyeceğini demek için kullanır. Yani burada kuramsal çaba ilgi edindiği bilgi nesnesini açıklama çabasında değildir, bu bilgi nesnesini araç olarak kullanıp (bu nesne, din de olabilir, marksizm de, hümanist felsefe de) başka birşey söyler. Ve bunu yapmanın tek yolu da betimleme ve genellemeler üretmektir. Bilimsel bilgi önermeler, ideolojik bilgi genellemeler üretir.

> *Genel insan çıkarları adına, burjuva 'Özgür Özne Birey' adına ileri sürülen soyut genellemeler teorik olarak insanı yüceltirken pratikte insanın amansız bir aşağılanması mekanizması olarak işlemektedir.*

Hukuk sisteminde bu anlamda bolca örnek bulunabilir. Çünkü hukuk ideolojininin tezleri hep genellemeler şeklindedir ve 'Özgür Özne İnsan' varsayımına dayalı bir 'GENEL İNSAN' genellemesinden yola çıkar. Yaşayan bireyler bu soyut 'Genel İnsan Hakları' ya da insanlık 'İnsanlık adına', 'Özgürlük', 'Eşitlik' ve kardeşlik ve İmtiyazsız sınıfsız... diye giden bir çok genellemenin düzanlamı, insanın yüceltilmesini içerir. İnsan soyut genellemeler içinde sürekli yüceltilir. Milli Eğitimimizin ulvi amaçları, Türk insanının şöyle, şöyle... geliştirilmesi, bilinçlendirilmesi vb..dir. Sağlık, Ulaşım, Bayındırlık vb. tüm 'Resmi' yapıp etmelerin gerekçeleri toplum adına, insanlarımız yararınadır. Burjuvazi kendi çıkarlarını her zaman tüm insan adına adlandırır ve sunar. Ve tüm insanların, toplumun çıkarları adına neler yapmaz ki, ihtilaller, darbeler... TDK, Türk Tarih Kurumu vb..Üniversitelerin bugünkü düzeni ne için kurulmuştur? Üniversite gençliğinin haklarını ve çıkarlarını korumak, onlara yararlı olmak, giderek toplumun ve insanlığın çıkarlarını sağlamak vb... Şimdi bu insanlık adına yapılan şeylerin ifade ettiği düzanlamlar insanı yüceltmek ve ona değer vermektir. Oysa bu soyut genellemelerin gerçek bir değeri yoktur. Çünkü gerçekliği yananlamındadır ve politiktir. Bu yananlamlar insanı aşağılayıcı ve pratiktir. Yeni Anayasada bana seyehat özgülüğü tanıyacaksın, -soyut bir genelleme ve düzanlamı çağdaş- ancak öte yandan beni bilet parası bile bulamayacak bir yaşam standardına mahkum edeceksin. Bu da o soyut genellemenin yananlamıdır ve pratiktir ve elbette aşağılayıcıdır. Düzanlamda Adalet ve eşitlik denecek, yananlamı bunun, hapishaneler, DİSK Davası, Aydınlar Dilekçesi Davası, Barış Derneği Davası vb... olacak. Biri yüceltme öbürü aşağılama, biri soyut ve genelleme öbürü maddi ve pratik. Demokrasi işliyor; İşçi Hakları, sendikal haklar, grev yasası, Ceza Yasası değişiklikleri,... Düşünce özgürlüğü vardır; öte yandan 141-142 ve tutuklanıp, hapiste ıslah edilen yazarlar, düşünürler, siyasiler vb... Özetlersek GENEL İNSAN çıkarları adına, burjuva 'Özgür Özne Birey' adına ileri sürülen soyut genellemeler teorik olarak işlemektedir. O halde maddeci olarak 'GENEL İNSAN' diye birşey yoktur, gerçek değildir. Genel hiçbir şey yoktur. Genel Felsefe, Genel Sanat, Genel Estetik, Genel Siyaset hiçbir şey Genel değildir.

Tarihbilimi aşağılama ve yüceltme mekanizmalarını kullanmaz. Betimleme ve genellemeler üretmez. Tarihbilimin anlatımı da tarihbilimden ayrı ve farklı değildir. Tarihbilimi spekülatif felsefi bir teori değildir. O, bilginin-felsefi ve ideolojik geleneğin-kendisine kadar gelen geçmişinden ideolojik bir kopuşla kurulmuş yepyeni bir bilimdir. Tarihbilimi maddi pratiklerin arakesitinde yer alan ve toplumsal pratiklerin taşıyıcısı olan birey-insan fikrine dayalıdır. İnsanı felsefi olarak yüceltmez de aşağılamaz da. Tarihin motoru sınıflar mücadelesidir ve bu mücadele dışında genel-teorik bir sınıf tanımı yoktur. Tarihin öznesi de nesnesi de bu motordur. Ayrıca bir genelde özne-nesne ayrımı yoktur, olduğu yerde ise metaforiktir, gerçeğin yerine ikame edildiği yerde ise metafiziktir.

Hilmi Yavuz: Tarihle felsefeyi birbirine karıştırıyor.

Bu belirlemelerden sonra bizdeki 'maddeci' düşünür ve yazarlarımızın nasıl 'İnsan Özne' fikrinden hareket ettiklerini, bir 'İnsan' tanımı aradıklarını ve ne türden genellemelere ulaştıklarını, ulastıkları yerin pratik ve politik değerini izlemeye çalışalım.

"İnsan tanımı...elde edebilmek için bir kategori gerekir. Bu kategori tarihin öznesidir.(...) Tarih aynı zamanda, öznesi bilinebilen biricik nesnel süreçtir. Bu öznenin de insan olduğu artık çok iyi bilinmektedir"(2). Alabildiğine felsefi bir çabayla tarihin öznesinin insan olduğu keşfedilince "toplumsal ilişkiler içerisindeki İNSAN, bu ilişkilerce belirlenen İNSAN değil, bu ilişkileri belirleyen İNSAN olarak kavranmıştır. Böylece insan bilincine çok güçlü bir misyon yüklenmiştir"(3) Bilince atfedilen bu önem, kendini diğer toplumsal pratiklerde olduğu gibi sanat alanında da gösterir, "Bundan böyle sanatın çok önemli bir ödevi var: insan-

ları bilinçlendirmek ve yaşamı hep yeniye dönüştürmek"(4). Bilinçlendirilecek ve yaşam dönüştürülecek, bilinç hayatı belirleyecek(!), peki kim bilinçlendirecek bizleri, üstelik hangi yetkiyle ve kimden alınan hakla. "Doğru" "Dünya Görüşü"'ne ve "Praksis bilinci"'ne sahip "Bilen Özne" toplumcu gerçekçi mi? Kendine bilinçlendirici bir misyon mu yüklüyor? Böyle öznel bir niyetle açıklanamaz bu olgu. Gerçekte felsefeye, bilince tanınan öncelik ve yüceltme sağlıyor bu hakkı onlara. Felsefenin müdahalesidir bu sanat pratiğine. Yoksa bilimsel çaba böyle girişimin temel vıpratıcısıdır.

getirmeye çalışan bir araştırmadırı"(10). Anlamsal temeli rasyonel uzlaşmacılık olan böyle bir anlayışın maddecilik yerine ikame edilmesi, maddeciliğin söylenleştirilmesinin ve sonra da söylenleştirilene tapınmanın tipik göstergesidir. Bu felsefi hegemonyayı, sanatsal pratiklere hayat hakkı tanımayan bu ideolojik buyurganlığı, bilim felsefesi gibi kaf dağından buyruklar yağdırıp, şu güzeldir, bu değildir, şu doğrudur bu yanlıştır, şu sanattır bu değildir türü yargılar lütfeden böyle bir anlayışa, maddeci demek hele toplumcu demek, tarihbilimsel sanat kuramı demek olası değildir. Bu açıkça Platon'cu sanat

Ali Taygun:
Boşuna yormayın kendinizi. "Sanat ürünün özü düşüncedir". Hepimiz idealistiz.

İki şey yüceltilmektedir: İnsan ve Bilinç, çoğu kez de birbirine indirgenerek. Buradaki hümanizm tüm alalara bu arada acilen sanata da uygulanır. "Sanatta hümanizm(...) sanatsal pratiğin en acil sorunlarından birini oluşturur"(5). Ne ki, buradaki hümanizmin burjuva hümanizmi hümanizmi ile bir ilgisinin bulunmadığı da hemen belirtilir. "Sargut, hümanizmi dar anlamını bırakıp geniş anlamı üzerinde düşündürmek istiyor toplumcuları. Geniş anlamıyla hümanizm, insandaki iyiye ve değişikliğe olan inancı temsil eder"(6) Anlaşılan o ki, 'insandaki iyi' gibi bir felsefi kavram ve 'İnanç' gibi ideolojik bir nosyon, tanrıbilimsel bir 'açıklama'da bilimsel bilgiye nesne olabiliyor. Ancak bunu da doğal karşılamalı çünkü bizim maddecilerimiz tanrıbilimini de acilen felsefeye tahvil etmekte gecikmemişlerdir. "Felsefe sosyal bilinç formlarından biridir. O, toplumdaki ekonomik ilişkiler tarafından belirlenir. Sosyal üretimin gelişmesi ve bilimsel bilginin birikimiyle felsefe de yavaş yavaş bağımsız bir bilim olarak farklılaşır"(7). Bildiğimiz kadar, tüm bilimler felsefeden bağımsızlaşarak bilimsel kimliklerini kazanmışlardır. Acaba felsefe hangi disiplinden bağımsızlaşarak bilim haline gelmiştir? Yine yanlış bilmiyorsam bilimi felsefeden ayıran en temel ölçüt kuramın dayandığı öncüllerin ve bilgi nesnesinin varolduğu (ve ne olduğu) gösterilebilirse, yukardaki alıntıyı o zaman tartışabiliriz.

Felsefenin Türk düşün geleneğine bu amansız saldırısı, beklenen sonucu vermiş ve Tarihbilimi de bir hümanizm felsefesi ilan edilmiştir:"..biricik tutarlı ve gerçekten hümanist kavrayış Marksizm-Leninizmdir"(8). Ve tarihbilimin merkezine 'İNSAN'ın yerleşmesi gecikmemiş "düşünce tarihinin en zengin ve en insanmerkezli öğretilerinden biri.."(9) olarak ilan edilmiştir. Bilincin ve insanın yüceltilmesine ama gerçekliğin aşağılanması ve yitirilmesine yol açan bu eğilimin çözümleme ve kuramsal çabalarda izlediği yöntem betimleme ve genelleme üretmek olmuş, sanat alanında bu eğilim doruğuna ulaşmıştır. Çünkü dorukta her tür 'Genel olan', 'İdeal Olan'ın kutsanması vardır. "Estetik araştırma tüm güzelliklerin temel kurallarını ve temel özelliklerini ortaya koymayı amaçlayan araştırmadır. Güzel araştırması bir bütündür, sanatlar tüm bir araştırmadır, tüm sanatları kucaklayan tüm sanatları yakınlaştıran, tüm sanatları krallıkta bir araya

anlayışının krallığıdır. Teorik olarak yüceltilen sanat, pratikte böylesine aşağılanmaktadır. Tarihbilimi bu yöntemi kullanmaz.

Yukardan beri alıntılarla süslenen bu eğilimin makûs talihi idealizmdir:"..maddi burada ortamdır, araçtır, görüngüdür. Maddeyi belirleyen ise düşüncedir. Doğada, toplumda, insan beyninde, yani genelde madde düşünceyi belirler. Bunun karşıtı sanattır. Sanatta düşünce maddeyi belirler. Sanat ürününün özü düşüncedir"(11) Bu durumda toplumcu olarak bilinen ve kendini maddeci bilen tüm sanatçılara denebilir ki, boşuna kendinizi maddeci ilan etmeyin, yukardaki alıntıya göre topumuz idealistiz.

Felsefe, hümanist felsefe sanat pratiğinde kendi ideolojik işlevini yerine getirmiştir. Genelleme ve betimleme kolaycılığı ile insanın ve bilincin yüceltilmesi mekanizmalarını alabildiğine işletmiş, pratikte ise insan ve maddi gerçeğini aşağılamış onun misyonunu sıfırlamış ve gerçeğin yitirilmesinde (1974-1980) üstüne düşen politik görevi başarıyla ifa etmiştir.

"Gelecek tüm zamanlara uygulanabilecek bir plan bulmak bizim işimiz olmadığına göre, biz çağdaşların kesinlikle yapmak zorunda olduğu tek şey: varolan herşeyin tavizsiz eleştirel değerlendirilmesidir. Tavizsiz; yani eleştirimiz ne kendi sonuçlarından, ne de varolan güçlerle düşeceği çelişkilerden korkmaz"(12)

NOTLAR:

1) Bkz. **Rolant Bathes**, Yazı Nedir, Hil Yayınları, Ocak 1987, İst., S. 130
2) **Veysel Öngören**, Bilim ve Sanat, Sayı 13, Ocak 1982, S. 10
3) **Murathan Mungan**, Oyun, Sayı 4, Haziran 1979, s. 4
4) **Afşar Timuçin**, Bilim ve Sanat, Sayı 4, Nisan 1981, s. 22
5) **Sargut Sölçün**, Oyun, Sayı 5, Temmuz 1979, S. 4
6) **Vecihi Timuroğlu**, Bilim ve Sanat, Sayı 34, Ekim 1983, S. 42
7) **Hilmi Yavuz**, Türkiye Yazıları, Sayı 24, Mart 1979, S. 19
8) **Sargut Sölçün**, Oyun, Sayı 5, Temmuz 1979, S.4
9) **Füsun Altıok**, Militan, Sayı 1, Ocak 1975, S. 24
10) **Afşar Timuçin**, Bilim ve Sanat, Sayı 65, Mayıs 1986, S. 49
11) **Ali Taygun**, Sanat Emeği, Sayı 3, Mayıs 1978, S. 20
12) **K. Marx**, A. Ruge'ye Mektup (Eylül 1843)

FEODAL TÜRK ŞİİRİ

Cihan OĞUZ

Türk şiirinde eleştirisiz bir şiirsel baz'ın sorgulanması "tabu"dur; nerdeyse toplumcu ideolojiye saldırmakla eş anlamlı sayılır.

Cumhuriyet sonrası dönemden başlayarak, Türk şiirinde gittikçe egemen olan bir anlayış vardı: Terminolojiyi kabaca şiire uyarlamak! Önemli olan terminolojinin estetiğine yön vermek ya da bu estetiği "dört başı mamur" biçimde geliştirmek değil, yalnızca Türkiye toplumsal yapısının o dönemki oturmamışlığına koşut bir şiiri "kendiliğinden" oluşturmaktı. Kaygı bu olunca, zaten yeterince modernize olamamış ve kuramsal yönü irdelenmemiş bir şiirsel baz, yıllar süren 'zorunlu' egemenliğine ilk kötü örnekleriyle birlikte başladı.

"Feodal Türk Şiiri" nitelemesinin bir 'atıf' olduğunu bu arada belirtmek gerekir. Zorunlu bir kategorilendirmenin gereğine inandığımız için, ideolojik açıdan 'yetersizliği' ve 'sığlığı' pek söz konusu olmasa bile, dönemine gerçekten damgasını vuran ve kendine özgü estetiği bulunan 'feodal tarzdaki' şiirsel biçimlenmelere de işaret etmek bir bakıma kaçınılmaz duruma geliyor. Ayrıca, "Feodal Türk Şiiri" nitelemesinden "alınmak"da yersiz. 'Feodal' sözcüğü, modernize olamamış ve eleştirellik düzeyi edinememiş şiirsel baz'ı suçlayıcı bir nitelemeden çok, Türk Şiiri'ndeki bir 'yarayı' en iyi vurguladığı için kullanılması gereken bir kavram. Yıllardır Türk şiirinin içini kemiren bu 'yara', temelini "ilerlemeden yana" bir ideolojiye dayandırıyorsa; daha açıkçası, hak etmediği bir misyona ulaşmak istiyorsa, bunun sorgulanmasını derinlemesine yapmakta büyük yarar var.

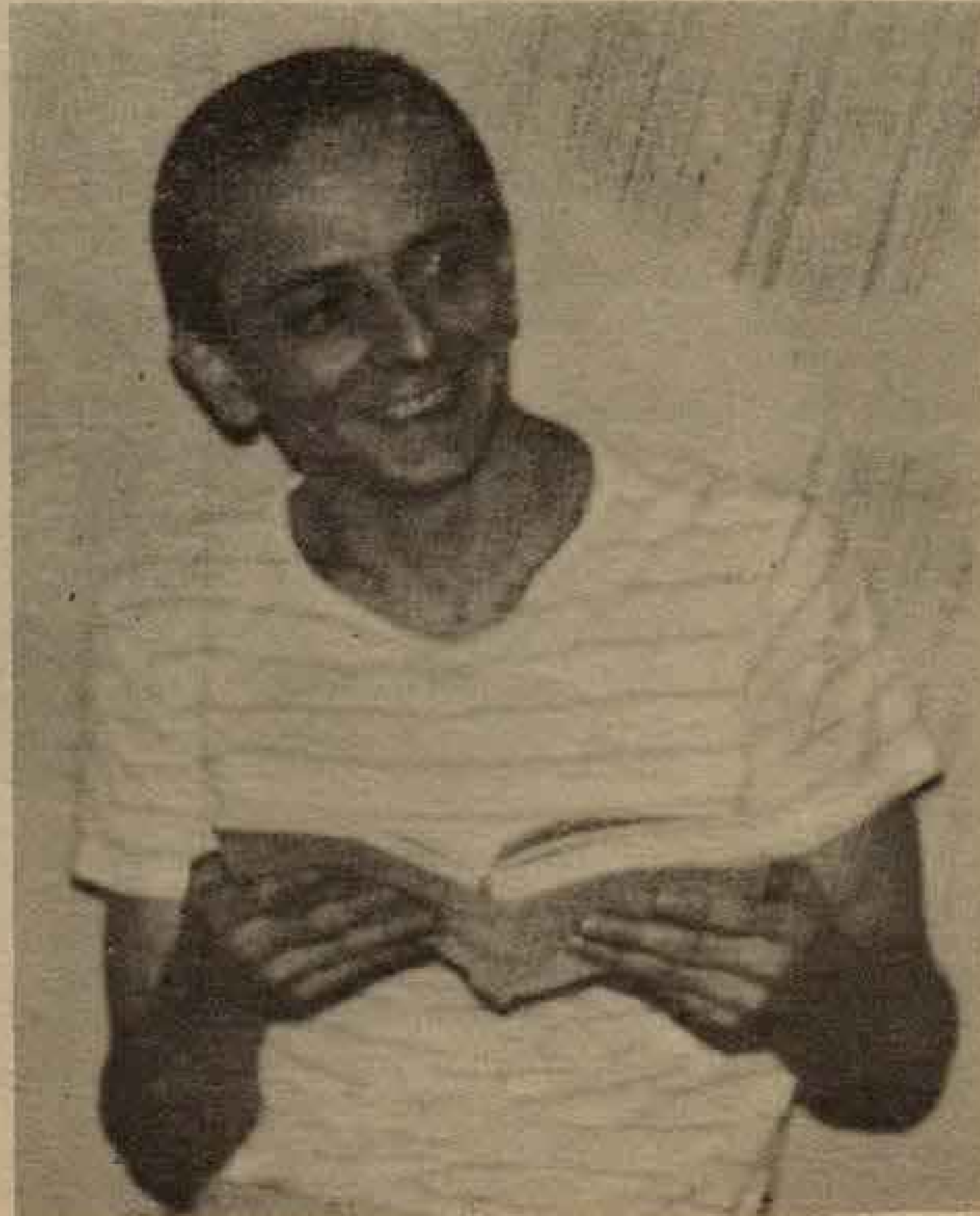
Feodal Türk Şiiri, bir anlamda, yanlış bir şiirsel sürecin yaşanan tüm trajedisini de içeriyor. Bu trajedide sürgünler, işkenceler, çileler ve hapishaneler de var. Ama, bir şiirsel baz'ın ideolojik olarak yeterliliğini kanıtlaması için sürgün, hapishane ve çileler yeterli olamaz. Bunlar sosyolojik bir önem taşıyabilir, dahası, bir mücadelenin tarihine de yazılabilir. Ancak, hiç kimsenin "ilerlemeden ve değişmeden yana" bir ideoloji uğruna geçmişin tükenmiş mirasını savunmaya hakkı olmasa gerek.

MADDECİ DUYARLIK-MARAZÎ DUYARLIK VE YENİ TÜRK ŞİİRİ

"Maddeci duyarlık" özelliği taşıyan, bu duyarlığı daha ileri boyutlara götürerek, bütüncül bir yapılanmayı oluşturan şiir örneklerine rastlamak neredeyse olanaksız. Sürekli mirasını sömürdüğümüz Nâzım'dan sonra sayılabilecek yedi-sekiz ad, ancak, şiirimizde "soyu tükenen" bu maddeci yapılanmanın *eksikliğine* işaret etmekle sınırlı kalmaktadır.

"Marazî duyarlık" ise, tüm olumsuz yönleriyle Türkiye kültürel yapısının kemikleşmiş bir özelliği biçiminde belirmektedir. Öyle ki, maddeci duyarlığın yaşam ve bireyi sorgulayan içeriğine karşın, marazî duyarlık, hem biçimsel anlamda, hem de düşünsel kategori temelinde umutsuzluğun ya da açık *ideolojik yetersizliğin* kaba bir ifadesi olarak neredeyse *fetişist*, zaman zaman da *nostaljik* bir saplantının

Marazi duyarlıkta önemli olan gelişmenin içinesi değil, yaşanan an'ın fetiş vurgularıdır.

Nevzat Çelik:
Farklı ve özel konumuyla olan bitene müdahale edemeyecek kadar "tutsak".

etkisiyle, açıkça *nihilist* bir yön taşımaktadır. Türkiye toplumsal yapısının bugünkü konumuna gelinceye değin geçirdiği tarihsel süreçler göz önüne alındığında, bu durumun normal karşılanması gerektiği ileri sürülebilir. Kaldı ki Nâzım'dan sonra çok az şair kendi şiirinin *poetikasını* belirleyerek şiir serüvenini yürüttüğünden, hele hele bir çok şair *neden, kimin için ve nasıl* yazmasını pek bilmediği için bu konuda oldukça *kendiliğinden* hareket ettiğinden, Türk Şiiri *rastlantısal* duyarlılık ile *marazî* duyarlılık arasındaki sınırda bocalayagelmiştir.

Türkiye'de bir şairin toplumcu olması, 1940'lardan bu yana, şiirin düzeyini belirleyecek "tek" ölçüt sayılmıştır. Toplumcu şair marazî duyarlıkla şiir yazmış, bu şiir "talep edenlerce" alkışlanmıştır. Toplumculuk savındaki şair, çektiği acıyı, hapishane yaşamını, işkenceyi marazî içerikte dile getirerek, âdeta *mazoşist* bir kişiliğe bürünmüştür. *Ahmed Arif*'ten *Nevzat Çelik*'e dek bir çok şair, kendi konumunu fetiş biçimde şiirleştirerek, duyarlığın boyutlarını *eleştirisiz* bir temele dayandırmışlardır. Bir toplumcunun en önemli özelliği olması gereken özeleştiri ve eleştiri mekanizması, Feodal Türk Şiiri'nde, yerini *acınma* psikozuna bırakmıştır! Feodal Türk Şiiri'nde *aşılamamış* saplantılar, temelini, Türkiye toplumsal yapısının yetersiz düzeyde sürdüregeldiği aşamaların henüz *demokratikleşmeye* ulaşamamış özelliğinden almaktadır. Bu özellik dolayısıyladır ki, Feodal Türk Şiiri kendi poetikasını oluşturmaktan *yoksundur* ve bu yoksunluğun başkalarınca sorgulanması da bir *tabu*dur.

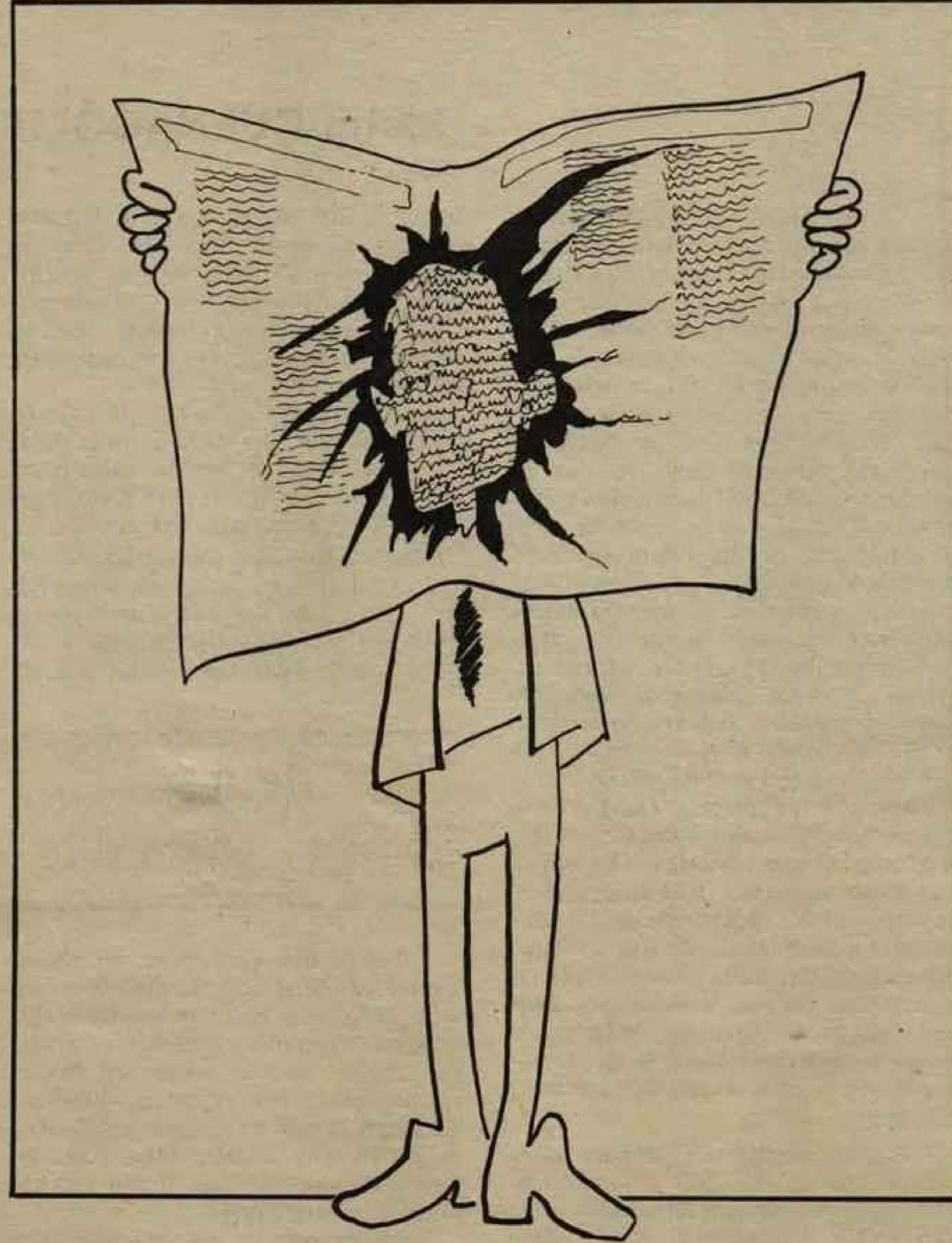
Türk şiirinde eleştirisiz bir şiirsel baz'ın sorgulanması "tabu"dur, çünkü Türkiye'de bu türden bir şiiri sorgulamak, o şiirin düzeysizliğini yakalamak, neredeyse, *toplumcu ideolojiye saldırmakla* eşanlamlı sayılır! Türkiye'de henüz, şairlerin büyük bölümünce, feodal değer yargılarının, yerini modernist ve eleştirel bir anlayışa terketmesi zorunluluğu anlaşılamamıştır. Türkiye'de, bu anlamda, öylesine *tutucu* bir şiir piyasası vardır ki, bu piyasa, "talep" edene *ihanet etmemek için* şiirin teknik ve ideoloji düzeyini geliştirmekten ısrarla kaçınır.

Marazî duyarlık, anılan özelliğiyle, tipik bir *şarklı* duyarlığıdır. Bu duyarlıkta önemli olan *gelişmenin ivmesi* değil, *yaşanan ân*'ın fetiş vurgularıdır! Marazî duyarlık, bu vurguların *alıcıda* oluşturacağı etki derecesiyle yaşama şansı bulabileceği için, geleceğe yönelik ve geçmişi sorgulayan bir şiirsel baz oluşturabilmekten yoksundur. Marazî duyarlık, *populist* bir söylem çerçevesinde, *kitle ruhunu ayakta tutabilmek* gibi son derece aktif bir siyasal misyon yüklenmeye çabalar; ne ki, bunu yaparken hem ideolojiden ödün verecek ölçüde *idealist*, hemde kendinle çelişkiye düşecek denli *güçsüz* görünümdedir. Şair yıkılmış, bitmiş, tükenmiştir sanki: "Beni burada arama anne/kapıda adımı sorma/saçlarına yıldız düşmüş/koparma anne ağlama" (N.Çelik, Şafak Türküsü'nden) diyerek, nihilist bir tavır içine girer ya da "Şimdi fidanla anılırım, o sandinist gülüşlü kızla" (A. Yıldırım, Bir Ayaklanmadır Gülüşün'den) der, bir çok "natüralist toplumcu" şairin ulaşabildiği düzeyi andıran bir nostalji içinde, dağlara-ovalara-taşlara bağlanır ve Yirminci Yüzyılın sanayileşme-modernizm sancısını görmemek için inat eder!

Maddeci duyarlık, eleştirelliği ilke edinir. Çünkü, eğer bir *gerçeklik* varsa, bunun gelişme ivmesi sorgulanmasıyla doğru orantılıdır. Gerçekliğin sorgulanması ise, bir misyon adına bile olsa, yapılan yanlışlıkların açıklanmasını, tartışılmasını gerektirir. Oysa *fetişizm*, gerçekliğin abartılması, yalnızca ilkel bir düzeyin göstergesidir. Gerçekliği olduğundan farklı biçimde algılamak saplantısı, ancak *halüsinasyon* döneminde geçerli olduğu için, Feodal Türk Şiiri halüsinasyon sürecinden bir türlü kurtulamamıştır!

Niçin?...

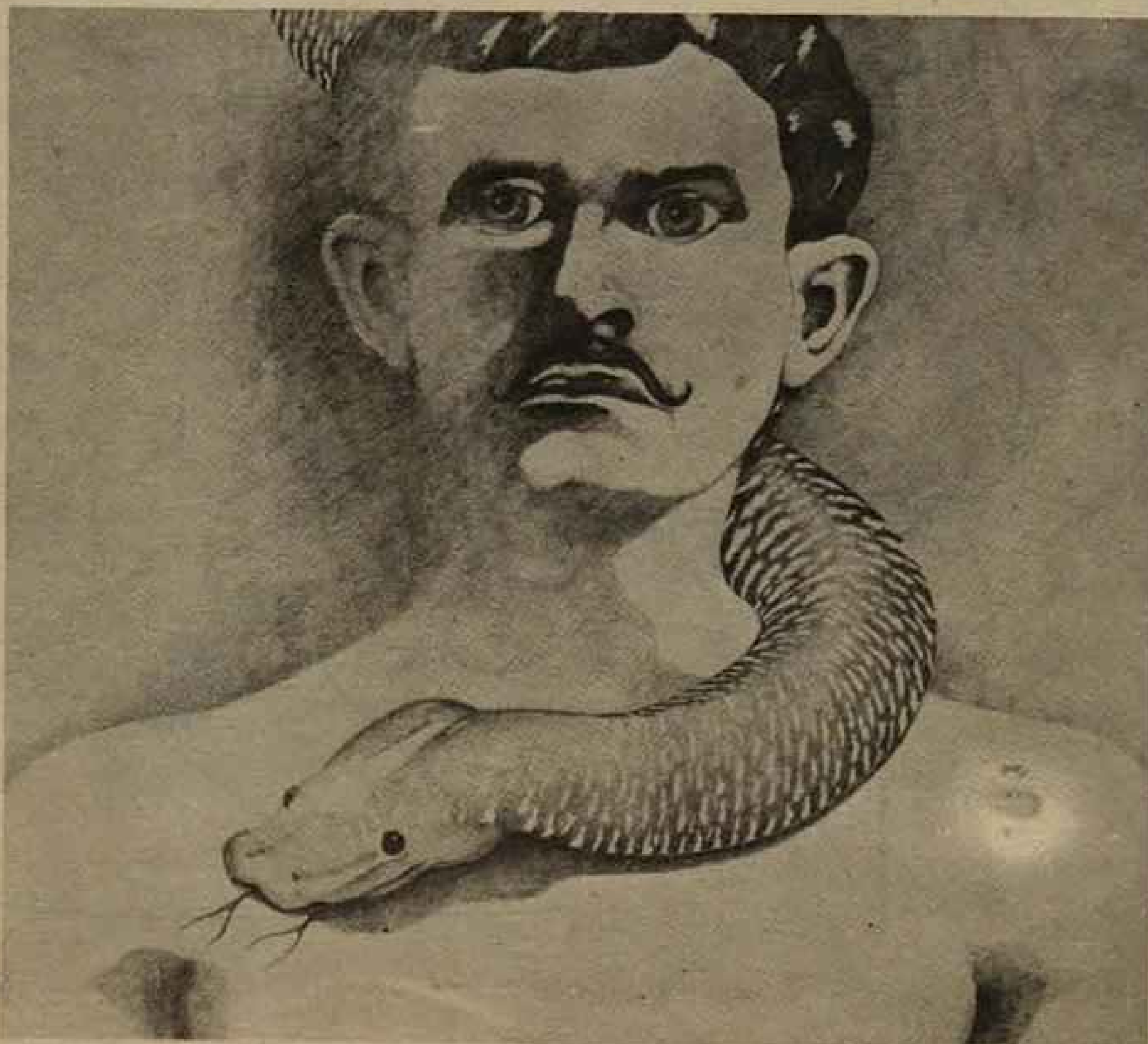
Çünkü, 1940'ların şairi, ne dünya şiirinden haberliydi, ne de kuramsal olarak şiirini savunabilecek düzeydeydi. Rastlantısal bir şiir yazıyor, bunu bir "misyon" adına gerçekleştirdiğine inanıyor, giderek yazdıklarının büyüsüne kapılıyordu. İmge sorununun bile son on yıldır doğrudürüst tartışıldığını göz önüne alırsak, Feodal Türk Şiir baz'ının ne derece *zayıf* bir biçim ve içerik taşıdığını kolayca anlayabiliriz. Bunun da gerekçeleri hazırdır: Toplumun düzeyi! Kolay anlaşılmak kaygısı! Aykırı düşmemek psikozu!... Bilinçaltındaki bu üç temel gerekçe, gelişememenin bir tür manifestosu biçimsel yetersizliğini, içeriği fetişleştirerek örtmeye kalkışmıştır. İçeriğin fetişleştirilmesi, toplumsal mücadelenin ivmesine koşut bir düzey değil, yalnızca populist bir kaygıyla, kavram ve kişiliklerin yüceltilmesine dönük bir çizgi izlemiştir. Ne ki, aradan geçen kırk küsur yıl sonunda *aşılmış* bir teknik, *yetersiz* bir içerik, sakat bir ideolojik yapılanma gösteren bu şiirsel baz, yeni kuşağa ancak bir dönemin *sıradan şiir özelliklerini* miras bırakmıştır. Hâlâ Feodal Şiir Tarihi'nin özelliklerine uygun biçim ve içerikte şiir üreten ve

Türk şiirinde 'feodal tarz' yalnızca vurguların içeriğiyle değil, sert, tok ve erkeksi söylemiyle egemen ideolojiye koşut bir yönseme taşıyordu.

minde ortaya konmuştur! Rastlantısal ve sığ imgeli bu şiirsel baz, marazî duyarlık yardımıyla ayakta kalmaya çabalamış, bi-

piyasada iyi "alıcı" bulan şairlerin olması, bu mirasın şiirimizde nasıl bir olumsuz "etki" uyandırdığının kanıtıdır.

80 sonrasında kimi şairlerin olumlu bir 'revizyon'a giriştikleri, kımilerinin ise aynı marazî duyarlıkta ısrar ettikleri gözlenmektedir. 80 sonrasındaki yeni toplumsal oluşum sonucunda şiirin de kuramsal yanının sorgulanabileceğini öğrenmiş olmamız, maddeci duyarlığın anlaşılmasına ışık tutacak bir edimdir. Ancak, 80 sonrasındaki "erezyon"a tepki olarak, bu tepki olumlu birsonuç yaratacakmış gibi, halâ feodal tarzdaki şiir örneklerine rastlanması, bunların yaygın talep görmesi, ideolojik sorgulamanın henüz yeterince kavranmamış olduğunu, dahası, *tutuculuk* ile *toplumculuğun* ayrıştırılamamış olduğunu göstermektedir. Geçmişte yazdıkların, ideolojik yetersizliği açık olmasına karşın, hâlâ yırtmayıp, reddetmeyip, *büyüsüne kapılmışçasına* koruyanların Türk Şiirine ve ideolojiye katkıları tartışılır.

Türkiye'de şiir ele alınırken, nedense, büyük ölçüde *çifte standart* kullanılıyor. Şiirin *neye göre* ölçüt alınarak değerlendirildiği pek belli olmadığı gibi, değerlendirme ânındaki siyasal toplumsal ortam da büyük ölçüde yapıtın yazınsal irdelemesinden daha çok önem taşıyor. Siyasal tercih, estetik ölçütten çok daha ağırlıklı olarak ele alınırken, bu siyasal tercihin bir kuramsal model temeline dayanmadan yapıldığı da gözlendi Türkiye'de. Populizm, Türk Şiirinde *temel ölçüt* biçiminde kabul gördü, gelecek kaygısı, yerini, yaşanan zaman diliminin rastlantısallığına bıraktı.

Özellikle, *80*'den sonrası için, kimi olayların "ilginç" görünümleri var. 1980 sonrası, Türk Şiiri'nde büyük yenilikler ve zavallılıklar yarattı. Bu *"zıtların birliği"*, ilk kez "olumlu" bir hava yaratarak, edebiyat dünyasında o âna değin "tabu" sayılan kimi konulara da rahatça eğilinmesini sağladı. Yenilikler, artık Türk şiirinde de imgeye ve eleştirel söyleme ağırlık tanınması biçiminde oluşurken zavallılıklar, hala aynı simgelerle şiir üretme gayreti biçiminde belirdi. Edebiyat ölçütleri, sosyolojik öneme göre belirlenirken, simgelerle şiir yazan *Mehmet Yaşın*'dan, marazîliğin doruğuna çıkan ve bir şiirinde 57 özel ad kullanan *Nevzat Çelik*'e kadar bir çok şair edebiyat sosyolojisi kalıplarına göre ödüllendirildi.

Bu durum öylesine *histerik* bir yapılanma oluşturdu ki, örneğin Vedat Günyol, "Müebbet Türküsü"nün önsözünde, Nevzat Çelik için "...bilinmez hangi *mucizeyle*, Ahmet Arif'leri aşarak (...) Nazım Ustanın, diline, yetkisine, *yeteneğine* (...) tatlı lirizmine yaraşır bir düzeye ulaşmış" biçiminde bir değerlendirme yaptı.

Nevzat Çelik'in bunlardan haberi bile yoktu belki, ama artık şiirin oluşumu *mucizelere* kalmıştı! Öte yandan, bu marazî duyarlık, bir devrimci-arabesk şarkıcının, *Ahmet Kaya*'nın müziğinde dile gelerek, Nevzat Çelik'i "ölümsüzleştirdi"! Artık duyarlık yerli yerine "cuk" oturmuştu: Arabesk ve Feodal Türk Şiiri! Herkes bir *kahraman* arıyordu belki. Farklı, *özel konumu* olan ve olan bitene müdahale edemeyecekölçüde "tutsak". Nevzat Çelik bu psikozun sonucunda yaygın ilgi gördü. Yazdıkları, gerçek bir acının acemi dizeleriydi belki, ama bunun fazla bir önemi yoktu edebiyat dünyasında. Önemli olan "mucize" biçiminde ortaya çıkıp, kaliteli şairi 'anlamayan' kesimler ile şiire ilgi göstermeyen piyasa arasında *katalizör* görevi yapacak birinin bulunmasıydı. Öyle ki, "yasak bir ıslık dudaklarımı yakacak/felaketim olacak" ve "ağlarsam felaketim olacak" (Müebbet Türküsü'nden, s. 61) dizelerindeki yoğun *Attilâ İlhan benzerliği* bile Nevzat Çelik şiirinin toplumcu içeriğini "zedelemeyecekti"!....

Türk Şiiri'nde 'feodal tarz' yalnızca vurguların içeriğiyle değil, söylemin bizzat kendisiyle de yakından ilgiliydi. Sert, tok ve "erkeksi" söylem, egemen otoriteye hiç de aykırı gelmeyen, hattâ egemen ideolojiye koşut bir yönseme taşıyordu. Şiir, sanki erkeklerin işiydi ve erkeksi olacaktı! Kadın şair bile erkeksi söylemi yeğleyecek, kadın duyarlığını şiire "fazlaca" yöneltmeyecekti! Nitekim, Türk Şiir Tarihi'nde kadın duyarlığını yansıtan örneklerin *"numûnelik"* derecede olması, bunun açık göstergesidir.

Erdemli Bencillik ve Yeni İnsan

NASIL YAPMAMALI?

Metin ÇULHAOĞLU

"Yeni insanlar. Siz bir zamandan beri aramızda yetişmeye başladınız, artık sayıca az değilsiniz, gitgide çoğalıyorsunuz. Okurlarım olmasaydınız, o zaman henüz yazdıklarımı yazamazdım. Ama, çoğunluk değilsiniz, ancak okurlar arasında varsınız; bunun için hâlâ yazmak zorundayım ve artık yazabiliyorum da."

Yakıcı bir umudun içtenlikle dile getirilişi mi, yoksa ince bir alay mı? Aşırı bir özgüven duygusu mu, yoksa soylu bir alçakgönüllülük mü? Bu sorulara, edebiyat sınırları içinde kesin yanıtlar verilebileceğini sanmıyorum. Kendimce, hepsinde gerçek payı olduğuna inanıyorum. Devrimci demokrat düşüncenin gelişkininde, pek çok şey birbirinin içine giriyor. Halkçı söylemlerdeki elitizmi, ya da atipik konumların gizlediği içten halkçılığı sezmek güçleşiyor. Bu nedenle "hepsi" yanıtı, kolaycılığın dışında, bir gerçeği dile getiriyor.

Evet girişteki "hitap" 19. yüzyılın en büyük Rus yazarı Nikolay Gavriloviç Çernişevski'ye ait.(1) Başka ülkeler sözkonusu olduğunda kendi siyasal kişiliğinden daha çok bilinen ünlü romanı "Nasıl Yapmalı"nın başlarında yer alıyor. Burada Çernişevski'yi ve "Nasıl Yapmalı"sını farklı olduğunu sandığım bir çerçevede değerlendirmeye çalışacağım. Biliyorum, edebiyata ilişkin böyle bir konuda girişim cesaretini nereden aldığım sorusu akla gelebilir. Bu soruya oldukça açık bir yanıt verebilirim: Çernişevski çok daha az edebiyatçı, en çok siyasetçidir; "Nasıl Yapmalı"da 19. yüzyılın en önemli "kötü" romanıdır. Açıkçası cesaretimiÇernişevski'den, onun tarihte bir romancıdan çok bir siyasal uyarıcı olarak yer edinişinden alıyorum.

En genel düşüncemivebuna bağlı bir kaygımı başta dile getirmek istiyorum. Belki tekrar olacak: Bilimlerin doğuşunda çok önemli işlevler görem bilim öncesi özel şekillenmeler, bilimlerle birlikte aşılırlar. Eski bir deyimle, bilimlere "mecz" olurlar. Simya-kimya, klasik iktisat-marksist ekonomi politik ilişkilerini bu bağlamda düşünmek mümkündür sanırım. Ayrı sürecin, bir bütün olarak bilimsel sosyalizmin doğup gelişmesi açısından da geçerli olduğu söylenebilir. Marksizmin ünlü "üç bileşkeni" onun bütüncü sisteminde eriyerek, eritilerek aşıldı. Hemen belirteyim: Marksist düşüncenin gelişimini canlı biçimde yakalamak, hatta bu gelişimdeki eski-yeni bağlarını güncel sonuçlar çıkartmakta kullanmak sakıncalı değildir. Bundan kaçınmamak, korkmamak gerek. Bana asıl ürkütücü gelen şu: Toplumsal mücadelede temel çıkış noktası olarak gelişkin marksist sistemi almak yerine, onun aştığı öncülleri çeşitli güncel sentez tasarımları için yeniden diriltmeye çalışmak...Bu, marksizmi 19. yüzyıla ait bir sentez denemesine indirgeme anlamına geliyor. Arkası da şöyle getiriliyor: Marksizmin öncüllerini alıp sonra bunlara başkalarını katıp "çağımıza uygun" bir başka sentez neden denenmesin? Bu, Batı'nın yenik solunda kaymak tabakayı oluşturan kesimin bir süredir zorladığı yoldur. Burada bırakıyorum.

Çernişevski'ye ve "Nasıl Yapmalı"'ya dönüyorum. Yukarıda dile getirmeye çalıştığım kaygılarla tam tamına çakışmıyor kuşkusuz. Ancak, Çernişevski'nin ve temel ürününün de zaman zaman benzer biçimde zorlandığına tanık olunuyor. Çok ilginçtir, burada niyetleri büsbütün farklı iki kesimin yollarının bir yerde çakıştığını da görüyoruz. 1917'ye öncesi ve sonrasıyla sahip çıkanlar, en çok da 1917'yi gerçekleştiren ülkenin kimi gururlu yazarları, Lenin ve Bolşevizmin öncülü olarak Rus devrimci demokrasisine, özellikle de Çernişevski'ye ve "Nasıl Yapmalı"sına zaman zaman aşırı bir ağırlık tanıyorlar. Bir yanda bu var. Öte yanda ise Batı'nın liberal ya da neo marksist aydınları yer alıyor. Bunlar ise ellerindeki teorik-tarihsel tüm silahları, bolşevizmin ve 1917'nin, özgün marksizmden ayrı, ondan kopuk, kendi özel çerçevesine sahip bir biriciklik (uniqueness) olduğunu kanıtlama amacıyla ateşliyorlar. Çok da ileri gidiyorlar: Özgün marksizmin kaynağında Fransız sosyalizmi ya da ütopyacı sosyalizm varsa, bolşevizmin "yeni" sisteminin kaynağında da Rus devrimci demokrasisi, bu arada elbette Çernişevski ve "Nasıl Yapmalı"sı bulunuyor. Böylece Batı'lı entelijansiya bolşevizmin gerçekte marksizmi ikame ettiği yargısına, bir de kaynak ikameciliğini eklemiş oluyor.

İşte kaygılandırıcı bulduğum nokta tam tamına burada. 1917'yi yaratıcılığına ve gelişim sürecinin tüm özelliklerine karşın Batı Avrupa'dan ve 19. yüzyıl marksist teori birikiminden *koparmak* kanımca ne doğru ne de yararlıdır. Uzantılarıyla sürdürüyorum: 19. yüzyılın ikinci yarısının Rus edebiyatı bir *biriciklik* değil, Batı Avrupa geleneğinin Doğu'da yeni yaşam alanları bulan uzantısıdır. Nihayet: Rus devrimci demokrasisi de gene aynı anlamda bir biriciklik değil, Avrupa'da 1848 devrimleri ile tıkanan bir sınıfsal dinamiğin Rus toprağında yeni kanallar bulmasıdır. Bu durumda bolşevizm de, kendi*ayrı* kaynaklarına dayanan bir biriciklik değil, marksist teorik birikimin eşitsiz gelişimi yasasıyla birlikte yeniden değerlendirilmesi ve örgütsel mücadele planına yansıtılmasıdır.

O halde özetleyebilirim: Rus devrimci demokrasisi, bu arada Çernişevski'yi ve "Nasıl Yapmalı"sını bu anlamlarda abartmak, bolşevizmi ve 1917'yi izolasyona itmekle eş anlamlıdır. Sakıncalıdır. Ve bir sonuç daha: Garip bir özenticilikle, varolan teorik gelişkinliği görmeyip ulusal her sentez için illa bir devrimci demokrat maya aramak, olamayacakları bu amaçla zorlamak, tarih bilincinden yoksunluktur.

NEDEN "NASIL YAPMALI?"

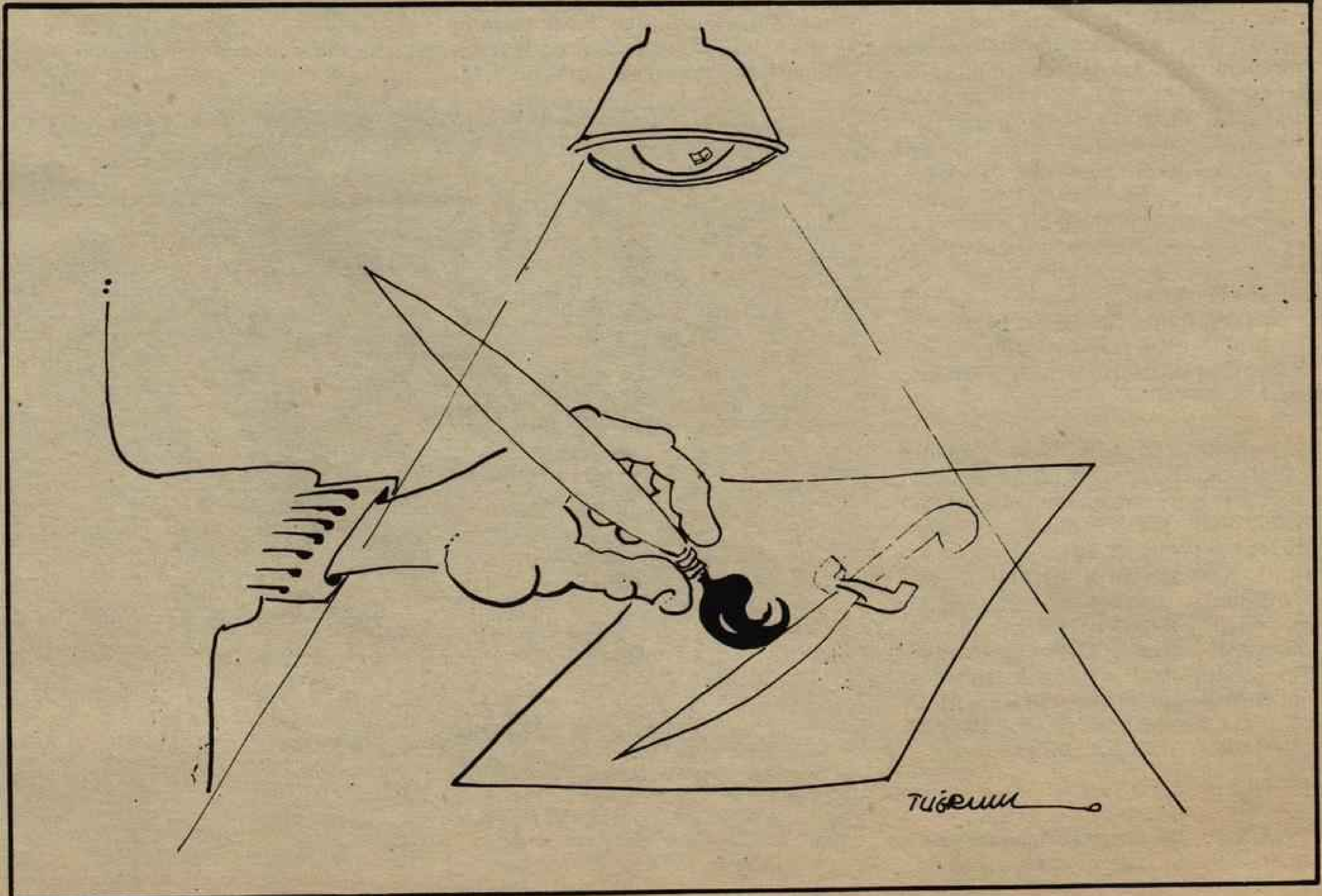
Buraya dek Çernişevski ve "Nasıl Yapmalı"ya ilişkin *doğrudan* pek az şey söyleyebildiğimin farkındayım. Denebilirse, kimi sonuçları vurgulamak ve bunların uzantısı kırmızı ışıkları en baştan yakmak için bu yolu yeğledim. Akla, kuşkusuz çok önemli sorular gelecek: Koskoca bir 1860'lar kuşağı, daha sonra da Lenin, Çernişevski'de ve "Nasıl Yapmalı"sında ne bulmuştu?

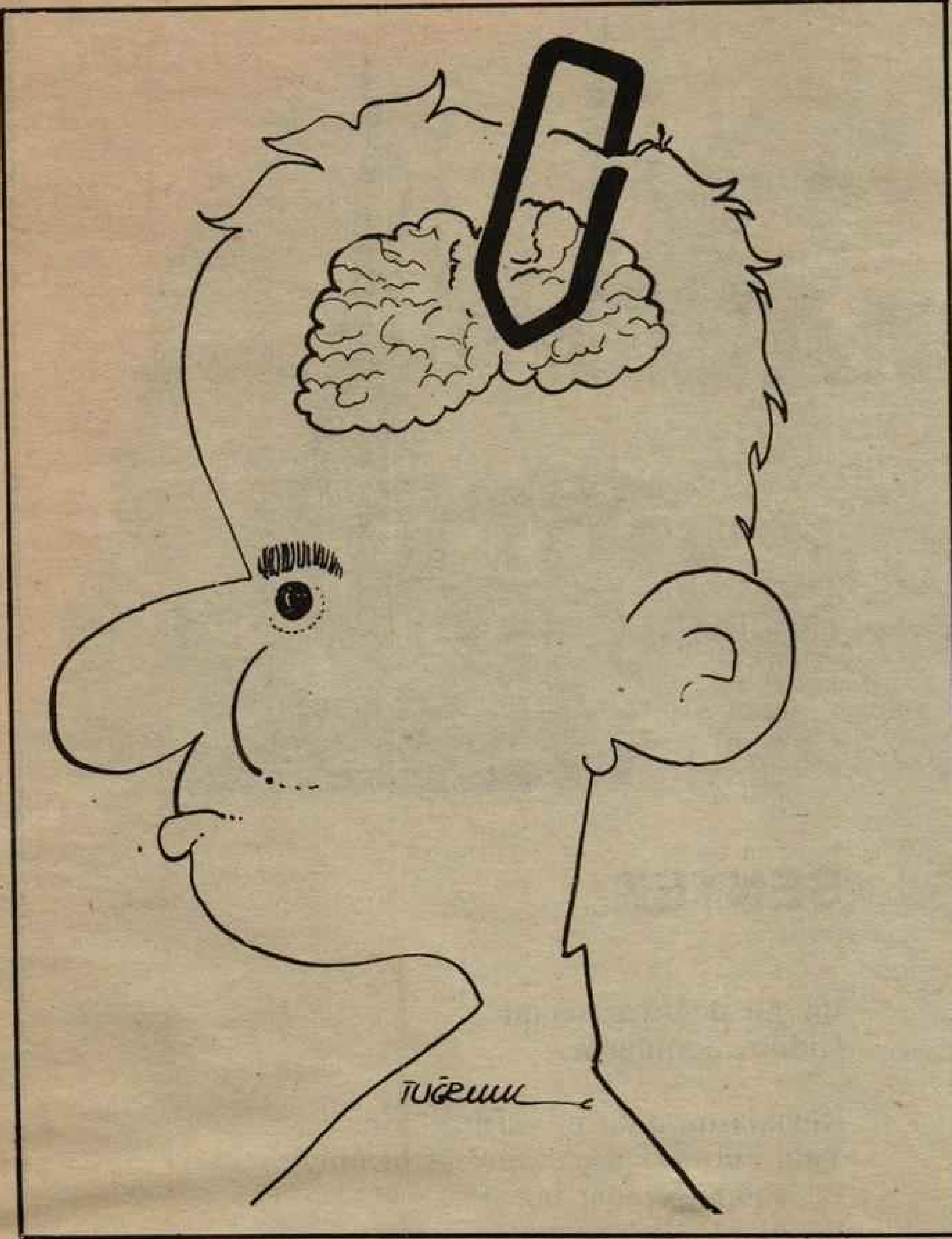
Bu sorunun en net yanıtının gene "Nasıl Yapmalı"dan bulunabileceğini sanıyorum. Çernişevski konuşuyor: "Gerçi teori soğuktur ama insana sıcağın nasıl bunacağını öğretir." (2) Çok güzel çok özlü değil mi? İşte yanıtı, böyle verebiliriz sanıyorum: Rusya 20. yüzyıla dönerken, 19. yüzyılın marksizmi bu ülke için belki de koskocaman bir soğukluktu. Ama ayrı teori, bolşeviklere sıcağın nerede ve nasıl bulunacağını öğretti. Kısacası Lenin Rusya'daki toplumsal mücadele açısından gerekli sıcaklığı, gene aynı açıdan gerekli bir insan tipolojisinin *kaynaklarını* (dikkat, kendisini değil, kaynaklarını) Rus devrimci demokrasisinde buldu. Çernişevski ve "Nasıl Yapmalı" bolşeviklere bu "sıcaklığı" duyurdu; ortaya bir devrimci tipoloji önerdi. Kuşkusuz, çok önemli ve çok anlamlı. Ama tam tamına buraya kadar. Lenin Çernişevski'de gelişkin bir sistemi, sınıfsal doğruları ya da iyi bir edebiyatı değil, bir siyasal dinamizmi ve sıcaklığı bulmuştur. Rus devrimci demokrasisinin liberallerden büsbütün kopmuş ve karşık konumu, bu kaynağın değerini artırmıştır. Ama gene dikkat: Rus devrimci demokrasisi, kendi dinamizmi ile ortaya ikameci bir sistem çıkarmıyor; bolşevizm, maddi silahlarından *birini* devrimci demokrat gelenekte, onun devrimci tipolojisinida buluyor. Ayrımı görmek çok önemli.

Daha ötesi zorlama olacaktır. "Nasıl Yapmalı"daki ortaklaşmacı toplulukların Lenin'in asıl esin kaynağını oluşturduğunu söylemek, giderek romanın önem ve anlamını burada bulmak ise, kanımca tam bir saflıktır. En başta Lenin'i tanımamak demektir. Bir de kendi ütopacı modelleri, kaynaklardan "biri" olarak marksist teoriye "mecz olan" Fourier'ye haksızlık etmek demektir...

Nasıl Yapmalı'nın dikkatli okurları belki "hepsi bu mu?" diyorlar şimdi. Kuşkusuz değil. Önem açısından, buraya dek söylenenlerden hiç de aşağı kalmayan birkaç nokta daha var. Bir yanıyla verebileceği esinler, öte yanıyla da düşürebileceği geri dönülmez yanılgılar açısından büyük anlam içeren noktalar bunlar. Çernişevski ve "Nasıl Yapmalı" bağlamında, düşüncenin özünü oluşturan, birbiriyle bağlı bu iki nokta şöyle adlandırılabilir: Erdemli bencillik ve yeni insan tutkusu...

Öyle sanıyorum ki erdemli bencillik ve yeni insan tutkusu (beklentisi de denebilir) "Nasıl Yapmalı"nın temel masajını oluşturuyor. Toplum ve insanlığa tam anlamıyla yararlı olabilmenin, belli bir bireyci doyumdan ve erdemli bir bencillikten kaynak bulması, hemen söyleyeyim, bana hiç de ters ya da ürkütücü gelmiyor. Üstelik bu yaklaşımın yalnızca Çernişevski'ye ya da Rus devrimci demokratlarına özgü bir yanı da yok. Helvetius'la başlıyor. Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte hız kazanan bireyselleşme ve toplumsallaşma dinamikleri, birey-toplum ilişkilerini daha karmaşık bir yapıya kavuşturuyor. De Mandeville, Julien de la Matrie, topluma insanlığa yararlı olarak doyum sağlayan bir benlikten, bencillikten söz ediyorlar. Dostoyevski'nin pek çok kahramanı da hep ikirciklenip sinik tavır alsalar bile,

bencillik-topluma yararlılık ilişkisinin bilincindedir.

Burada açıkça söylemek gerek: Özlemleri ve tutkuları olmayan, ancak toplumsallıkta realize edebileceği kimi boşlukların kendi bireysel gelişimine de olumsuz damga vurduğunu göremeyen bireyden kalıcı ve soluklu toplumsal mücadele adamı çıkmaz. Buna, ne Çernişevski'de ne de bir başkasında itiraz etmek mümkün değil. Ancak, Çernişevski'nin erdemli bencilliği, belli bir kadercilikle birlikte "yeni insan" aranışına bağlandığında bazı çan sesleri duyulur hale geliyor. Tehlike çanları mı? Dönemi için hep umut ve dirilik yaratmış bir yapıttan tehlike çanları duyulabilir mi? Kanımca duyulabilir: Özellikle başka zamansallıklar, ülkeler açısından ve toy izleyiciler yüzünden. Son olarak buna değinmeye çalışacağım.

HÜLYA BİLİMİ İKAME EDER Mİ?

Çernişevski'nin erdemli bencilliğini, kuşaklar olarak iki ayrı doğum beklentisiyle birlikte değerlendirmek gerekiyor. Daha açığı, erdemli bencillik, gerçek anlamına ancak *iki ayrı kuşak* determinizmi ile birlikte kavuşabiliyor. İlk kuşak öncülerden oluşuyor. Öncüler, gelip geçici, belki de sembolik haberciler işlevini görüyorlar. Sonraki kalıcı kuşak ise, öncülerin mirasına dayanarak güçlü, nicelikli ve kalıcı bir özellik kazanıyor. İlk kuşağın geçiciliği, bu kuşağın erdemli bencillerine çok kısa sürede ve az bir nicelikle geliştirilmesi gereken ağır görevler yüklüyor. Yüklerinin ve görevlerinin ağırlığı ölçüsünde, erdemli bencilliğin asıl tadına bir bakıma bu ilk öncüler varıyorlar. Özetle böyle.(3)

Çernişevski'nin bu kuşak determinizmini materyalizm sınırları içine taşımak, kesinlikle mümkün görünmüyor. İlk kuşağın niceliksiz ve kısa süreli ömrü nedeniyle ağırlaşan görevleri, onu daha çok şey "sergilemeye" zorluyor. Böylece, erdemli bencillikten alınan tad, zamanla ürkütücü bir mazoşizme dönüşebiliyor. 1850'ler ve 60'lar Rusya'sında populistçe motifler taşıyan bu mazoşizmin , aynı temelden haraket edildiğinde, günümüzde egzantrizmin çeşitli türlerine çanak tutması mümkündür. Uzaktan da olsa, çan seslerinin duyulduğunu söylüyorum.

Çernişevski'nin ödün vermez siyasal kişiliğinde ve yarattığı tiplerin konumlarında sembolleşen "erdemli bencil" ilk kuşak, kalıcı ürününü daha sonra verdi mi? Verdiyse, bolşeviklerle mi? Burada çok açık olmak gerek: Bolşevikler, Rus devrimci demokrasisinden kuşkusuz çok şey aldılar. Ancak hiçbir zaman Çernişevski'nin öngördüğü anlamda bir bir kuşak olmadılar. Bolşevikleri Lopuhov'a, Kirsanov'a, giderek Rahmetov'a benzetmek çocukluktur. Onlara indirgemek, bolşevizmi, aynı Batı'lı ürkek entelijansiya doğrultusunda, karikatürleştirmektir.

Artık özetlemek ve bağlamak gerekiyor: Bir ilk çıkış kaynağı olarak, erdemli bencilliğe evet. Ama sonra bireyselliğin örgütsellikte, kişilik bilincinin tarih bilinciyle takviye edilmesi koşuluyla. Tarih bilincinin yokluğu, beklenen "yeni insan"a tarih ve toplum dışı ütopik özellikler iliştiriyor. Bu yanıyla da beklenti, sezginin zaman zaman süsleyip canlılaştırdığı idealistçe bir aranışa dönüşüyor. Geleceğe yönelik beklentiler, nesnel temellerinden uzaklaştığı ölçüde silikleşiyor. Geriye erdemli bencillik adına, yaşamı yalnızca ve yalnızca şovalyelik-egzantirizm karışımı bir duygusallıkla sürdürüp noktalama yolu kalıyor.

Bu, bilimi, birikimi ve daha pek çok şeyi yok saymak demektir.

NOTLAR

(1) Çernişevski,N.G; **Nasıl Yapmalı?** Çev: Güneş Bozkaya, cilt:1 Yar Yayınları, İst. 1972, s. 39.(İpin ucu artık kaçmış da olsa hatırlamakta yarar var: Çernişevski'nin romanı ile Lenin'in gene çok ünlü çalışması tam tamına aynı başlığı taşırlar. Tam çevirinin kanımca "Ne Yapılmalı" biçiminde olması gerekir. Lenin'in çevirisi Türkiye'de "Ne Yapmalı" olarak yerleşti. Sonra 12 Mart döneminde sanırım belli endişelerle Çernişevski'nin romanının başlığı "Nasıl Yapmalı" oldu. Böylece Türkiye'nin kendine özgü yayıncılık süreçlerinde sözgelimi "Çimento" "Fabrika" olurken, yaklaşık 110 yıllık "Ne Yapmaıı" da "Nasıl Yapmalı"ya dönüştü.)

(2) Çerniçevski; **a.g.e.** s. 157

(3) Çernişevski'nin bencillik-kuşaklar ilişkisini "Nasıl Yapmalı?" da sergileyişi için özellikle bkz. cilt2 s.75-77, 192 (Rahmetov'un değerlendirme ve önerileri) ve ayrıca bir bölüm; "Onlar için en üstün mutluluk ve en büyük zevk, saydıkları, sevdikleri insanların onları birer asıl insan olarak tanımalarıdır, bunun için türlü zahmetlere girişiyorlar ve gördüğün gibi ne marifetler icadediyorlar" s.241

EDEBİYAT DOSTLARI 'mıza

Yaz aylarında; denizlere ve "memleket"lere doğru yaşanan "dağılmalar" ve sıcakların dayattığı "rehavet"in etkisiyle olsa gerek, genellikle kitap ve dergilere olan "talep"in düştüğü söylenir. Okumanın *yaşı* olmadığı gibi bize göre *yaz*'ı da yoktur ama gelin görün ki otobüs ve tren bilet satış gişelerindeki görevlilerin yanına birer de "Edebiyat Dostu" oturtup bir bilet alana bir de "Edebiyat Dostları" satma olanağımız da yok! Durum "muvacehe"sinde biz de ne yazık ki kurala uyup temmuz ve ağustos sayılarını tek sayı olarak yayımlamaya karar verdik. Eylül'de yine birlikte olacağız!

EDEBİYAT DOSTLARI 'nız..

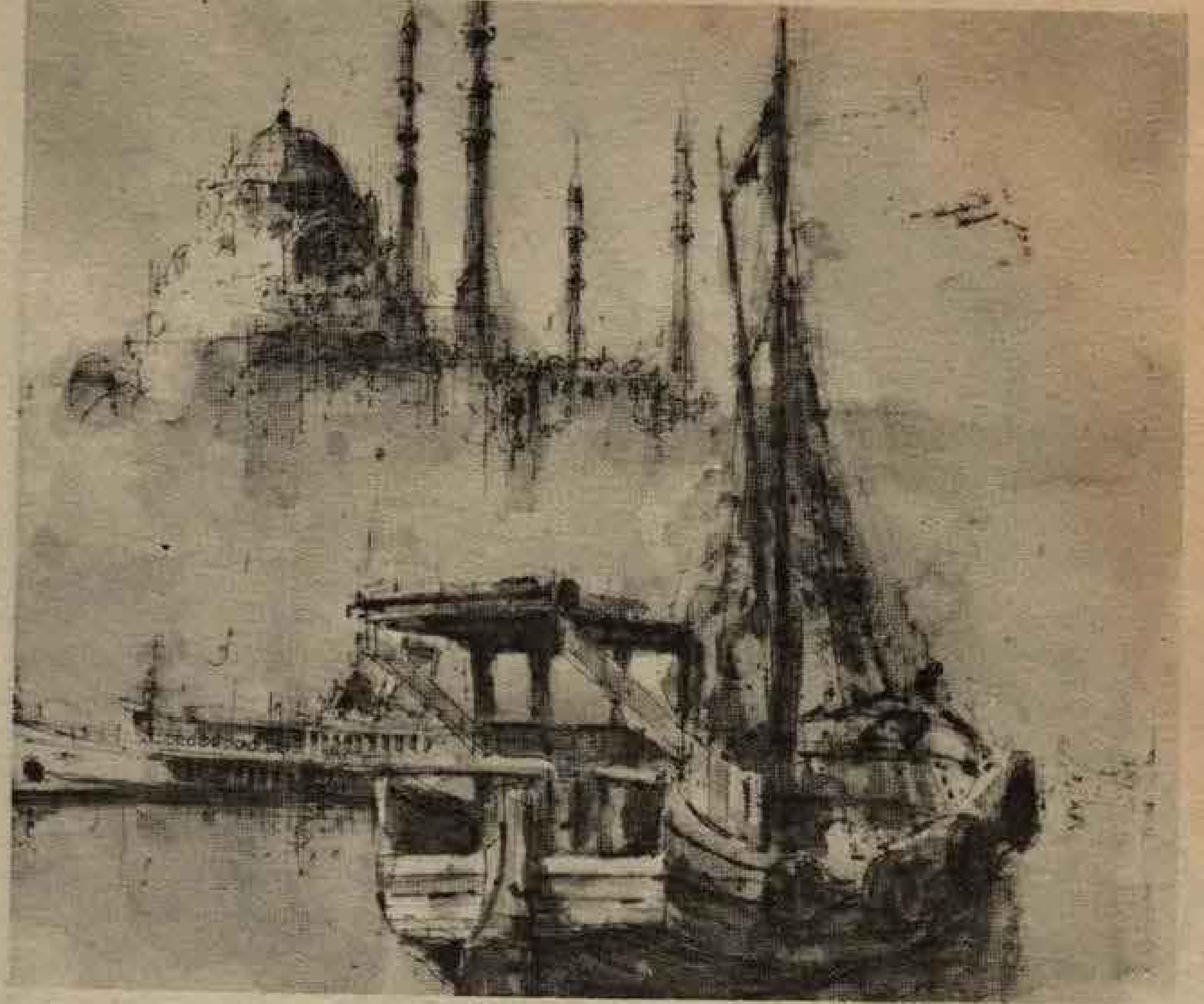
YASAK GONCALAR DÖVMEK

Yedisi kırkı elliikisi
İnsan bu
Ganimeti; terkibine günah denmiş acılardır
Ve hayat besmelesiz bir tövbe suresiyle gömülür
Ademoğlu unutur bir sabah hatırlamayı
Dağılırken araya
Altın dişli falcının baklacıkları
Yedisinde ihtimaller:
Uzun bir değnek çığırmışçasına kulak üstünde
Biri belki gözyaşı, biri şımarmak!
Yedisinde hakkı kullanılmamış yığınla cuma
Kırkı elliikisi:
Rabbın yalan şarkısı selâ kıyamet gibi.

Toprağın sevabı günahı yoktur
Bir sevmek bir istihsal
Yazdırmaz sağdan açılan deftere
Kurbanıdır hürriyetin
Kokulu dua sakallarının tükürür kırçıllarına
Yedisi kırkı elliikisi
Tek bir ukde bırakmadan yerin dibine
Gelmişken kurcalamak
İlme ve ziyaya açılan kapılarında rahmin
Lıkır lıkır zemzem dudaklarını
Kan gelirmiş. Sevabı günahı yoktur
Kan gider
Toprağın ahretliği midir ki böyle üzülür?
Kanın gözleri terler kalb boşalırken.

Göğe açılmış avuçlarıma
Allahın inkarına mutlak delil olan
Yıldızlar düşüp sıçrıyor.
Dizi dizi kurnalarda dirseğe sıyrılmış mintan
Abdest beş kere az günde
Çıkarmak için morarmış ruhtan
Bir zerre nikbinliği.
Macera uğultuyla tükeniyor çoğalarak
Hayatın arka bahçelerinde
Bir oyun bile oynayamadan işte
Çalıverdi sonunda biten teneffüs zili
Sınıfımızın bir yerlerinden de ben
Heyecanla sözlüye kaldırılıyorum
Duvarda upuzun utanıyor çağlar atlasından
Yarı çıplak traşsız mağara adamı.

Hayırlarından çok evetleriyle
Ak sakallı dervişler
Doğrulup yatırlarından
Cennetten falan sözettiler
Kuşları andırır avazlar uzadı üstümüzden
Ya da bulutlardı, kanatları vardı çünkü
Ben ruhlara inanmam.
Mumlar söndü
Gün göründü
Uyuşmuş ağır bir kol gibi uyandım
Buysa eğer
Tatlı bir beraberlikse ölüm
Acı bir ayrılıktan yanayım ben.
Yedisi kırkı elliikisi
Değil. Hayatımız değil
Bedeli daha büyük ayrılığımızın.

SENTEZ

Biz bir doğuyuz seninle
Gidilir, dönülürüz.

Kayıkların, atların, yürümelerin
Yani bütün ulaşmaların has biçimiyle.
Bir sonmuş kadar buruk
Bir ilkmiş kadar telaşlı
Bu yanılgı biçimiyle.
Bulunmak korkusu, gizlenmek zevki
Tam seçilir gibiyken gölgelerimiz
Geçilir, gidiliriz.

Bir küfrün
Kendimize kalmasına benzeyen sevgi
Yüzüne ve ardından değil
Korkular bulup, zevkler gizlemek
Bir dikenin tırnağımızda çürüme sesi.

Ezilmiş karınca yuvaları, çizik saat camları
Sen. Senin aynadan yaptığın kendi resmin
Ve benim
Arkasını sana imzaladığım hayatım
Ne son, ne ilk, ne arada
Sade aşkın
Tarifimiz olan biçimiyle
Görünür, kayboluruz.

Anlatılırız
Anlaşılmak olsaydı da...
Bir bekleyişi iskan ederek
Hep yürek kalkıntısı, hep gözden ırak
Bir yazı biçimiyle
Örtülür, unutuluruz.

Biz bir batıyız seninle
Keşfedilir, dönülürüz.

SEDAT BİLGİN

EDEBİYAT DOSTLARI
AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ
Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü: Adalet ÇUTSAY.
Yönetim Yeri: Klodfarer Cad. Servet Han 41/35 Çemberlitaş/İSTANBUL. **Yazışma adresi:** P.K. 406 Kadıköy/İSTANBUL.
Ofset Hazırlık: Pano Grafik. **Baskı:** Metinler Mat **Dağıtım:** Etkin Dağıtım
Fiyatı Yurtiçi: 400 TL. **Yurtdışı** 3 DM. **Yıllık abone bedeli** 4000 TL. **Yurtdışı yıllık** 30 DM. Abone bedeli posta havalesiyle **P.K. 406 Kadıköy/İstanbul** adresine gönderilebilir.